

Nationell förvaltningsplan för järv

Förvaltningsperioden 2014 – 2019

Beställningar

Ordertel: 08-505 933 40

Orderfax: 08-505 933 99

E-post: natur@cm.se

Postadress: CM Gruppen AB, Box 110 93, 161 11 Bromma

Internet: www.naturvardsverket.se/publikationer

Naturvårdsverket

Tel: 010-698 10 00 Fax: 010-698 10 99

E-post: registrator@naturvardsverket.se

Postadress: Naturvårdsverket, 106 48 Stockholm

Internet: www.naturvardsverket.se

ISBN 978-91-620-0000-0

ISSN 0282-7298

© Naturvårdsverket 2000

Tryck: CM Gruppen AB, Bromma 2000

Omslag: bild / illustration

Förord

De stora rovdjuren, björn, varg, järv, lodjur och kungsörn är en del av den svenska faunan. År 2013 lade regeringen fram rovdjurpropositionen *En hållbar rovdjurspolitik* som delvis ändrar förutsättningarna för rovdjursförvaltningen. Propositionen antogs av riksdagen den 10 december 2013. Med anledning av detta har Naturvårdsverket fått i uppdrag att revidera förvaltningsplanerna för de stora rovdjuren.

Riksdagens beslut om En hållbar rovdjurspolitik har ett tydligt budskap om en fördjupad regionalisering av förvaltningen. Det medför att såväl centrala som regionala myndigheter arbetar mer koncentrerat med frågan om den regionala förekomsten av stora rovdjur samt konsekvenser av detta. Det har varit viktigt för Naturvårdsverket att skapa förutsättningar för länsstyrelserna att kunna tillämpa regionaliseringen så snart det är möjligt. Naturvårdsverket har därför i arbetet med revideringen av förvaltningsplanerna haft ambitionen att lämna förvaltningsplanerna för björn, varg, järv och lodjur till regeringen i månadsskiftet oktober-november för att möjliggöra delegeringen av både skydds- och licensjakt till länsstyrelserna under 2014.

Den begränsade tiden för revideringen av planerna har inverkat på möjligheten till samråd. Naturvårdsverket har under arbetets gång gjort en genomgång av remissvaren från framtagandet av de ursprungliga förvaltningsplanerna som upprättades 2012/13, genomfört samråd med myndigheter och berörda organisationer, samt konsulterat det nationella rovdjursrådet. Även skriftliga synpunkter har varit möjliga att lämna in för ovanstående parter. Naturvårdsverket har i revideringsarbetet även utgått från EU-kommissionens synpunkter på de ursprungliga förvaltningsplanerna.

Arbetet med förvaltningen av rovdjur präglas av såväl ekosystemansatsen som försiktighetsprincipen. Dessa grundläggande principer inom naturvården har även varit utgångspunkter vid revideringen av dessa förvaltningsplaner. Naturvårdsverket utgår även från principen om att rovdjursförvaltningen ska vara adaptiv. Därmed kommer dessa förvaltningsplaner med mål och åtgärder att löpande följas upp och revideras allteftersom stammarna utvecklas. Uppföljning och revidering av de nationella förvaltningsplanerna kommer att ske i samråd med berörda myndigheter och organisationer.

Maria Ågren
Stockholm i december 2014

Innehåll

FÖRORD	3
SAMMANFATTNING	9
Rovdjurspolitikens långsiktiga och övergripande mål	9
Naturvårdsverkets delmål	9
Delmål 1. Uppnå och bibehålla gynnsam bevarandestatus	9
Delmål 2. Minskade skador	9
Delmål 4. Ingen illegal jakt	10
Åtgärder för att uppnå delmålen	10
Referensvärden och miniminivåer	11
Regional förvaltning	11
Nationella och regionala förvaltningsplaner	12
1. FÖRVALTNINGSPLANER	13
1.1. Nationella förvaltningsplaner	13
1.2. Regionala förvaltningsplaner	14
2. ÖVERGRIPANDE OM ROVDJURSFÖRVALTNING	15
2.1. Syftet med förvaltningen av stora rovdjur	15
2.2. Långsiktiga och övergripande mål för rovdjurspolitiken	15
2.2.1. "... uppnå och bibehålla gynnsam bevarandestatus enligt art- och habitatdirektivet..."	15
2.2.2. "... samtidigt som tamdjurshållning inte påtagligt försvåras..."	16
2.2.3. "... och socioekonomisk hänsyn tas"	17
2.3. Förvaltning för att nå målen	17
2.4. Regional förvaltning	18
3. DELMÅL FÖR FÖRVALTNINGEN AV JÄRV	21
3.1. Delmål 1: Uppnå och bibehålla gynnsam bevarandestatus	21
3.1.1. Beslut om miniminivå för järv	23
3.1.2. Preciseringar av delmålet	24
3.1.3. Åtgärder för att uppnå delmålet	24
3.1.4. Uppföljning av delmålet	25
3.1.5. Särskilt om spridning av järvstammen	25

3.2.	Delmål 2: Minskade skador	26
3.2.1.	Preciseringar av delmålet	27
3.2.2.	Åtgärder för att nå delmålet	27
3.2.3.	Uppföljning av delmålet	28
3.2.4.	Särskilt om påtagligt försvårad tamdjurshållning	29
3.2.5.	Särskilt om skadeförebyggande åtgärder och bidrag till skadeförebyggande åtgärder	29
3.2.6.	Särskilt om "särskilt sårbara områden"	30
3.2.7.	Särskilt om järvar nära bebyggelse	30
3.3.	Delmål 3: Ökat förtroende för förvaltningen	30
3.3.1.	Preciseringar av delmålet	32
3.3.2.	Åtgärder för att nå delmålet	32
3.3.3.	Uppföljning av delmålet	33
3.3.4.	Särskilt om socioekonomisk hänsyn	33
3.3.5.	Särskilt om viltförvaltningsdelegationernas roll i arbetet med socioekonomisk hänsyn på regional nivå	34
	Särskilt om licensjakt	35
3.3.6.		35
3.4.	Delmål 4: Ingen illegal jakt på järv	37
3.4.1.	Precisering av delmålet	38
3.4.2.	Åtgärder för att nå delmålet	38
3.4.3.	Uppföljning av delmålet	39
4.	KUNSKAPSUNDERLAG FÖR FÖRVALTNINGEN AV JÄRV	40
4.1.	Den svenska järvstammen	40
4.1.1.	Järvstammens utveckling och storlek	40
4.1.2.	Järvstammens utbredning	44
4.1.3.	Järvstammens genetik	45
4.1.4.	Järvstammens status	46
4.1.5.	Inventering av järvstammens storlek, utbredning och utveckling	48
4.2.	Människan och järven	51
4.2.1.	Människors inställning till järv och järvförekomst	52
4.2.2.	Järvar nära bebyggelse	52
4.2.3.	Järvens påverkan på viltstammarna	52
4.2.4.	Rovdjursturism	53

4.3.	Skador och skadeförebyggande arbete	53
4.3.1.	Angrepp på människor	53
4.3.2.	Skador på ren	53
4.3.3.	Skador på andra tamdjur än ren	57
4.3.4.	Skadeförebyggande åtgärder	58
4.3.5.	Skyddsjakt som skadeförebyggande åtgärd	61
4.3.6.	Viltskadersättningssystemet	62
4.4.	Jakt på järv	63
4.4.1.	Beslut om licensjakt	64
4.5.	Centrala begrepp i rovdjursförvaltningen	65
4.5.1.	Begrepp kopplade till rovdjurens status	66
4.5.2.	Begrepp kopplade till rovdjursförvaltningen	69
4.6.	Ramar för rovdjursförvaltningen	72
4.6.1.	Internationella konventioner	72
4.6.2.	EU-lagstiftning	73
4.6.3.	Svensk lagstiftning	75
4.6.4.	Överklagandebestämmelser	77
4.7.	System för förvaltningen	78
4.7.1.	Miniminivåer	78
4.7.2.	Miniminivåer och referensvärden	79
4.7.3.	Process för framtagande av miniminivåer	79
4.7.4.	Revidering av miniminivåer	79
4.8.	Aktörer inom rovdjursförvaltningen	80
4.8.1.	Nationella aktörer	80
4.8.2.	Regionala aktörer	84
4.9.	Forskning	86
4.9.1.	Framtida forskningsbehov	86
4.9.2.	Exempel på forskning kring rovdjursförvaltning	86
4.9.3.	Forskningsfinansiering och forskningsuppdrag	87
4.9.4.	Forskning om järv	88
4.10.	Samverkan med Norge och Finland	90
4.10.1.	Överenskommelse mellan Sverige, Norge och Finland om utvecklandet av samarbete om stora rovdjur	90
5.	KÄLLFÖRTECKNING	91

Sammanfattning

Rovdjurspolitikens långsiktiga och övergripande mål

Det övergripande och långsiktiga målet för rovdjurspolitiken är:

”... att varg, björn, järv, lodjur och kungsörn i Sverige ska uppnå och bibehålla gynnsam bevarandestatus enligt art- och habitatdirektivet, samtidigt som tamdjurshållning inte påtagligt försvåras och socioekonomisk hänsyn tas.”

Detta mål, som omfattar begreppet gynnsam bevarandestatus, ersätter tidigare riksdagsbeslut om övergripande mål för rovdjuren i Sverige. Naturvårdsverket tolkar det långsiktiga målet som att en gynnsam bevarandestatus för arterna nu ska upprätthållas. Samtidigt ska påverkan på tamdjurshållning och socioekonomiska avväganden avgöra vilka förvaltningsåtgärder som behöver genomföras. Naturvårdsverket bedömer att begreppet påtagligt försvårad tamdjurshållning markerar en viktig inriktning för förvaltningen av stora rovdjur. Denna aspekt genomsyrar därför på flera sätt stora och centrala delar av de nationella förvaltningsplanerna.

Naturvårdsverkets delmål

Naturvårdsverket har delat upp det övergripande och långsiktiga målet i fyra delmål för att tydliggöra hur det ska uppnås. De fyra delmålen bedöms vara nödvändiga för att stärka och upprätthålla en hållbar rovdjursförvaltning med hög grad av förtroende. Delmålen är preciserade för att bli mätbara och möjliga att genomföra under förvaltningsperioden. Delmålen preciseringar bör uppnås under den aktuella förvaltningsperioden, i detta fall åren 2014-2019.

Delmål 1. Uppnå och bibehålla gynnsam bevarandestatus

- Antalet järvar är minst 600 individer vilket motsvarar det beslutade referensvärdet
- Järvens referensvärde för gynnsam bevarandestatus när det gäller utbredningsområdet i Sverige ska vara alpina regionen av fjällkedjan och fjällnära skogsterräng i Västerbottens, Norrbottens, Jämtlands, Västernorrlands och Dalarnas län. Järvens utbredning i såväl boreal som alpin zon ska vara stabil eller ökande.
- Järvpopulationens storlek och utbredning i skogslandet inom och utanför renskötselområdet ska främjas.

Delmål 2. Minskade skador

- Toleransnivån för skador på ren orsakade av stora rovdjur är maximalt 10 % räknat på den aktuella samebyns faktiska renantal.

Delmål 3. Ökat förtroende för förvaltningen

- Större andel av befolkningen tolererar att ha stora rovdjur i närområdet jämfört med andel i tidigare genomförda undersökningar.
- Större andel av befolkningen har förtroende för förvaltande myndigheter jämfört med andel i tidigare genomförda undersökningar.
- Samrådsprocessen för uppföljning och revidering av förvaltningsplanerna för de stora rovdjuren upplevs som legitim och inkluderande. De intressen som berörs har deltagit i revideringen och planerna upplevs som rättvisande.
- Länsstyrelsernas regionala mål för förvaltningen av stora rovdjur inkluderar ett tydligt socioekonomiskt resonemang avseende såväl näringar, fritidsintressen som kulturellt betingade verksamheter. Målen är mätbara och med tydliga åtgärder för genomförande och uppföljning.

Delmål 4. Ingen illegal jakt

- Berörda samhällsinstanser fortsätter arbeta för att avsevärt minska den illegala jaktens omfattning.

Åtgärder för att uppnå delmålen

De nationella förvaltningsplanerna tar upp de åtgärdsområden inom rovdjursförvaltningen som enligt Naturvårdsverkets bedömning är de mest centrala: Att uppnå och bibehålla de stora rovdjurens gynnsamma bevarandestatus, att minska skador orsakade av stora rovdjur, att öka förtroendet för förvaltningen, samt att motverka illegal jakt.

De åtgärder som beskrivs för varje delmål i denna förvaltningsplan för förvaltningsperioden 2014-2019 är komplement till de löpande åtgärder som pågår nationellt och regionalt, såsom inventering och annan övervakning, myndigheters förebyggande, rådgivande och kommunikativa arbete, samt finansiering av detta. I de regionala förvaltningsplanerna framgår åtgärder som genom regional förvaltning och lokal delaktighet bidrar till att de övergripande målen kan nås.

Referensvärden och miniminivåer

Referensvärdet för populationsstorlek är det minsta antalet individer som en population behöver bestå av för att arten ska ha en gynnsam bevarandestatus. Referensvärdet för utbredningsområde är det geografiska område som rymmer artens hela ekologiska variation inom en given biogeografisk region och som är tillräckligt stort för att möjliggöra den långsiktiga överlevnaden av den populationsstorlek som motsvarar referensvärdet för population

En miniminivå är det minsta antalet föryngringar per år som förvaltningen ska syfta till att upprätthålla för förekomsten av björn, varg, järv och lodjur i länet. Förvaltningen ska syfta till att djur av dessa arter ska finnas i så stort antal att arterna långsiktigt finns kvar i den svenska faunan och att djuren kan sprida sig till sina naturliga utbredningsområden. Miniminivåer är en del av ett system vars syfte är att koppla delegeringen av licensjakt till de nationella målen. Miniminivåerna innebär en regional fördelning av de nationella referensvärdena och motsvarar minst de nationella referensvärdena för arterna. På detta sätt säkerställs att de nationella målen inte underskrids.

Regional förvaltning

Riksdagens beslut i enlighet med En hållbar rovdjurspolitik (prop. 2012/13:191), har ett tydligt budskap om en fördjupad regionalisering av förvaltningen. Det medför att såväl centrala som regionala myndigheter arbetar mer med frågan om den regionala förekomsten av stora rovdjur samt konsekvenser av detta.

För att regionalisering av rätten att besluta om licensjakt ska vara möjlig måste nationella förvaltningsplaner samt miniminivåer vara fastställda. Därefter bör en delegering rörande licensjakt ske. En sådan delegering ställer höga krav på länsstyrelserna att inom rovdjursförvaltningsområdet ta ansvar för sin del i den nationella politiken. Det ställer också höga krav på Naturvårdsverket att följa och vägleda länsstyrelserna i det regionala beslutsfattandet. Naturvårdsverkets vägledning syftar till att underlätta för länsstyrelserna att samordna sitt arbete kring rovdjuren och därmed vara ett stöd för en effektiv förvaltning på regional nivå.

Inventeringsresultatet visar att järvstammen ligger över det nationella referensvärdet för antal djur och därmed har gynnsam bevarandestatus. För järven har dock förvaltningsåtgärden licensjakt aldrig tidigare använts. Varken Naturvårdsverket eller Länsstyrelsen har därmed fattat beslut om licensjakt efter järv och inga föreskrifter finns framtagna för ändamålet. Skydds jakt har använts för att förhindra allvarlig skada.

För att en licensjakt efter järv ska komma till stånd behövs en utredning av förutsättningarna för licensjakt samt framtagandet av föreskrifter för jaktens genomförande. Möjligheten att förvaltningsåtgärden kan komma att bli aktuell under den förvaltningsperioden finns dock om järvstammen ökar och fortsätter att ligga över referensvärdena för antal och utbredning. Möjligheten att delegera skydds jakt kan användas oavsett regionala miniminivåer.

Nationella och regionala förvaltningsplaner

De nationella förvaltningsplanernas syfte är att säkerställa att de fastställda rovdjurspolitiska målen nås. De nationella förvaltningsplanerna syftar även till att, med riksdagsbeslutet En hållbar rovdjurspolitik som grund, vägleda och stödja den regionala förvaltningens arbete.

Denna förvaltningsplan är uppdelad i två delar. Den första delen redovisar de övergripande politiska målsättningarna som finns för rovdjursförvaltningen i stort, vilka förvaltningsåtgärder som ska vidtas för att nå målen för den specifika arten, samt hur uppföljning av åtgärderna ska ske. Den andra delen utgör kunskapsunderlag för förvaltningen och redovisar bland annat fakta om artens utveckling och status, skadebild, artens betydelse för människor, samt vilka juridiska ramar som gäller för förvaltningen. Syftet med uppdelningen är att lättare kunna skilja ut förvaltningens mål från den grund målen och åtgärderna vilar på. Med denna uppdelning bedömer Naturvårdsverket att förvaltningsplanerna blir mer användbara för såväl den som jobbar med rovdjursförvaltning som den som av olika skäl vill förstå och fördjupa sig i förvaltningens principer.

Naturvårdsverket har beslutat att de nationella förvaltningsplanerna för de stora rovdjuren revideras vart sjätte år. Det innebär att de förvaltningsåtgärder som finns angivna i förvaltningsplanerna kommer att följas upp och utvärderas vart tredje år för att sedan vid behov justeras. I denna process ingår kontinuerliga samråd med berörda aktörer för att upprätthålla och stärka insynen i förvaltningsarbetet och för att inhämta viktig kunskap och erfarenhet.

I och med den allt mer regionaliserade rovdjursförvaltningen är det länsstyrelserna med sina viltförvaltningsdelegationer som i framtiden kommer att ta det regionala greppet om förvaltningen av stora rovdjur i sina regionala förvaltningsplaner. De regionala förvaltningsplanerna ska beakta de nationella förvaltningsplanerna samt beskriva målsättningar och riktlinjer för länsstyrelsernas förvaltningsarbete. I de regionala förvaltningsplanerna bör det formuleras mål för antal och utbredning av arterna på regional nivå, åtgärder för att nå och upprätthålla dessa mål, samt upprättas en plan för hur problem kan lösas. Vidare bör möjligheter lyftas fram och det bör framgå hur målen och förvaltningen ska följas upp. Målen bör utformas så att de är mätbara och kan följas upp. Även länsstyrelsernas huvudsakliga rovdjursrelaterade arbetsområden bör beskrivas i planerna. Förvaltningsplanerna behöver vara adaptiva, förutsägbara och tydliga. Länsstyrelserna bör också ta socioekonomisk hänsyn vid framtagandet av de regionala målen.

1. Förvaltningsplaner

1.1. Nationella förvaltningsplaner

Naturvårdverket ansvarar för att upprätta och fastställa nationella förvaltningsplaner för de stora rovdjuren, medan länsstyrelserna ansvarar för att upprätta och fastställa regionala förvaltningsplaner. Förvaltningsplanerna utgår från rådande rovdjurspolitik.

I propositionen En hållbar rovdjurspolitik (prop. 2012/13:191 s. 61), anges att:

”Förvaltningsplaner bör vara de centrala och regionala verktygen för den praktiska förvaltningen av rovdjuren och därmed också de adaptiva verktygen för att nå det övergripande och långsiktiga målet att varg, björn, järv, lodjur och kungsörn i Sverige ska uppnå och bibehålla gynnsam bevarandestatus enligt art- och habitatdirektivet samtidigt som tamdjurshållning inte påtagligt försvåras och socioekonomisk hänsyn tas.”

De nationella förvaltningsplanernas syfte är att klargöra hur de fastställda rovdjurspolitiska målen nås. Förvaltningsplanerna behöver därmed innehålla en beskrivning av de åtgärder som krävs för att uppnå dessa övergripande mål och när åtgärderna ska genomföras. De nationella förvaltningsplanerna syftar även till att, med riksdagsbeslutet En hållbar rovdjurspolitik som grund, vägleda och stödja den regionala förvaltningens arbete.

Denna förvaltningsplan är uppdelad i två delar. Den första delen redovisar de övergripande politiska målsättningarna som finns för rovdjursförvaltningen i stort, vilka förvaltningsåtgärder som ska vidtas för att nå målen för den specifika arten, samt hur uppföljning av åtgärderna ska ske. Den andra delen utgör kunskapsunderlag för förvaltningen och redovisar bland annat fakta om artens utveckling och status, skadebild, artens betydelse för människor, samt vilka juridiska ramar som gäller för förvaltningen. Syftet med uppdelningen är att lättare kunna skilja ut förvaltningens mål från de faktiska förutsättningar målen och åtgärderna vilar på. Med denna uppdelning bedömer Naturvårdsverket att förvaltningsplanerna blir mer användbara för såväl den som jobbar med rovdjursförvaltning som den som av olika skäl vill förstå och fördjupa sig i förvaltningens principer.

De nationella förvaltningsplanerna riktar sig till dem som arbetar med förvaltning av stora rovdjur, till exempel myndighetsanställda, ledamöter i viltförvaltningsdelegationerna och ansvariga för rovdjursfrågor inom olika verksamheter. Förvaltningsplanerna riktar sig också till enskilda medborgare som på olika sätt är berörda eller intresserade av rovdjursförvaltning.

I förvaltningsplanerna görs korsreferenser från den första delen om förvaltningsåtgärder till kunskapsunderlaget. När det i en mening står ”se vidare”, är det möjligt att klicka på nummer och rubrik för att komma direkt till det avsnitt som avses.

Naturvårdsverket har beslutat att de nationella förvaltningsplanerna för de stora rovdjuren revideras vart sjätte år. De förvaltningsåtgärder som finns angivna i förvaltningsplanerna kommer att följas upp vart tredje år för att vid behov justeras. I denna process ingår kontinuerliga samråd med berörda aktörer för att upprätthålla och stärka insynen i förvaltningsarbetet och för att inhämta viktig kunskap och erfarenhet om vilka åtgärder som är framgångsrika.

1.2. Regionala förvaltningsplaner

Länsstyrelserna ska enligt 7 § förordningen (2009:1263) om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn upprätta en regional förvaltningsplan för länet. De regionala förvaltningsplanerna ska beakta de nationella förvaltningsplanerna samt beskriva målsättningar och riktlinjer för länsstyrelsernas förvaltningsarbete (6 § Naturvårdsverkets föreskrifter (NFS 2010:1) om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn, ändrade genom NFS 2014:22).

I och med den allt mer regionaliserade rovdjursförvaltningen är det länsstyrelserna med sina viltförvaltningsdelegationer som i framtiden kommer att ta det regionala greppet om förvaltningen i sina regionala förvaltningsplaner.

I de regionala förvaltningsplanerna bör det formuleras mål för antal individer och utbredning av arterna på regional nivå (förvaltningsmål), samt åtgärder för att nå och upprätthålla dessa mål. Det bör upprättas en plan för hur problem kan lösas och möjligheter lyftas fram. Det bör också framgå hur målen och förvaltningen ska följas upp. Även länsstyrelsernas huvudsakliga rovdjursrelaterade arbetsområden bör beskrivas i planerna. Förvaltningsplanerna behöver vara adaptiva, förutsägbara och tydliga.

Länsstyrelserna bör också ta socioekonomisk hänsyn vid framtagandet av de regionala målen (se vidare 2.2.3”... och socioekonomisk hänsyn tas”3.3.6 Särskilt om viltförvaltningsdelegationernas roll i arbetet med socioekonomisk hänsyn på regional nivå).

2. Övergripande om rovdjursförvaltning

2.1. Syftet med förvaltningen av stora rovdjur

Syftet med förvaltningen av stora rovdjur anges i 1 § förordningen om förvaltning av björn, varg, järv, lodjur och kungsörn.

”Förvaltningen syftar till att djur av dessa arter ska finnas i så stort antal att arterna långsiktigt finns kvar i den svenska faunan och att djuren kan sprida sig till sina naturliga utbredningsområden. Detta syfte ska uppnås i en sådan takt som främjar samexistensen mellan människor och dessa arter samtidigt som skador och olägenheter förebyggs och begränsas.”

2.2. Långsiktiga och övergripande mål för rovdjurspolitiken

I propositionen En hållbar rovdjurspolitik (s.16) står att det övergripande och långsiktiga målet för rovdjurspolitiken är:

”... att varg, björn, järv, lodjur och kungsörn i Sverige ska uppnå och bibehålla gynnsam bevarandestatus enligt art- och habitatdirektivet, samtidigt som tamdjurshållning inte påtagligt försvåras och socioekonomisk hänsyn tas.”

Detta mål ersätter i och med riksdagsbeslutet den 10 december 2013 (prop. 2012/13:191, bet. 2013/14:MJU7, rskr. 2013/14:99) tidigare riksdagsbeslut om övergripande mål för rovdjuren i Sverige. Målet är i samklang med riksdagens definition av det nationella miljö kvalitetsmålet ”Ett rikt växt- och djurliv” som återfinns i Miljömålspropositionen (prop. 2004/05:150).

I avsnitten 2.2.1- 2.2.3 nedan utvecklar och förtydligar Naturvårdsverket de tre delar som det övergripande målet består av.

2.2.1. ”... uppnå och bibehålla gynnsam bevarandestatus enligt art- och habitatdirektivet...”

Rådets direktiv 92/43/EEG av den 21 maj 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter (art- och habitatdirektivet) ska bidra till att säkerställa den biologiska mångfalden inom Europa (se vidare 4.6.2 EU-lagstiftning). Åtgärder som vidtas i enlighet med direktivet ska syfta till att bibehålla eller återställa en gynnsam bevarandestatus hos de livsmiljöer och arter som skyddas av direktivet. Begreppet gynnsam bevarandestatus är därmed ett bärande begrepp i direktivet. Järven är listad i art- och habitatdirektivets bilaga 2, vilket innebär att särskilda bevarandeområden måste utses för arten i Sverige och det finns särskilda skyddsbestämmelser. Den är till skillnad från varg, lodjur och

björn inte listad i bilaga 4 vilket innebär att det strikta skyddet enligt direktivet inte gäller järv. Men eftersom arten är listad i Bernkonventionen har den ändå fått samma skydd enligt artskyddsförordningen som de andra tre arterna. Den listas som "n" i bilaga 1 till artskyddsförordningen.

I svensk lagstiftning har direktivet främst införlivats genom bestämmelser i jaktlagstiftningen och i miljöbalken med förordningar.

Referensvärden för antalet djur och utbredningsområde för respektive art ska tas fram av medlemsländerna och anger det lägsta antal djur samt det minsta utbredningsområde som respektive art kan ha i Sverige för att bedömas ha gynnsam bevarandestatus (se vidare 4.5.1 Begrepp kopplade till rovdjurens status). Riksdagen har 2013 beslutat om intervall för antalet djur inom vilket arterna anses ha gynnsam bevarandestatus (prop. 2012/13:191, bet. 2013/14:MJU7, rskr. 2013/14:99). Intervallen skiljer sig åt mellan arterna. Naturvårdsverket har samma år, på uppdrag av regeringen, därefter fastlagt exakta referensvärden för det minsta antalet björn, varg, järv och lodjur på nationell nivå inom de intervall som riksdagen bestämt. Utbredningsområden för arterna har riksdagen beslutat om .

Vid riksdagens beslut om En hållbar rovdjursförvaltning år 2013 bedömdes alla de stora rovdjuren ha gynnsam bevarandestatus eftersom de alla antalsmässigt låg över referensintervallen samt fanns inom beslutade utbredningsområden. Under den aktuella förvaltningsperioden som den nationella förvaltningsplanen redogör för kan det dock hända att en arts bevarandestatus går från gynnsam till icke gynnsam, exempelvis om aktuella inventeringsresultat gällande antal och utbredning visar att referensvärdet för arten understigs. I ett sådant fall är målet för förvaltningen i första hand att stammen återigen ska överstiga det nationella referensvärdet. Förvaltningen kan då behöva anpassas och vissa förvaltningsåtgärder, så som licensjakt, kan behöva läggas åt sidan under en period.

Enligt artikel 17 i art- och habitatdirektivet ska medlemsländerna vart sjätte år bland annat rapportera den aktuella bevarandestatusen för de arter och livsmiljöer som direktivet skyddar. Naturvårdsverket är den myndighet som ansvarar för inrapporteringen till EU. Grunden för bedömning innefattar bland annat aktuella inventeringsresultat för artens antal och utbredning. Den senaste rapporteringen till EU enligt artikel 17 i art- och habitatdirektivet skedde år 2013. Nästa rapportering sker 2019.

2.2.2. "... samtidigt som tamdjurshållning inte påtagligt försvåras..."

Riksdagsbeslutet om en hållbar rovdjurspolitik innebär även att tamdjurshållning inte påtagligt ska försvåras till följd av rovdjursförekomst. Enligt riksdagsbeslutet är syftet att skapa en väl avvägd balans och tolerabel påverkan på näringar samt allmänna såväl som enskilda intressen. I propositionen (2012/13:191) hänvisas till den vargkommitté som tillsattes under 2012/13 och vars slutbetänkande (SOU 2013:60) anger att ambitionen bör vara att rovdjursangrepp på tamdjur inte i någon del av Sverige får vara så högt att tamdjurshushållningen påtagligt försvåras eller omöjliggörs. Toleransnivån för skador på

ren orsakade av stora rovdjur får enligt samma proposition vara maximalt 10 % räknat på den aktuella samebyns faktiska renantal (prop. 2012/13:191, s.65).

2.2.3. ”... och socioekonomisk hänsyn tas”

Socioekonomiska aspekter i rovdjursförvaltningen utgår från rovdjurens sociala och ekonomiska påverkan på människors verksamhet och vardag. Det kan innebära kostnader och nyttor med avseende på rovdjursförekomst, exempelvis rovdjursturism och rovdjursjakt, skador med konsekvenser för olika näringar, människors rädsla för rovdjur, rovdjurens påverkan på natur- och kulturvärden så som renskötsel och fäboddrift, samt möjligheter till övrig jakt och hur attraktiv landsbygden upplevs.

I propositionen En hållbar rovdjurspolitik (s. 26) står att bedömningen och den samlade bilden av dessa aspekter särskilt bör tas omhand av den regionala förvaltningen, i de regionala förvaltningsplanerna:

”Andra icke-ekonomiska effekter av stora rovdjur såsom inskränkningar i människors livsbetingelser och påverkan på biologisk mångfald och vårt gemensamma kulturarv bör enligt regeringens mening diskuteras regionalt och noggrant tas hänsyn till när målen för den regionala rovdjursförvaltningen utformas.”

De åtgärder som vidtas i enlighet med de regionala förvaltningsplanerna ska ta hänsyn till ekonomiska, sociala och kulturella omständigheter, inklusive regionala och lokala skillnader. Socioekonomisk hänsyn inom rovdjursförvaltningen ska även genomsyra samtliga delmål i den nationella förvaltningsplanen.

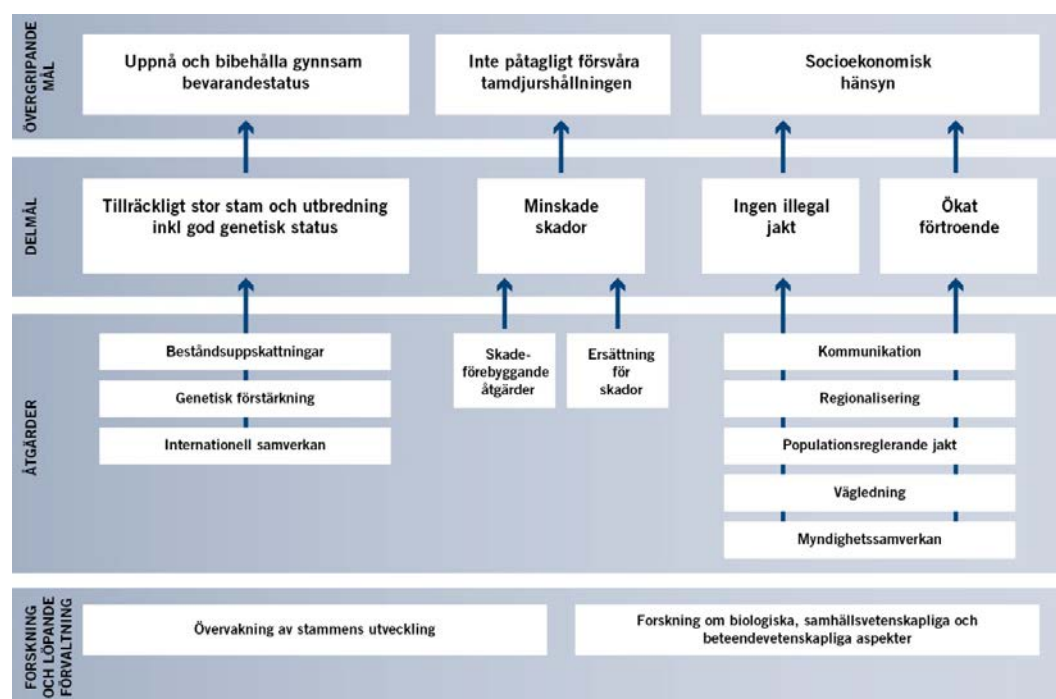
2.3. Förvaltning för att nå målen

Förvaltningen ska syfta till att uppnå det långsiktiga och övergripande målet för rovdjurspolitiken. Grunden är att rovdjurens bevarandestatus ska vara gynnsam. Till stöd finns de nationella referensvärdena, de regionala miniminivåerna och de regelbundna inventeringarna som visar stammens aktuella antal och utbredning. Utöver detta är det sedan rovdjurens påverkan på tamdjurshållningen och de socioekonomiska konsekvenserna som avgör behovet av förvaltning och val av förvaltningsåtgärder.

Naturvårdsverket bedömer att begreppet påtagligt försvårad tamdjurshållning markerar en viktig inriktning för förvaltningen av stora rovdjur. Denna aspekt genomsyrar därför på flera sätt stora och centrala delar av de nationella förvaltningsplanerna, bland annat genom målpreciseringar och åtgärder i delmålen om minskade skador och ett ökat förtroende för förvaltningen. Det senare delmålet inkluderar ett socioekonomiskt hänsynstagande som också innefattar rovdjurens inverkan på tamdjurshållning. Att arbeta för att undvika att påtagligt försvårad tamdjurshållning bör vara en viktig utgångspunkt även i den regionala förvaltningen, till exempel vid bedömning av särskilt sårbara områden i ett län och hur socioekonomisk hänsyn bör tas samt hur arbetet med toleransnivån inom renskötseln ska ske (se vidare 3.2.4 Särskilt om påtagligt försvårad tamdjurshållning samt 3.3 Delmål 3: Ökat förtroende för förvaltningen).

De nationella förvaltningsplanerna tar upp de enligt Naturvårdsverket mest centrala åtgärdsområdena inom rovdjursförvaltningen - att uppnå och bibehålla gynnsam bevarandestatus, minska skador orsakade av stora rovdjur, öka förtroendet för förvaltningen, samt motverka illegal jakt.

De åtgärder som beskrivs för varje delmål i denna förvaltningsplan för förvaltningsperioden 2014-2019 är komplement till de löpande åtgärder som pågår nationellt och regionalt, såsom inventering och annan övervakning, myndigheters skadeförebyggande, rådgivande och kommunikativa arbete, samt finansiering av detta. Det kontinuerliga förvaltningsarbetet framgår i kapitel 4 Kunskapsunderlag för förvaltningen av järv. I de regionala förvaltningsplanerna ska åtgärder framgå som genom regional förvaltning och lokal delaktighet bidrar till att de övergripande målen kan nås.

Figur 1. Schematisk bild över hur åtgärder kopplar till mål och delmål.

2.4. Regional förvaltning

Riksdagens beslut, En hållbar rovdjurspolitik, har ett tydligt budskap om en fördjupad regionalisering av förvaltningen. Det medför att såväl centrala som regionala myndigheter arbetar mer med frågan om den regionala förekomsten av stora rovdjur samt konsekvenser av detta.

För att regionalisering av rätten att besluta om licensjakt ska vara möjlig måste nationella förvaltningsplaner samt miniminivåer vara fastställda. Därefter bör en delegering rörande licensjakt ske. En sådan delegering ställer höga krav på länsstyrelserna att inom rovdjursförvaltningsområdet ta ansvar för sin del i den nationella politiken. Möjligheten

att delegera skydds jakt kan delegeras oavsett regionala miniminivåer. En regional förvaltningsplan ska upprättas.

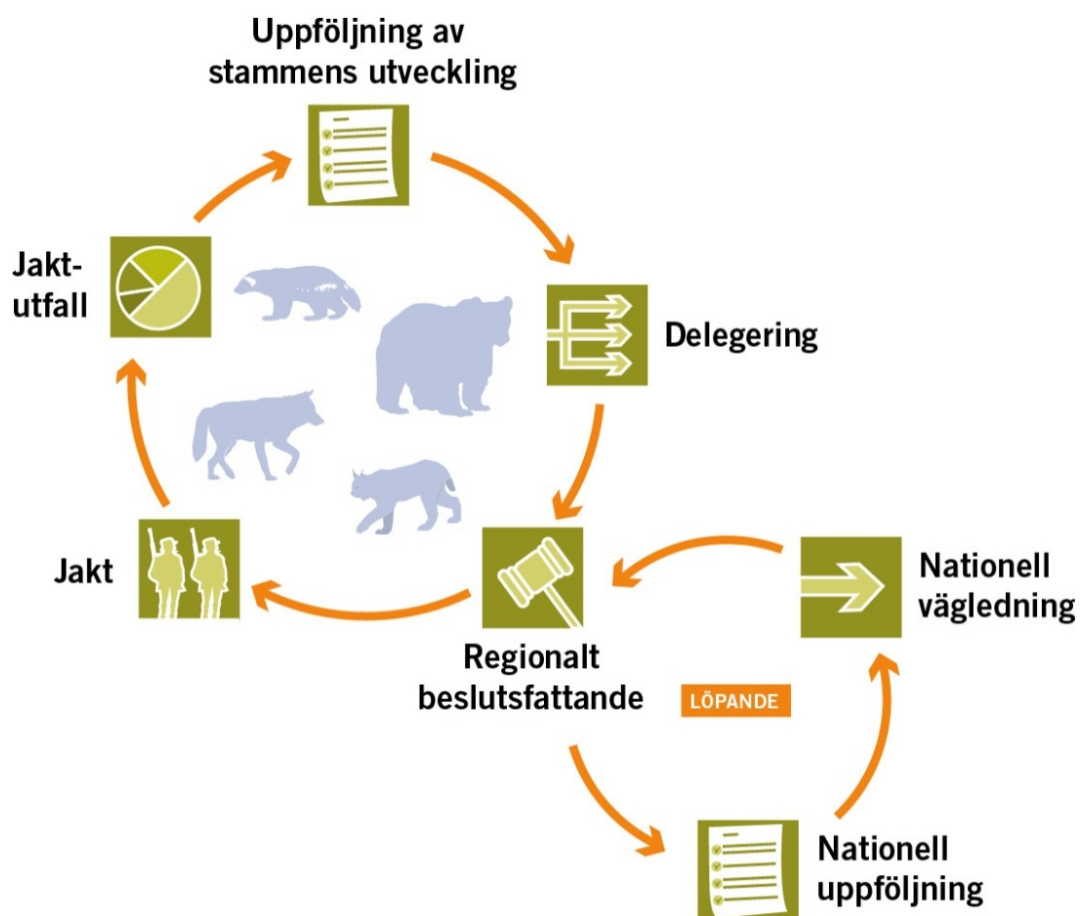
En regionalisering ställer också höga krav på Naturvårdsverket att följa och vägleda länsstyrelserna i det regionala beslutsfattandet. Naturvårdsverkets vägledning syftar till att underlätta för länsstyrelserna att samordna sitt arbete kring rovdjuren och därmed vara ett stöd för en effektiv förvaltning på regional nivå. Uppföljning och utvärdering är fortsatt en viktig del i Naturvårdsverkets vägledande arbete.

Naturvårdsverkets möjligheter att delegera rätten att besluta om skydds- och licensjakt efter rovdjur styrs av 24 a § jaktförordningen. För att delegering av rätten att fatta beslut om licensjakt ska kunna göras krävs att antalet föryngringar för arten i rovdjursförvaltningsområdet överstiger de fastställda miniminivåerna (24 a § andra stycket jaktförordningen). En miniminivå är det minsta antalet föryngringar per år som förvaltningen ska syfta till att upprätthålla för förekomsten av björn, varg, järv och lodjur i länet enligt 4 § förordningen om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn. När det gäller delegering av rätten att fatta beslut om skyddsjakt efter rovdjur finns det inte längre några kriterier i jaktförordningen för när sådan delegering kan ske. I förarbetena anges att skyddsjakt bör kunna delegeras till samtliga länsstyrelser utan begränsning och utan krav på reproducerande stam i länet (prop. 2012/13:191 s. 51).

Oavsett om rätten att besluta om skyddsjakt respektive licensjakt är delegerad till länsstyrelsen eller inte föreligger samma juridiska förutsättningar för att skyddsjakt och licensjakt ska kunna medges. Naturvårdsverket avser att följa de regionala beslutsprocesserna och kommer enligt 24 c § andra stycket jaktförordningen att återkalla delegeringen av rätten att besluta om licensjakt om möjligheten till jakt används på ett sätt som kan försvåra upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus.

Inventeringsresultatet visar att järvstammen ligger över det nationella referensvärdet för antal djur och därmed har gynnsam bevarandestatus. För järven har dock förvaltningsåtgärden licensjakt aldrig tidigare använts. Varken Naturvårdsverket eller Länsstyrelsen har därmed fattat beslut om licensjakt efter järv och inga föreskrifter finns framtagna för ändamålet. Skyddsjakt har använts för att förhindra allvarlig skada.

För att en licensjakt efter järv ska komma till stånd behövs en utredning av förutsättningarna för licensjakt samt framtagandet av föreskrifter för jaktens genomförande. Möjligheten att förvaltningsåtgärden kan komma att bli aktuell under den förvaltningsperioden finns dock om järvstammen ökar och fortsätter att ligga över referensvärdena för antal och utbredning.

Figur 2. Regionaliserat beslutsfattande i frågor om jakt efter stora rovdjur.

På regional nivå finns goda möjligheter till ökad delaktighet och dialog med berörda, inte minst i länsstyrelsernas viltförvaltningsdelegationer. Framtagandet av regionala förvaltningsplaner blir ett nödvändigt komplement till de nationella planerna.

I de regionala förvaltningsplanerna bör det formuleras mål för antal individer och utbredning av arterna på regional nivå (förvaltningsmål), samt åtgärder för att nå och upprätthålla dessa mål. Det bör upprättas en plan för hur problem kan lösas och möjligheter lyftas fram. Det bör också framgå hur målen och förvaltningen ska följas upp. Målen bör utformas så att de är mätbara och kan följas upp. Även länsstyrelsernas huvudsakliga rovdjursrelaterade arbetsområden bör beskrivas i planerna. Förvaltningsplanerna behöver vara adaptiva, förutsägbara och tydliga.

Länsstyrelserna bör i de regionala förvaltningsplanerna belysa de särskilt sårbara områden som kan vara aktuella i länet samt ha som utgångspunkt att tamdjurshållning inte påtagligt ska försvåras. Länsstyrelserna bör också ta socioekonomisk hänsyn vid framtagandet av de regionala målen (se vidare 3.3.4 Särskilt om socioekonomisk hänsyn samt 3.3.5 Särskilt om viltförvaltningsdelegationernas roll i arbetet med socioekonomisk hänsyn på regional nivå)

3. Delmål för förvaltningen av järv

Det övergripande målet för rovdjurspolitiken är att varg, björn, järv, lodjur och kungsörn ska uppnå och bibehålla gynnsam bevarandestatus samtidigt som tamdjurshållning inte påtagligt försvåras och socioekonomisk hänsyn tas. Naturvårdsverket har delat upp detta övergripande och långsiktiga mål i fyra delmål för att tydliggöra hur det övergripande målet ska uppnås.

De fyra delmålen – att uppnå och bibehålla gynnsam bevarandestatus, minska skador orsakade av stora rovdjur, öka förtroendet för förvaltningen, samt motverka den illegala jakten är enligt Naturvårdsverkets uppfattning nödvändiga för att stärka och upprätthålla en hållbar rovdjursförvaltning med hög grad av förtroende. Eftersom delmålen syftar till att uppnå samma övergripande rovdjurspolitiska mål finns en stark koppling mellan dem.

Delmålen är preciserade för att bli mätbara och möjliga att genomföra under förvaltningsperioden. Delmålen preciseringar bör uppnås under den aktuella förvaltningsperioden, i detta fall åren 2014-2019.

Till preciseringarna finns ett antal åtgärder kopplade som ska säkerställa att målen nås samt klargöra hur uppföljningen planeras. De åtgärder som redovisas i planen bedöms av Naturvårdsverket vara de mest prioriterade under förvaltningsperioden. I arbetet med att revidera förvaltningsplanerna har flera åtgärder från den ursprungliga versionen av förvaltningsplanerna överförts till denna nya version. Några tidigare åtgärder har utgått eftersom de redan genomförts eller för att de inte längre bedöms aktuella till följd av den nya rovdjurspolitiken.

3.1. Delmål 1: Uppnå och bibehålla gynnsam bevarandestatus

Vid tiden för riksdagens beslut om En hållbar rovdjursförvaltning år 2013 (prop. 2012/13:191, Betänkande 2013/14: MJU7, rskr 2013/14:99) bedömdes järven ha uppnått gynnsam bevarandestatus eftersom stammen antalsmässigt låg över referensintervallet samt fanns inom beslutat utbredningsområde. Under den aktuella förvaltningsperioden som den nationella förvaltningsplanen redogör för kan dock en arts bevarandestatus gå från gynnsam till icke gynnsam, exempelvis om aktuella inventeringsresultat gällande antal och utbredning visar att referensvärdet för arten understigs.

Järvens bevarandestatus påverkas huvudsakligen av antalet järvar och deras utbredningsområde. Enligt riksdagens beslut den 10 december 2013 ska referensvärdet för järv ligga mellan 500-600 individer. Naturvårdsverket fastställde referensvärdet till 600 individer den 16 december 2013 (Nv-09661-12).

Populationsberäkningar visar att det 2014 fanns omkring 990 (806-1264, 95 % CI) järvar i Skandinavien varav cirka 647 (502-867, 95% CI) i Sverige (Rovdata och Viltskadecenter 2014) (se vidare 4.1.1 Järvstammens utveckling och storlek).

Efter några år av positiv utveckling för den svenska järvstammen tyder dock den senaste populationsberäkningen (våren 2014) på att stammen är stabil eller minskande (se vidare 4.1.1 Järvstammens utveckling och storlek). Sett ur ett längre tidsperspektiv tycks trenden ha varit att järvpopulationen ökat i Sverige, främst i skogslandskapet nedanför fjällområdena. Utbredningsområdet har sakta men säkert vidgats från fjällområdet till skoglandet, såväl österut som söderut.

Antalet dokumenterade föryngringar under inventeringarna har dock minskat de senaste två åren (se vidare 4.1.1 Järvstammens utveckling och storlek). Inventeringsförhållandena har i vissa delar av utbredningsområdet varit ogynnsamma de senaste två åren, vilket kan ha lett till att färre föryngringar har hittats jämfört med tidigare år. Det behövs därför ytterligare undersökningar för att säkerställa om observerade populationsförändringar kan förklaras av förändringar i inventeringsmetodik och/eller andra faktorer, eller om det är fråga om en reell minskning av antalet järvar (se vidare XXXX). Samtidigt har skyddsjakten på järv ökat de två senaste åren, se figur 4. Utvecklingen behöver följas noga, så att stammen inte minskar ytterligare och därmed förlorar sin gynnsamma bevarandestatus.

Inom ramen för länsstyrelsernas och samebyarnas arbete med ett Förvaltningsverktyg diskuteras var förekomst av bl.a. järv är mest problematisk i renkötselområdet och en zonerings av järvförekomst har föreslagits som en möjlig åtgärd. Det är viktigt att sådana åtgärder inte äventyrar gynnsam bevarandestatus med avseende på utbredningsområdet för järven i Sverige.

Järvens bevarandestatus påverkas huvudsakligen av antalet järvar och deras utbredningsområde. Idag överstiger den svenska järvstammen det fastställda referensvärdet för antal och finns också i hela det angivna referensutbredningsområdet. Järvstammen bedöms därmed ha en gynnsam bevarandestatus.

Järvens bevarandestatus påverkas långsiktigt av i vilken utsträckning det finns ett genetiskt utbyte mellan den skandinaviska populationen och den östliga karelska populationen. Sammantaget bedöms den skandinaviska järvpopulationen idag ha en god genetisk status (se vidare 4.1.3 Järvstammens genetik).

Förvaltningen av järvstammen de kommande sex åren ska syfta till att populationen fortsatt ligger över referensvärdet samt att ytterligare spridning till områden utanför renkötselområdet tillåts.

Den konsulterande forskarsammanslutningen Large Carnivore Initiative for Europe har på EU-kommissionens uppdrag tagit fram riktlinjer för förvaltning av stora rovdjur (Linnell m. fl. 2008). Riktlinjerna förespråkar att länder tillsammans tar fram gemensamma förvaltningsplaner för populationer vars utbredningsområden sträcker sig över flera länder. Sedan den 12 augusti 2011 finns det en politisk överenskommelse om utvecklat samarbete om stora rovdjur mellan Sverige, Norge och Finland. Syftet med den mellanstatliga överenskommelsen om rovdjursförvaltning är att ytterligare förstärka samarbetet mellan berörda myndigheter och sträva efter att även involvera behöriga ryska

myndigheter. Det anges även i överenskommelsen att de centrala myndigheterna i respektive land uppdras att tillsammans utarbeta innehåll och gemensamma riktlinjer för det fortsatta samarbetet om stora rovdjur (se vidare 4.10 Samverkan med Norge och Finland).

3.1.1. Beslut om miniminivå för järv

För järv har Naturvårdsverket fastställt miniminivåer¹ enligt följande. Siffrorna avser antalet årliga föryngringar. Antalet föryngringar kan räknas om till ett ungefärligt antal individer. För en närmare beskrivning av hur omräkningen från antal föryngringar till total populationsstorlek görs, se Landa m.fl. (1998), Persson och Brøseth (2011) och Brøseth m.fl. (2010) (se vidare 4.5.1 Begrepp kopplade till rovdjurens status). Den totala summan för hela landet är 96 järvföryngringar.

Län	Antal föryngringar
Norrbotten	46
Västerbotten	23
Jämtland	23,5
Västernorrland	1
Summa Norra Rovdjursförvaltningsområdet	93,5
Län	Antal föryngringar
Dalarna	2,5
Gävleborg	-
Värmland	
Stockholm	
Uppsala	
Örebro	
Västmanland	
Västra Götaland	
Summa Mellersta Rovdjursförvaltningsområdet	2,5

Tabell 1. Beslutade miniminivåer för järv i norra och mellersta rovdjursförvaltningsområdet. Nivåerna beslutades 2014.

Järvstammen ligger nu strax över referensvärdet vilket för järv är 600 individer. Det betyder att det finns tillräckligt många föryngringar idag för att nå referensvärdet för landet som helhet. Naturvårdsverket bedömer att det bäst tillgodoser de politiska målen för rovdjursförvaltningen att besluta om en miniminivå som är så låg som möjligt utan att det riskerar att äventyra att en gynnsam bevarandestatus för arten kan bibehållas. Naturvårdsverket fastställer därför miniminivåer som sammantaget motsvarar det

¹ Naturvårdsverkets beslut av den 15 december 2014 om fastställande av miniminivåer för järv gällande rovdjursförvaltningsområden och län, ärendenr. NV-00552-14.

nationella referensvärdet. Fördelningen av miniminivåerna följer var de faktiska föryngringarna har noterats i inventeringarna upp till referensnivån.

I fastställandebeslutet anges även en inriktning för miniminivåerna under perioden på rovdjursförvaltningsområdesnivå. Naturvårdsverket bedömer att en fördelning av järvstammen där den får öka i Norrbotten och tillåts minska i Jämtland och i Västerbotten är lämplig eftersom det i Norrbotten finns stor tillgång till lämpliga habitat. Förvaltningen av järvstammen de kommande 5 åren ska syfta till att populationen fortsatt ligger över referensvärdet samt att ytterligare spridning till områden utanför renskötselområdet tillåts. Detta innebär att en ökning i Mellersta rovdjursförvaltningsområdet kan ske vilket gör att Norra rovdjursförvaltningsområdet kan minska i motsvarande mängd. Det tar också hänsyn till möjligheterna att nå den av riksdagen beslutade toleransnivån.

3.1.2. Precisering av delmålet

Ambitionen är att nedanstående preciserade mål ska nås under förvaltningsperioden.

- Antalet järvar är minst 600 individer vilket motsvarar det beslutade referensvärdet²
- Järvens referensvärde för gynnsam bevarandestatus när det gäller utbredningsområdet i Sverige ska vara alpina regionen av fjällkedjan och fjällnära skogsterräng i Västerbottens, Norrbottens, Jämtlands, Västernorrlands och Dalarnas län. Järvens utbredning i såväl boreal som alpin zon ska vara stabil eller ökande.
- Järvpopulationens storlek och utbredning i skogslandet inom och utanför renskötselområdet ska främjas.

3.1.3. Åtgärder för att uppnå delmålet

- Naturvårdsverket avser att verka för att den gemensamma svensk-norska inventeringsmetodiken för järv utvärderas i samverkan med norska myndigheter.
- Naturvårdsverket fortsätter att bidra med ekonomiskt stöd för att upprätthålla inventering, genetisk kartläggning, samt uppföljning av den svenska järvstammen för bedömning av bevarandestatusen.
- Naturvårdsverket följer det regionala arbetet med toleransnivåer för att klargöra hur de regionala besluten inverkar på den gynnsamma bevarandestatusen.

² Referensvärdet är beslutat av Naturvårdsverket med utgångspunkt i det intervall som riksdagen fastställde i och med beslutet om en hållbar rovdjurspolitik i december 2013. Jämför Naturvårdsverkets ställningstagande, ärendenr. NV-09661-12.

- Naturvårdsverket följer upp de regionala besluten om skyddsjakt, samt eventuella beslut om licensjakt för att klargöra hur dessa inverkar på den gynnsamma bevarandestatusen.
- Naturvårdsverket avser att verka för att det sker en fortsatt kunskapsuppbyggnad kring järv, t ex inventeringsmetodik, järvens ekologi i skogslandskapet, järvens genetik och interaktion mellan järv, andra predatorer och bytesdjur.
- Naturvårdsverket avser att verka för att det insamlas mer biologiska prover från järv för DNA-analyser samt fortsätter att finansiera DNA-analyser av biologiskt material från järv via avtal med genetiska laboratorier för genetisk kartläggning samt uppföljning av järvstammen.

3.1.4. Uppföljning av delmålet

Enligt förordningen om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn ska länsstyrelsen varje år undersöka hur många föryngringar av varg, järv, lo och kungsörn som förekommer i länet. Naturvårdsverket ska årligen granska och fastställa inventeringsresultat för ovanstående arter. Rovdjursinventeringen utgör den viktigaste grundstenen i rovdjursförvaltningen och används för uppföljning av delmålet.

Sammanställning av eventuella regionala förvaltningsmål, samt uppföljning av beslut om jakt i kombination med andra data används också för att följa upp delmålet. Syftet är att säkerställa att populationen inte understiger de nationella referensvärdena för antal och utbredning under förvaltningsperioden. Den samlade uppföljningen ligger till grund för förvaltningen samt för nästa rapportering av järvens bevarandestatus som ska göras till EU-kommissionen år 2019.

Kunskapen om den skandinaviska järvpopulationens genetiska situation behöver stärkas ytterligare. Prover från döda järvar finns lagrade i en provbank och kan användas för DNA-analys. Genetiska data från fältinventering finns samlade i en gemensam svensk-norsk databas och utgör en viktig grund för nödvändig uppföljning. Naturvårdsverket avser att verka för att det insamlas mer biologiska prover från järv för DNA-analyser för att underlätta en bedömning av det genetiska utbytet med Finland och Ryssland (karelska populationen av järv)

3.1.5. Särskilt om spridning av järvstammen

Förvaltningsmål för järvstammens önskade regionala storlek kan konkretiseras i respektive regional förvaltningsplan. I renskötselområdet bör de regionala förvaltningsplanerna hantera riksdagens beslut om att en toleransnivå för skador på ren orsakade av stora rovdjur ska vara maximalt 10 %.

I den mån det är möjligt bör de regionala förvaltningsplanerna ta hänsyn till den samlade rovdjursförekomsten lokalt, exempelvis vid bedömningar om fördelning av skyddsjakt i olika områden och vid prioriteringar av bidrag för skadeförebyggande åtgärder och andra riktade insatser. Det är dock inte möjligt att i bedömningen av möjlighet till skyddsjakt i det enskilda ärendet ta hänsyn till skador från flera rovdjursarter. Bedömningen måste

göras art för art så att de tre kriterierna för skyddsjakt t ex är uppfyllda men ett beslut kan innehålla bedömningar rörande flera arter.

Vid jakt på järv är det viktigt att ta hänsyn till målsättningen att främja järvens expansion i skogslandet inom och utanför renskötselområdet.

3.2. Delmål 2: Minskade skador

Förekomst av stora rovdjur kan innebära risk för skador och olägenheter som påverkar människor som bor och verkar där rovdjur finns. I rovdjurspolitikens övergripande och långsiktiga mål betonas bland annat att tamdjurshållning inte påtagligt ska försvåras.

Skador orsakade av stora rovdjur ska i första hand förebyggas. I andra hand kan ersättning för skador utbetalas. Syftet med det skadeförebyggande arbetet är att minska skadorna orsakade av stora rovdjur och därmed förhindra att tamdjurshållning påtagligt försvåras.

Faktiska skador på tamdjur och inkomstbortfall orsakade av järv är en källa till konflikt mellan människa och järv. Renskötseln är den näring som drabbas hårdast av rovdjurens predation sett till antalet angripna djur (SOU 2012:22, s. 49) och järven är, näst efter lodjuret, det rovdjur som bedöms döda det största antalet renar. Även om det är svårt att i dagsläget med säkerhet beräkna järvens skador i renskötselområdet, så är det entydigt att järvens skadeverkning inom renskötselområdet är betydande. I områden där både järv och lodjur förekommer har de skador som järven orsakar beräknats vara mindre, eftersom järven då kan nyttja bytesrester som lodjuren lämnar efter sig.

Toleransnivån för skador på ren orsakade av stora rovdjur ska enligt riksdagsbeslutet om en hållbar rovdjurspolitik vara maximalt 10 % räknat på den aktuella samebyns faktiska renantal (se vidare 4.3.2 Skador på ren). Länsstyrelserna i Norrbotten, Västerbotten, Västernorrland, Jämtland och Dalarnas län arbetar för närvarande tillsammans med Sametinget och landets samebyar med en modell för adaptiv förvaltning av stora rovdjur i renskötselområdet, ett så kallat förvaltningsverktyg. Den bärande tanken med förvaltningsverktyget är att skadorna för rennäringen ska begränsas så att de hamnar under den av riksdagen antagna toleransnivån på ett sätt som har så små konsekvenser på rovdjursstammarnas bevarandestatus som möjligt (se vidare 4.3.2 Skador på ren).

Då järvstammen liksom lodjursstammen uppvisat en ojämn spridning inom renskötselområdet bör riskmodellen användas av förvaltningen för att rikta skyddsjakter och framtida eventuell licensjakt till områden som är mest skadeutsatta (prop. 2012/13:191, s. 67) (se vidare 4.5.2 Begrepp kopplade till rovdjursförvaltningen).

Järven kan också orsaka direkta och indirekta skador på andra tamdjur än ren och då främst inom fårskötseln. Antalet angrepp har dock varit mycket lågt och under perioden 1999-2013 har totalt endast 12 får rapporterats angripna av järv. Dessutom har en hund rapporterats angripas av järv under samma period. Att antalet järvar i skogslandet visar

en ökande trend kan innebära att angrepp på andra tamdjur än ren kommer att bli något vanligare under den kommande förvaltningsperioden.

Att fortsätta arbeta för att minska skador orsakade av järv är ett viktigt delmål för att förebygga situationer med en påtagligt försvårad tamdjurshållning.

Naturvårdsverket finansierar kunskapscentret Viltskadecenter som arbetar med att ta fram och utvärdera förebyggande åtgärder för skador orsakade av fredat vilt (se vidare 4.8.1 Nationella aktörer).

3.2.1. Preciseringar av delmålet

Nedanstående preciserade mål bör nås under förvaltningsperioden.

- Toleransnivån för skador på ren orsakade av stora rovdjur är maximalt 10 % räknat på den aktuella samebyns faktiska renantal.

3.2.2. Åtgärder för att nå delmålet

- Länsstyrelserna i Dalarnas, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län ska, i samråd med Sametinget och samebyarna i respektive län, arbeta med förvaltningsverktyget i syfte att upprätthålla en hållbar rennäring och samtidigt bidra till en gynnsam bevarandestatus för stora rovdjur (se vidare 4.3.2 Skador på ren).
- Sametinget och Naturvårdsverket ska enligt Sametingets regleringsbrev för 2014 efter samråd vägleda och underlätta igångsättandet och samordningen av arbetet med ett förvaltningsverktyg utifrån fastställd toleransnivå för skador orsakade av stora rovdjur inom renskötseln
- Naturvårdsverket och Sametinget avser att under 2014 och 2015 (för Norrbottens län även 2016) bidra med ekonomiskt stöd till länsstyrelserna respektive samebyarna för arbetet med samrådsprocessen om toleransnivå för renskötseln
- Sametinget och Naturvårdsverket ska tillsammans med Norskt Institutt for Naturforskning och pågående forskningsprojekt kring rovdjur och renar anpassa riskmodellen till svenska förhållanden (se vidare 4.3.2 Skador på ren).
- Sametinget ska fortsatt lämna ersättning för rovdjursförekomst till samebyarna och får lämna bidrag till samebyarna till åtgärder för att förebygga att björn, varg, järv, lodjur och kungsörn orsakar skador på renar.
- Naturvårdsverket ska fortsatt ge bidrag till länsstyrelserna för akutverksamhet så att länsstyrelsens personal kan bistå med råd och verktyg för att förebygga och hantera närgångna rovdjur och förhindra skada/ytterligare skada vid rovdjursangrepp.

- Länsstyrelserna ska fortsatt ge bidrag till förebyggande åtgärder, samt utbetalar ersättning för skador (undantaget ren) orsakade av stora rovdjur (se vidare 4.3.6 Viltskadersättningssystemet).
- Naturvårdsverket fortsätter att finansiera Viltskadecenters arbete med att systematiskt testa, utvärdera och vägleda om förebyggande åtgärder.
- Den myndighet som har beslutanderätt kan, när förutsättningarna är uppfyllda, bevilja skyddsjakt för att förhindra allvarlig skada orsakad av järv (se vidare 4.3.5 Skyddsjakt som skadeförebyggande åtgärd).
- Naturvårdsverket avser att följa upp och vid behov vidareutveckla de riktlinjer för handläggning av skyddsjaktsärenden som togs fram under 2012 (Naturvårdsverket 2012).
- Naturvårdsverket avser att ge Viltskadecenter i uppdrag att undersöka vilka effekter vidtagna skadeförebyggande åtgärder har haft.
- Länsstyrelserna tar fortsatt initiativ till återkommande samverkansmöten om rovdjursförvaltning mellan myndighets- och näringsrepresentanter i renskötselområdet. Naturvårdsverket deltar.
- Naturvårdsverket ska verka för att en studie om järvens predation genomförs i renarnas kalvningsland.
- Naturvårdsverket fortsätter att ge Viltskadecenter i uppdrag att föra statistik över skador på tamdjur (ej ren) som orsakas av järv.

3.2.3. Uppföljning av delmålet

Huruvida toleransnivån för skador i renskötselområdet är överskriden eller inte behöver följas upp årligen, med en möjlighet att använda ett genomsnittsvärde för exempelvis de senaste tre åren för att få till stånd en långsiktighet i förvaltningen. De berörda länsstyrelserna ska i sin årliga återrapportering till regeringen redogöra för hur arbetet med förvaltningsverktyget och riskmodellen fortskrider samt redovisa skadenivån för respektive sameby.

Sametinget ska enligt myndighetens regleringsbrev för 2014 redovisa antalet rovdjursförekomster som ersatts med stöd av 9 § andra stycket viltskadeförordningen (2001:724), samt antalet rovdjursförekomster som ersatts utanför det område som i kartbilaga till betänkandet Samernas sedvanerättsmarker (SOU 2006:14) betecknats som den yttre gränsen för vinterbetesmarkerna.

De olika bidragen för länsstyrelsernas arbete och insatser med skadeförebyggande arbete och akutverksamhet följs upp och utvärderas löpande under förvaltningsperioden. Även ersättning till rennäringen följs upp. Informationen kommer bland annat att återfinnas årligen i Naturvårdsverkets årsredovisning och i Sametingets redovisning av ersatta rovdjursförekomster i renskötselområdet, samt i särskilda uppdrag, exempelvis genom en uppföljning av viltskademedlens användande.

Naturvårdsverkets och Viltskadecenters vägledning följs upp genom att sammanställa vilken vägledning som har tagits fram under förvaltningsperioden samt utvärdera behov av ytterligare vägledning.

Naturvårdsverket avser att initiera en studie av den samlade effekten av skyddsjakt efter rovdjur för att följa upp hur skyddsjakten bidrar till att minska skadorna orsakade av järv och andra stora rovdjur.

3.2.4. Särskilt om påtagligt försvårad tamdjurshållning

Naturvårdsverkets bedömning är att begreppet påtagligt försvårad tamdjurshållning inte ska förväxlas med en enskild situation då allvarlig skada orsakad av rovdjur uppkommer. En viss påverkan av yttre faktorer, till exempel rovdjur, kan bedömas som en normal affärskrisk när man bedriver tamdjursskötsel. En situation med påtagligt försvårad tamdjurshållning kan exempelvis uppkomma om tamdjursägare i ett område har så stora problem med rovdjur att det påverkar ekonomin i de aktuella lantbruksföretagen så att de får svårt att bära sig.

3.2.5. Särskilt om skadeförebyggande åtgärder och bidrag till skadeförebyggande åtgärder

Länsstyrelserna bör arbeta med kunskapsöverföring mellan länen. Exempelvis har man i många år i Västernorrland och på vissa platser i både Jämtland och Norrbotten testat att utfodra järvar med kadaver i syfte att minska skador i renhjorden mm. Att ta fram underlag för vilka åtgärder som fungerar och vilka som inte gör det i olika situationer är ett viktigt underlag för att kunna utesluta annan lämplig lösning vid exempelvis en skyddsjaktsansökan.

Med hjälp av förvaltningsverktyget ska skadorna för renskötseln ”begränsas så att de hamnar under den av riksdagen antagna toleransnivån på ett sätt som har så små konsekvenser för rovdjursstammarna som möjligt” (prop. 2012/13:191 s. 69). Riskmodellen, som utgör en integrerad del av förvaltningsverktyget, är i dagsläget inte utvecklad och anpassad till svenska förhållanden. Det är därför lämpligt att samrådsprocessen under den första tiden inriktas mot att klargöra och få underlag till att kunna avgöra var renarna befinner sig under olika delar av året i respektive län och i respektive sameby. Denna parameter behöver inkluderas i den svenska versionen av riskmodellen och är en förutsättning för det förestående arbetet när riskmodellen väl är anpassad till svenska förhållanden.

3.2.6. Särskilt om ”särskilt sårbara områden”

Beslut rörande förvaltningen av stora rovdjur bör basera sig på god kunskap om regionala förhållanden. Regionala förvaltningsplaner för björn, varg, järv, lodjur och kungsörn bör därför inkludera bedömningar av om det finns områden inom länet som är särskilt sårbara för förekomst av stora rovdjur. I propositionen En hållbar rovdjurspolitik pekas olika sådana områden ut. Exempel på särskilt sårbara områden kan vara renskötselområdets kalvningsland under kalvningsperioden, områden med traditionellt fäbodbruk under betessäsongen, områden med särskilt hög täthet av tamdjursbesättningar, samt skärgårdsöar med frigående betesdjur.

De regionala förvaltningsplanerna bör innehålla överväganden i frågan om det finns områden inom länet där förekomst av stora rovdjur sannolikt kommer att orsaka allvarliga skador och om så är fallet beskriva dessa och vilka förebyggande åtgärder som har vidtagits alternativt kan vidtas där. Uppgifter om bland annat områdenas särskilda värden, de risker som förekomst av stora rovdjur medför och möjligheter att förebygga skador av rovdjur, bör redovisas.

3.2.7. Särskilt om järvar nära bebyggelse

Trots att järven expanderar i skogslandet och att järven därmed kommer närmare mer tätbefolkade trakter har hittills inga närgångna järvar rapporterats av allmänheten. Däremot har det förekommit att järvar har brutit sig in i för tillfället obebodda stugor i fjällen och förorsakat skador på byggnader, inredning och matförråd.

Länsstyrelserna och intresseorganisationer så som Fäbodbrukarnas Riksförbund, Lantbrukarnas Riksförbund, Svenska Jägarförbundet och Jägarnas Riksförbund bör samverka för rutiner och information som gör att slaktrester, kadaver, trafikdödade djur och annat avfall omhändertas på ett sätt som inte lockar rovdjur till tamdjur eller nära bebyggelse.

Då rapporter från allmänheten inkommer till länsstyrelsen gällande närgångna rovdjur är dokumentation av händelserna viktig, liksom en tydlig plan och arbetsordning för hanteringen av sådana situationer. De regionala förvaltningsplanerna bör konkretisera länsstyrelsernas hantering av närgångna rovdjur och samverkan med polisen om rovdjur skulle bli allt för problematiska.

3.3. Delmål 3: Ökat förtroende för förvaltningen

Naturvårdsverkets bedömning är att en förvaltning som uppfattas som handlingskraftig och begriplig av allmänhet, berörda myndigheter och intressegrupper, också uppfattas som trovärdig och legitim. Även graden av delaktighet genom dialog och möjlighet att påverka förvaltningen kan inverka på människors förtroende eftersom många människor i sin vardag direkt kan beröras av de beslut som fattas inom rovdjursförvaltningen.

För att öka förtroendet krävs enligt Naturvårdsverket att förvaltningen är faktabaserad, transparent och genomförs av en kontinuerlig samverkan med och mellan enskilda individer, verksamheter och myndigheter, både nationellt och regionalt. Även de förvaltande myndigheternas tillgång till resurser för att snabbt kunna agera till exempel vid rovdjursangrepp är av största vikt för förtroendet.

En pålitlig övervakning av rovdjursstammarnas status samt forskningsunderlag kring rovdjur och rovdjursförvaltning inför beslutsfattandet bedöms vara avgörande komponenter för trovärdigheten av förvaltningssystemet.

Förtroendet för förvaltningen av rovdjur bedöms också kunna öka när skador förebyggs i ett så tidigt skede som möjligt. Därför läggs idag stora resurser på skadeförebyggande åtgärder och åtgärder för att motverka närgångna rovdjur och förhindra allvarlig skada. Om skada ändå uppstår finns sedan länge ett utvecklat system med ekonomisk ersättning för de direkta skador som uppkommit (se vidare 4.3.6 Viltskadersättningssystemet)

Socioekonomiska aspekter i rovdjursförvaltningen utgår från rovdjurens sociala och ekonomiska påverkan på förutsättningar för människors verksamhet och vardag. Det kan innebära kostnader och nyttor med avseende på rovdjursförekomst, exempelvis rovdjursturism och rovdjursjakt, skador med konsekvenser för olika näringar, människors rädsla för rovdjur, rovdjurens påverkan på natur- och kulturvärden så som renskötsel och fäbodrift, samt möjligheter till övrig jakt och hur attraktiv landsbygden upplevs (se vidare **Fel! Hittar inte referenskälla.**).

Risken för olägenheter och socioekonomiska konsekvenser kan öka i områden där förekomsten av järv är mer koncentrerad. En minskad förekomst av järv i dessa områden kan bidra till att konflikten mellan renskötseln och järv minskar och att toleransen för järv därmed ökar.

Licensjakt i Sverige bedöms av Naturvårdsverket som en effektiv, kontrollerbar och hållbar del av en aktiv rovdjursförvaltning om den sker i begränsad omfattning. Licensjakt kan tillsammans med andra åtgärder såsom bidrag och ersättningar för skador samt samråd och information, bidra till att minska konflikter mellan människa och rovdjur. När inventeringar visar att stammen ligger över det nationella referensvärdet kan licensjakt utgöra en av flera åtgärder i förvaltningen för att minska risken för negativa socioekonomiska konsekvenser.

Inventeringsresultatet visar att järvstammen ligger över det nationella referensvärdet för antal djur och därmed har gynnsam bevarandestatus. För järven har dock förvaltningsåtgärden licensjakt aldrig tidigare använts. Varken Naturvårdsverket eller Länsstyrelsen har därmed fattat beslut om licensjakt efter järv och inga föreskrifter finns framtagna för ändamålet. Skyddsjakt har använts för att förhindra allvarlig skada.

För att en licensjakt efter järv ska komma till stånd behövs en utredning av förutsättningarna för licensjakt samt framtagandet av föreskrifter för jaktens

genomförande. Möjligheten att förvaltningsåtgärden kan komma att bli aktuell under den förvaltningsperioden finns dock om järvstammen ökar och fortsätter att ligga över referensvärdena för antal och utbredning.

Naturvårdsverkets bedömning är att länsstyrelsernas regionala mål för förvaltningen av rovdjur bör inkludera ett tydligt socioekonomiskt resonemang avseende såväl näringar, fritidsintressen, som kulturellt betingade verksamheter.

3.3.1. Preciseringar av delmålet

Nedanstående preciserade mål bör nås under förvaltningsperioden.

- Större andel av befolkningen tolererar att ha stora rovdjur i närområdet jämfört med andel i tidigare genomförda undersökningar.
- Större andel av befolkningen har förtroende för förvaltande myndigheter jämfört med andel i tidigare genomförda undersökningar.
- Samrådsprocessen för uppföljning och revidering av förvaltningsplanerna för de stora rovdjuren upplevs som legitim och inkluderande. De intressen som berörs har deltagit i revideringen och planerna upplevs som rättvisande.
- Länsstyrelsernas regionala mål för förvaltningen av stora rovdjur inkluderar ett tydligt socioekonomiskt resonemang avseende såväl näringar, fritidsintressen som kulturellt betingade verksamheter. Målen är mätbara och med tydliga åtgärder för genomförande och uppföljning.

3.3.2. Åtgärder för att nå delmålet

- Naturvårdsverket utvecklar under förvaltningsperioden en tydlig struktur för samverkan med länsstyrelserna inom den regionaliserade viltförvaltningen.
- Naturvårdsverket utarbetar en plan för revidering av de nationella förvaltningsplanerna för stora rovdjur, samt samordnar processen. Inom ramen för denna process initierar Naturvårdsverket dialoger om förutsättningarna för olika näringar som påverkas av förekomst av stora rovdjur.
- Naturvårdsverket ska fortsatt lämna bidrag till länsstyrelserna för kommunikationsinsatser som rör de stora rovdjuren.
- Naturvårdsverket tar i samverkan med länsstyrelserna och norska myndigheter, fram årliga artvisa rovdjursrapporter riktade till allmänheten.
- Naturvårdsverket utvecklar databasen för jaktbeslut som rör björn, varg, järv och lodjur så att informationen tillgängliggörs för allmänheten.

- Naturvårdsverket utreder om relevanta data om rovdjursförekomst viltskador och rovdjursjakt bör ingå i Sveriges officiella statistik.
- Naturvårdsverket följer de attitydundersökningar som genomförs av Lunds universitet och Sveriges lantbruksuniversitet, samt Umeå universitet och Sveriges lantbruksuniversitet.

Särskilda åtgärder för hänsyn till tamdjurshållning och konsekvenser av rovdjuren inkluderas även i delmålet om minskade skador (se vidare 3.2 Delmål 2: Minskade skador).

3.3.3. Uppföljning av delmålet

Att fler människor tolererar att ha stora rovdjur i närområdet, har förtroende för rovdjursförvaltningen, samt har förtroende för förvaltande myndigheter kontrolleras via de återkommande attitydundersökningarna som genomförs i samarbete mellan Umeå Universitet och SLU (Sandström och Ericsson 2009, Sandström m. fl. 2014), samt undersökningen som genomförs i samarbete mellan Lunds universitet och SLU (Johansson och Karlsson 2011).

Inventeringsarbetet utgör grunden för utvärdering och uppföljning av beslutsfattande och genomförande av åtgärder så som licensjakter. Med sina väl utarbetade metoder och kriterier är resultaten jämförbara över tid, se Naturvårdsverkets faktablad för inventeringsmetodik (Naturvårdsverket 2014).

Ett led i att öka förtroendet för rovdjursövervakningen är att allmänheten, i och med en förändrad inventeringsmetodik och den öppna skandinaviska databasen Skandobs, kan vara mer delaktig i inventeringsarbetet och data finns lättillgängligt för alla som är intresserade. Efter förvaltningsperiodens slut sker en uppföljning av arbetet som har genomförts när det gäller ökningen av databasens tillgänglighet för allmänheten.

3.3.4. Särskilt om socioekonomisk hänsyn

De negativa konsekvenser som förekomst av stora rovdjur kan orsaka är mer märkbara för dem som lever eller verkar i de områden där det förekommer rovdjur. För dessa människor kan förekomsten av rovdjur innebära att vardagen och livskvaliteten påverkas negativt. Exempel på detta är oro för angrepp på tamdjur, sorg och känsla av maktlöshet när tamdjur dödas.

Socioekonomiska aspekter innefattar inte enbart rovdjurens potentiellt negativa inverkan. Till aspekterna räknas även erfarenheter och synen på rovdjur som en resurs inom exempelvis turismnäringen, som jaktbart vilt eller som en del i det rekreativvärde naturen erbjuder enskilda personer och grupper.

Hur man upplever närvaron av rovdjur i sin omgivning skiljer sig från person till person och är beroende av den enskildes situation och erfarenheter. Det finns många människor som lever i rovdjurstäta områden och som inte upplever rovdjur som något negativt. Enligt attitydundersökningar som gjorts är majoriteten av svenskarna positiva till att ha

rovdjur i Sverige. Undersökningarna visar dock att inställningen till olika rovdjur kan förändras när man har direkt erfarenhet av arten i sitt närområde (se vidare 4.2.1 Människors inställning till järv och järvförekomst).

Länsstyrelserna bör på regional nivå arbeta med att föra en dialog om de socioekonomiska aspekterna inom rovdjursförvaltningen, dels inom sina respektive viltförvaltningsdelegationer men även direkt med länets medborgare genom olika kommunikativa insatser.

Large Carnivore Initiative for Europe har på EU-kommissionens uppdrag på europeisk nivå inlett en dialog med olika intressen inom rovdjursförvaltningen (se vidare 4.6.2 EU-lagstiftning)

3.3.5. Särskilt om viltförvaltningsdelegationernas roll i arbetet med socioekonomisk hänsyn på regional nivå

Förvaltningens mål är att hitta och upprätthålla en balans mellan det allmännas intresse av livskraftiga rovdjursstammar och enskildas möjlighet att bedriva såväl näringsverksamhet som fritidsintressen och kulturellt betingade verksamheter. För att nå målet om att socioekonomisk hänsyn ska tas inom rovdjursförvaltningen behöver de regionala myndigheterna inklusive viltförvaltningsdelegationerna, utifrån den nationella rovdjurspolitikens ramar och rådande lagstiftning, söka lösningar som i så stor utsträckning som möjligt tillgodoser samtliga berörda intressen. Detta samtidigt som det övergripande och långsiktiga målet om rovdjursarternas gynnsamma bevarandestatus förblir säkerställt och rådande lagstiftning följs.

Det finns en risk för att olika socioekonomiska aspekter kan komma att stå emot varandra eller värderas olika beroende på på vilket sätt olika verksamheter upplever sig påverkas av rovdjuren och deras förvaltning. Dialogen i viltförvaltningsdelegationerna om socioekonomisk hänsyn bör kunna ge ett beslutsunderlag som länsstyrelserna kan använda vid formulering av de regionala mål där nödvändiga kompromisser ingår.

Propositionen En hållbar rovdjurspolitik anger att:

”Utgångspunkten för en adaptiv ekosystembaserad förvaltning är att rovdjuren är en integrerad del i ett samhälle med många divergerande värden. Regionala mål för rovdjurens påverkan på näringar, kulturyttringar och övrig biologisk mångfald bör därför upprättas. Det är huvudsakligen viltförvaltningsdelegationernas uppgift att formulera dessa mål och att årligen följa upp dem inom ramen för rovdjursförvaltningen” (s. 16)

”... syftet är att skapa en väl avvägd balans mellan rovdjursförekomst och tolerabel påverkan på näringar och allmänna såväl som enskilda intressen. Utifrån dessa kunskaper kan mål ställas upp och åtgärder vidtas för att nå målen. Viltförvaltningsdelegationerna ska säkerställa att avvägningar mellan olika intressen görs i förvaltningen i enlighet med ekosystemansatsen” (s.16)

Detta innebär att de mål som anges i den nationella förvaltningsplanen bör brytas ned på den regionala nivån och anpassas efter de förutsättningar som finns där. Den regionala uppföljningen av målen bidrar till den nationella uppföljningen av målen som Naturvårdsverket genomför.

I och med den allt mer regionaliserade rovdjursförvaltningen är det länsstyrelserna med deras viltförvaltningsdelegationer som kommer att ta det regionala greppet om förvaltningen av stora rovdjur i länens regionala förvaltningsplaner. Viltförvaltningsdelegationen har därför ett långtgående ansvar för att delta i arbetet med formulering och vidareutveckling av regionala mål. Ledamöternas återkoppling mellan det egna intresset och viltförvaltningsdelegationen är viktig för att säkerställa den regionala och lokala förankringen av de regionala förvaltningsplanerna och de åtgärder som föreslås i dessa.

Viltförvaltningsdelegationerna utgör en avgörande koppling mellan förvaltande myndigheter och berörda grupper och enskilda individer. Delegationerna är numera en självklar del i den regionala förvaltningen. Länsstyrelserna bör ytterligare betona varje ledamots långtgående ansvar för att den dialog som förs och de beslut som fattas i viltförvaltningsdelegationen kommuniceras till det egna intresset och de organisationer som ledamoten representerar i delegationen. På samma sätt är det av stor vikt att regionala intressens samlade synpunkter kring viltförvaltningsdelegationens frågor återförs till delegationen av respektive ledamot.

Den ansvariga länsstyrelsen bör eftersträva att hitta en mötesform för delegationen som skapar goda förutsättningar att föra en reflekterande dialog om socioekonomiska aspekter i det egna länet. Den regionala förvaltningsplanen är sedan det verktyg som bör förmedla de regionala ställningstagandena.

Länsstyrelserna bör också tillsammans med sina viltförvaltningsdelegationer sträva efter att hitta arbetsformer som utökar och underlättar möjligheten för de som inte finns representerade i delegationerna att komma till tals. Detta kan exempelvis göras genom aktiv information till berörda om att synpunkter kan framföras till en representant i delegationen. Respektive ledamot ansvarar sedan för att synpunkterna kommer till viltförvaltningsdelegationens kännedom.

3.3.6. Särskilt om licensjakt

Vid riksdagens beslut om En hållbar rovdjursförvaltning år 2013 bedömdes alla de stora rovdjuren ha gynnsam bevarandestatus eftersom de alla antalsmässigt låg över referensintervallen samt fanns inom beslutade utbredningsområden.

Under den aktuella förvaltningsperioden som den nationella förvaltningsplanen redogör för kan det dock hända att en arts bevarandestatus går från gynnsam till icke gynnsam, exempelvis om aktuella inventeringsresultat gällande antal och utbredning visar att referensvärdet för arten understigs.

Inventeringsresultatet visar att järvstammen ligger över det nationella referensvärdet för antal djur och därmed har gynnsam bevarandestatus. För järven har dock förvaltningsåtgärden licensjakt aldrig tidigare använts. Varken Naturvårdsverket eller Länsstyrelsen har därmed fattat beslut om licensjakt efter järv och inga föreskrifter finns framtagna för ändamålet. Skyddsjakt har använts för att förhindra allvarlig skada.

För att en licensjakt efter järv ska komma till stånd behövs en utredning av förutsättningarna för licensjakt samt framtagandet av föreskrifter för jaktens genomförande. Möjligheten att förvaltningsåtgärden kan komma att bli aktuell under den förvaltningsperioden finns dock om järvstammen ökar och fortsätter att ligga över referensvärdena för antal och utbredning.

Generellt för att kunna fatta beslut om licensjakt ska andra lämpliga lösningar än licensjakt saknas och jakten ska inte försvåra upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus för arten. Det ska också saknas andra lämpliga lösningar än licensjakt. Jakten måste dessutom vara lämplig med hänsyn till stammens storlek och sammansättning, samt ske selektivt och under strängt kontrollerade former (23 c § jaktförordningen). I artikel 16 i art- och habitatdirektivet anges bl.a., att en medlemsstat får göra undantag från förbudet mot att avsiktligt döda arter som kräver noggrant skydd för att under strängt kontrollerade former, selektivt och i begränsad omfattning tillåta insamling och förvaring av vissa exemplar av de arter som finns förtecknade i bilaga 4 i en begränsad mängd. Den begränsade mängden fastställs av de behöriga nationella myndigheterna.

Beslut om licensjakt på rovdjur kan tas av länsstyrelser som delegerats rätten att ta sådana beslut (24 a § jaktförordningen). Utan sådan delegering är det Naturvårdsverket som är beslutande myndighet. Naturvårdsverket har möjlighet att delegera beslutanderätten om antalet föryngringar i rovdjursförvaltningsområdet överstiger de fastställda miniminivåerna.

Utrymmet för uttag genom licensjakt (användning av undantaget i artikel 16.1 e i art- och habitatdirektivet) är beroende av den aktuella artens status och populationsnivå. Det går således inte att avgöra någon absolut siffra utan uttaget kan variera beroende på vilken art som berörs.

Det är ett regionalt ansvar att bedöma utrymmet för licensjakt i länet. Vid denna bedömning är det av stor vikt att beakta det nationella referensvärdet i syfte att säkerställa att det inte äventyras, se 23 c § jaktförordningen om att jakten inte får försvåra upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus. Den licensjakt som beslutas av länen får således inte innebära att antalet föryngringar i Sverige understiger beslutat referensvärde för järv. De regionala miniminivåerna är en fördelning av det nationella referensvärdet och är den lägsta nivån som förvaltningen i länet ska syfta till att upprätthålla enligt 4 § förordningen om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn. Vid beslut om licensjakt måste kriterierna för licensjakt enligt 23 c § jaktförordningen vara uppfyllda.

Vid en regional bedömning av jaktuttag bör länsstyrelserna samverka med varandra och med Naturvårdsverket och forskare för att få en samlad bild av den förestående jaktens effekter och konsekvenser. Populationsmodeller kan användas för bedömningarna,

Large Carnivore Initiative for Europe har på EU-kommissionens uppdrag tagit fram riktlinjer för förvaltning av stora rovdjur på populationsnivå (Linnell m.fl. 2008). Riktlinjerna antogs av EU-kommissionen sommaren 2008 och de kan enligt kommissionens bedömning ligga till grund för inriktningen av rovdjursförvaltningen inom EU. I riktlinjerna anges bl.a. följande om möjligheterna till jakt:

”From a conservation point of view there is no principle reason why large carnivore populations cannot tolerate some levels of lethal control or be managed under the same type of harvest system as wild ungulates or game birds, provided that the harvest is well managed. Proper management in this case requires effective monitoring of the population size, the setting of appropriate quotas and hunting seasons, and careful enforcement of these regulations. In other words, if properly organized, well managed harvest can potentially be sustainable.--- In summary, Article 16 provides a scope for permitting the use of lethal control, and even the maintenance of traditional hunting activities for annex IV species as long as the three conditions can be met.” (s. 25, 27)

Vid varje enskilt tillfälle ska alltså en bedömning av annan lämplig lösning samt bedömning om upprätthållandet av gynnsam bevarandestatus göras av beslutande myndighet. Även övriga kriterier för licensjakten (att hänsyn tas till stammarnas storlek och sammansättning samt att jakten sker selektivt och under strängt kontrollerade former) ska bedömas. Denna analys ska framgå i beslutet som fattas och besluten ska vara väl motiverade. Licensjakt ska inte ses som en akut eller tillfällig lösning. Den ska inte heller på något sätt ses som den enda åtgärd som ska användas och utvecklas inom förvaltningen (se vidare 4.4 Jakt på järv)

3.4. Delmål 4: Ingen illegal jakt på järv

Den senaste rovdjursutredningen Mål för rovdjuren (SOU 2012:22) anger att en omfattande illegal jakt på de stora rovdjuren alltså pågår och att denna jakt står för en stor del av arternas dödlighet. Illegal jakt kan i många fall innebära djurplågeri, genom bland annat utdragen förföljelse med motorfordon och skadeskjutningar som inte följs upp med eftersök. Det finns idag ett behov av att utveckla en metod för att mäta omfattningen av den illegala jakten på järv i Sverige (se vidare 4.1.1 Järvstammens utveckling och storlek). Även simuleringar kan behövas för att kunna klargöra den illegala jaktens totala omfattning.

Att öka förtroendet för förvaltningen av rovdjur kan vara ett verktyg för att minska den illegala jakten. Det är därför viktigt att arbeta för att stärka förtroendet för förvaltningen av detta skäl och återkommande utvärdera hur detta påverkar den illegala jaktens omfattning.

Både försök och förberedelse till grovt jaktbrott eller jakthäleri avseende de stora rovdjuren är sedan den 1 juli 2011 straffbara enligt 46 a § jaktlagen (1987:259). Denna förändring i lagstiftningen ger polis och åklagare utökade möjligheter att i ett tidigare skede ingripa för att beivra de grova jaktbrotten.

Samtliga rovdjursutredningar har framfört att samarbetet mellan länsstyrelse, polismyndighet och åklagarmyndighet behöver stärkas. Ett led i detta arbete är att en samverkansgrupp mot illegal jakt på stora rovdjur etablerats efter initiativ från WWF. Gruppen består av representanter för länsstyrelse, polismyndighet och åklagarmyndighet samt Världsnaturfonden, Naturvårdsverket, Statens Veterinärmedicinska Anstalt, Statens Kriminaltekniska Laboratorium, Naturhistoriska Riksmuseet och Viltskadecenter. Gruppens syfte är att öka samverkan mellan berörda myndigheter och att öka kunskapen om detta problemfält. Gruppen har arrangerat nationella seminarier om arbetet mot illegal jakt på stora rovdjur åren 2005, 2007, 2011 och 2014.

För det fortsatta arbetet med att förebygga jaktbrott är det viktigt att myndigheterna också samverkar med jägarorganisationerna och med Sametinget.

Se vidare 4.1.1 Järvstammens utveckling och storlek, reproduktion och dödlighet, för information om den illegala jakten efter järv.

3.4.1. Precisering av delmålet

Nedanstående preciserade mål bör nås under förvaltningsperioden.

- Berörda samhällsinstanser fortsätter arbeta för att avsevärt minska den illegala jaktens omfattning.

3.4.2. Åtgärder för att nå delmålet

- Naturvårdsverket ger relevanta forskare i uppdrag att uppskatta/beräkna den illegala jakten för samtliga stora rovdjur.
- Naturvårdsverket fortsätter att delta i samverkansgruppen mot illegal jakt tillsammans med länsstyrelser, Brottsförebyggande rådet, polis, Tullverket, Rikspolisstyrelsen, m fl. för att effektivisera arbetsformer och samverkan i syfte att förhindra illegal jakt
- Berörda aktörer, så som Naturvårdsverket, länsstyrelse, polismyndighet med flera fortsätter att utreda och konkretisera rollfördelningen gällande ansvar och befogenheter hos myndigheter för hanteringen av förekomst av illegal jakt.
- Naturvårdsverket och länsstyrelserna initierar dialoger om illegal jakt med jägarorganisationerna och Sametinget.
- Länsstyrelserna bör verka för att tillsammans med polisen i länet utarbeta en regional strategi för arbetet mot illegal jakt på stora rovdjur. Strategin bör redovisas i de

regionala förvaltningsplanerna.

- Naturvårdsverket följer arbetet och resultatet av Sveriges lantbruksuniversitets forskningsprojekt om illegal jakt (SLU 2014)

3.4.3. Uppföljning av delmålet

Det finns efter förvaltningsperiodens slut en modell för framtagna värden som speglar hur utbredd den illegala jakten är i Sverige. Modellen har tagits fram av berörda forskare. Genom detta skapas en möjlighet att framöver göra kontinuerliga uppföljningar av den illegala jaktens utveckling och analysera hur arbetet att minska denna fortgår.

I de regionala förvaltningsplanerna finns det strategier för samarbetet kring illegal jakt inom länet. Naturvårdsverket följer upp arbetet med den regionala förvaltningen, bland annat genom att undersöka om det finns utarbetade rutiner mellan polis och länsstyrelse för arbetet med att förebygga och hantera den illegala jakten regionalt.

4. Kunskapsunderlag för förvaltningen av järv

Denna del av förvaltningsplanen utgör kunskapsunderlag för förvaltningen och redovisar bland annat artens utveckling och status, skadebild, artens betydelse för människor och vilka juridiska ramar som gäller för förvaltningen. Syftet med kunskapsunderlaget är att förtydliga de faktiska förutsättningar som de fyra delmålen vilar på samt vilket löpande arbete som sker inom rovdjursförvaltningen, exempelvis beståndsbevakning och skadeförebyggande arbete.

4.1. Den svenska järvstammen

4.1.1. Järvstammens utveckling och storlek

Vi har idag en relativt bra kunskap om järvstammens storlek och utbredning i Sverige och Skandinavien. En årlig inventering av järv på spårnö, information om kända döda järvar och alltmer omfattande DNA-analyser av spillning och annat biologiskt material har gett god kunskap om t ex järvarnas antal och utbredning, var förädlingsringar förekommer, och om järvens expansion i skogslandet både inom och utanför renskötselområdet.

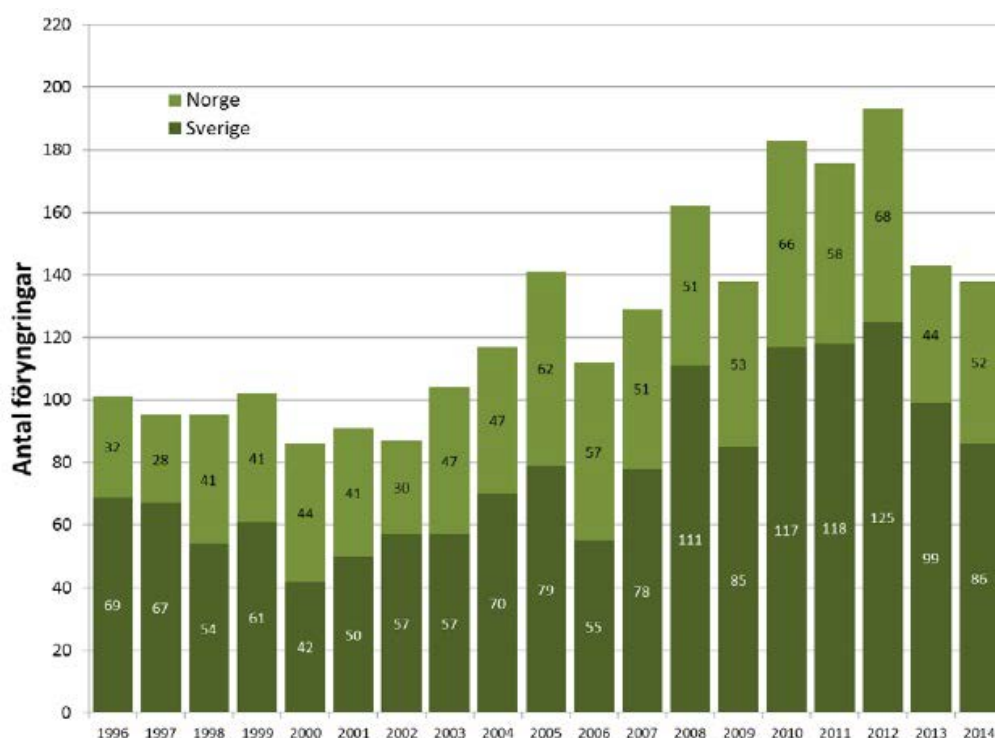
JÄRVSTAMMEN DÅ OCH NU

Nedanstående uppgifter om järvens historiska förekomst i Sverige fram till 1990 talets mitt baseras på litteraturuppgifter från en samlad beskrivning av järvens status och ekologi i Sverige sammanställd av Persson (2006). Sedan 1996 och framåt har järvstammens utveckling övervakats mer regelbundet främst genom registrering av järvförädlingsringar (Persson och Brøseth 2011).

Järvförekomst finns dokumenterad i de nordligaste delarna av Sverige under 1500-talet. Järven uppges vidare att under 1800-talet, liksom idag, ha sin huvudsakliga utbredning i renskötselområdets fjäll- och skogstrakter. Under denna period var antalet järvar högst i Norrbotten, lägre i Västerbotten och lägst i Jämtland. I Norrbotten gick den östra gränsen för utbredningen ganska nära kusten även om de flesta järvarna fanns i fjällen och de fjällnära skogarna. Enligt citerad fångststatistik från 1827-1934 hade järven under denna period en större geografisk utbredning än idag och var sannolikt stationär även i Värmland och Dalarnas skogstrakter, men i relativt små stammar. Söderut fångades enstaka järvar så långt ner som i Skåne, Blekinge och Småland. Fångster och observationer av järvar söder om Värmland rörde sig sannolikt om enstaka utvandrade individer. Järven började dock försvinna från Värmland under 1800-talet och under mitten av seklet var stammen troligen borta från regionen. Dalarna hade sannolikt en liten, men fast järvstam, som troligen försvann under mitten av 1800-talet. Järvens förekomst i Gävleborgs län under 1800-talet är oklar, men mycket tyder på att järvens förekomst i länet var av sporadisk natur. Järven ansågs ha försvunnit från Västernorrland under början av 1900-talet, där den tidigare hade varit förekommande, framförallt i Ångermanlands nordvästra bergstrakter (Ekman 1910). Enligt uppgift fortsatte järvstammen att minska under 1900-talet, främst till följd av ökade möjligheter till jakt på

grund av förbättrade kommunikationsmöjligheter. Under 1960-talet uppskattades antalet järvar i Sverige vara ca 100.

Efter ca 10 års positiv utveckling för den svenska järvstammen visar resultaten från inventeringssäsongen 2014 att järvstammen kan vara stabil eller att den minskar något (figur 3). Antalet föryngringar under inventeringarna har minskat de senaste två åren. Antalet dokumenterade föryngringar i Skandinavien 2014 var 138, varav 86 i Sverige. Totalt sett är den Skandinaviska järvstammen relativt stabil med en minskning i antalet föryngringar på 3,5 % jämfört med fjolårets inventeringsresultat (Rovdata och Naturvårdsverket 2014). Minskningen kan bero på flera faktorer. En förklaring kan vara att minskningen är ett resultat av en ny gemensam svensk-norsk inventeringsmetodik för järv som infördes under 2013, men även ogynnsamma investeringsförhållanden eller mellanårsvariationer i dödlighet och reproduktion kan påverka inventeringarnas utfall. Ytterligare undersökningar behövs för att förklara vad förändringar beror på.

Figur 3. Antalet föryngringar av järv som har konstaterats under inventeringarna i Norge och Sverige under perioden 1996-2014. Sammanställning: Rovdata och Viltskadecenter.

Uppdelat på rovdjursförvaltningsområden så förekommer 99 procent av antalet konstaterade föryngringar inom det nordliga området (Norrbotten, Västerbotten, Jämtland och Västernorrland) och bara 1 procent i det mellersta området.

Från att under lång tid främst varit knuten till fjällområdet samt gränslandet mellan skog och fjäll har järven börjat återetableras i skogslandskapet och förekommer från norra delarna av Värmland, Dalarnas och Gävleborgs län och norrut. Fast förekomst genom föryngring har konstaterats i Norrbotten, Västerbotten, Jämtland, Dalarna, och

Västernorrland. Regelbunden förekomst av järv har dokumenterats inom Värmlands och Gävleborgs län, tillfällig förekomst har dokumenterats i Örebro län. Utanför renskötselområdet genomförs dock inventering av järv i begränsad utsträckning. Därför är antalet järvar utanför renskötselområdet okänt och inte inkluderat i tillgängliga populationsuppskattningar.

Även i Norge har det, som framgår av figur 3, skett en ökning av antal föryngringar under det senaste decenniet. I Norge är det framförallt i de centrala och sydliga delarna av utbredningsområdet som ökningen varit störst.

REPRODUKTION OCH DÖDLIGHET

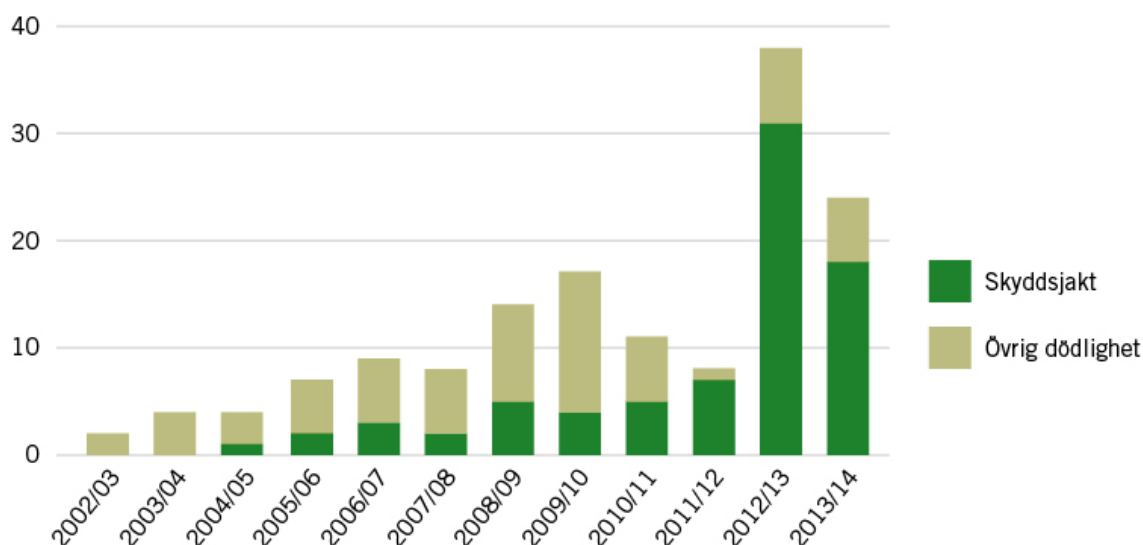
Reproduktion

Järven har ett polygynt parningssystem, vilket innebär att en hane parar sig med flera honor. Parningstiden infaller under perioden april-augusti. Järvar har fördröjd implantation vilket innebär att det befruktade ägget fäster vid livmoderväggen och börjar utvecklas först i januari. Honan är dräktig i 40-50 dagar och de flesta ungarna föds i månadsskiftet februari-mars (Persson 2006). Under perioden mars-april befinner sig ungarna i en lya. Järvhonor blir könsmogna vid 15 månaders ålder och kan således reproducera sig vid två års ålder. Enligt resultat från svenska järvprojektet så reproducerar sig dock de flesta honorna framgångsrikt först vid 3-4 års ålder. Honornas reproduktionsframgång påverkas i hög grad av födotillgången under vintern.

Dödlighet

Orsaker till järvdödlighet som dokumenterats i Sverige är predation inom arten på ungar och ungdjur, illegal jakt, skador och sjukdom, konfrontationer mellan järvar och dödsfall orsakade av laviner. Cirka 80 procent av ungarna överlever från att de lämnat lyan till ett års ålder. Den vanligaste dödsorsaken under denna period är att de dödas av andra järvar.

Omfattningen av skyddsjakt på järv har ökat markant de två senaste åren (figur 4). Före 2005 fälldes endast en handfull järvar vid skyddsjakt. Vid ett fåtal tillfällen de senaste 20 åren har järvungar omhändertagits och lämnats till djurparker för att förstärka djurparkernas genetiska bas. Under perioden 2010-2014 har totalt sex järvar rapporterats dödade av vägtrafik, enligt en sammanställning gjord av Statens veterinärmedicinska anstalt (SVA).

Figur 4. Antal inrapporterade döda järvar till SVA under perioden 2005-2014 (10 dec 2014) samt andelen av dessa som dött till följd av skyddsjakt.

Under jaktåren 2010-2011 till 2013-2014 har det också konstaterats 435 döda järvar i Norge (de allra flesta fällda under skydds- eller licensjakt) (Statistisk sentralbyrå 2014).

Illegal jakt

Illegal jakt är en viktig dödsorsak bland vuxna järvar. Persson m.fl. (2011) rapporterar för ett studieområde i Jokkmokks kommun i Norrbottens län att illegal jakt under perioden 1993-2011 var den viktigaste dödsorsaken (60 %) bland vuxna järvar. För vuxna hanar utgjorde den illegala jakten så mycket som 94 % av all dödlighet och årligen dödades 10 % av den totala vuxna järvpopulationen illegalt. Hos hanar var dödligheten på grund av illegal jakt med 21 % mer än dubbelt så hög som hos honor (8 %). Enligt författarna skedde nästan all illegal jakt på vuxna järvar under snösäsongen, med en tydlig topp under perioden mars-maj. Den illegala jaktens omfattning verkade inte förändras mellan perioderna 1993-1999 och 2000-2011. Analyser visade att den illegala jakten är en viktig faktor för järvarnas populationsdynamik i Sverige och att den är den faktorn som starkast påverkar den svenska järvpopulationens tillväxt.

Rauset (2013) drar, utifrån studier genomförda i Norrbottens fjällvärld, ett par slutsatser när det gäller illegal jakt på järv. För det första konstaterar han att frekvensen av illegal jakt på björn, lo och järv var högre inne i nationalparkerna i studieområdet än utanför, trots att ett syfte med parkerna är att bevara faunan där. Orsaken till detta är enligt författaren att områdena är svårtillgängliga för allmänheten och att förövarna inte löper någon större risk att bli ertappade. För det andra konstaterar Rauset att ersättningssystemet för rovdjursförekomst i samebyar inte har avslutat den illegala jakten, men att den delen av järvpopulationen som är föremålet för inventeringarna, nämligen honor med ungar, löper mindre risk att dödas illegalt än vad hanar gör. Detta skulle enligt författaren kunna förklara den tillväxt och expansion av järvstammen som man har kunnat observera sedan ersättningssystemet sattes i bruk.

Illegal jakt är dock, i likhet med annan illegal verksamhet, ett grundläggande samhällsproblem och kan påverka rovdjursstammarna lokalt. Det är av stor vikt att identifiera områden där det eventuellt förekommer hög frekvens av illegal jakt.

4.1.2. Järvstammens utbredning

SPRIDNING OCH UTVANDRING

Kunskap om utvandring och spridning är viktig för att förstå den rumsliga dynamiken i en population och mellan olika populationer. Detta inkluderar bland annat hur individer ur en population kan spridas till nya områden och mellan delpopulationer.

Järven är revirhävande. Honor och hanar har olika stora revir. Vuxna honor har revir som i genomsnitt är ca 150 km² stora medan hanars revir omfattar i genomsnitt 600 km².

Utvandring kan definieras på flera sätt. Här avses att en individ permanent lämnar moderns hemområde. Järvarnas utvandringsålder varierar, men i genomsnitt utvandrar både hanar och honor vid ca 12 månaders ålder (honor 6-21 och hanar 7-15 månader). Alla hanar utvandrar från moderns hemområde. I Jokkmokksfjällen utvandrade 69 % av de honor som följts från födsel till utvandringsålder. Alla honor som fick möjligheten att ta över moderns revir stannade, medan de honor som inte hade möjlighet att ta över moderns revir utvandrade. Övertagande av moderns revir berodde på att modern antingen dött eller flyttat till ett grannrevir. Honors utvandring styrs alltså av konkurrens om revir. Följaktligen har överlevnaden hos vuxna honor i en population betydelse både för spridning av populationen till nya områden och för sannolikheten att små populationer ska få inflöde av nya individer. Det genomsnittliga utvandringsavståndet hos sändarförsedda hanar i Jokkmokksfjällen var 51 km (11-101 km) och hos honor 60 km (15-178 km). Detta är dock en underskattning av avstånd, eftersom flera av de inräknade utvandringarna endast följts tills kontakten med djuret bröts eller djuret dog. Större tillförlitlighet finns hos de utvandringsavstånd som mätts med hjälp av DNA-identifierade individer i Norge. Dessa har visat på såväl större utvandringsavstånd som skillnader mellan hanar och honor som utvandrade i genomsnitt 164 respektive 78 km. Längsta avståndet som dokumenterats var en hane i södra Norge som utvandrade ca 500 km (Persson 2006).

I både Sverige och Norge har järvpopulationen under 2000-talet ökat med avseende både på antalet föryngringar och utbredningen av dessa (Persson och Brøseth 2011). De senaste två årens inventeringar (Rovdata och Viltskadecenter 2014) tyder dock på att stammen idag är stabil eller minskar (se också figur 3). Det har skett en generell expansion av utbredningsområdet, men framförallt har antal och spridning av föryngringar ökat i skogslandet i renkötselområdet. Dessutom har antalet observationer av järvar utanför det huvudsakliga reproduktionsområdet ökat. Denna ökning gäller såväl de östra delarna av norra Sverige som områden utanför renkötselområdet (i Västernorrlands, Gävleborgs, Dalarnas och Värmlands län). I Norge har det huvudsakligen skett en ökning av utbredningen i de södra och mellersta delarna av landet.

I figur 5 visas jävens förekomst i Sverige baserat på kategoriseringen som används inom Naturvårdsverkets metodik för inventering av järv och inom ersättningssystemet för förekomst av stora rovdjur.

Figur 5. Förekomst av järv i Sverige 2014. Kartan visar dokumenterade familjegrupper av järv (Rovdata och Viltskadecenter 2014).

4.1.3. Järvstammens genetik

Den skandinaviska järvpopulationen består av tre delbestånd: ett i södra Norge, ett i mellersta Norge och Sverige samt ett i norra Norge, allra nordligaste Sverige och norra Finland. De tre skandinaviska delbestånden är i färd med att växa ihop, med föryngringar i gränsområdena och enstaka järvor som sprider sig över långa avstånd och mellan länderna. Utbytet av individer mellan delbestånden är dock fortfarande rätt begränsat (Flagstad m.fl. 2012).

I Sverige har det sedan 1990-talet funnits små förekomster och även föryngring av järv i skogslandet långt ifrån fjällen som har tilldragit sig en del uppmärksamhet. Med ökningen av järvstammen i landet under senare år har även utbredningsområdet ökat och järv i

skogslandet är numera en relativt vanlig förekomst i många län. Därmed förefaller den genetiska isoleringen som tidigare har konstaterats bland skogsjärvarna (Hedmark och Ellegren 2007) inte längre vara en fråga som kräver någon större uppmärksamhet från förvaltningens sida.

Generellt är den genetiska variationen avsevärt lägre hos den skandinaviska järvpopulationen än hos ryska och nordamerikanska järvar (SOU 2007:89, s. 176). Den begränsade genetiska variationen är förmodligen ett resultat av tidigare perioder med liten populationsstorlek och återkolonisering av få individer. I ett större perspektiv kan den lägre genetiska variationen även bero på att de skandinaviska järvarna lever i ett randområde som utgör en delvis isolerad del av en större sammanhängande population i öster.

I dagsläget finns inget som tyder på att järvstammen påverkas negativt av dess begränsade genetiska variation eller av inavel. På längre sikt är det dock viktigt att ett genetiskt utbyte med den större sammanhängande populationen i Finland och Ryssland sker regelbundet. I dagsläget har vi bristfällig kunskap om omfattningen av genflödet från öst till den skandinaviska populationen. Som mest sannolikt förefaller ett genflöde från Ryssland via Nordnorge och nordligaste Finland och en bättre kartläggning av järvstammen i nordvästra Ryssland har efterfrågats för att klargöra denna fråga (Andrén 2012). Det har dock även konstaterats ett visst genetiskt utbyte mellan järvarna i norra Finland och den större och genetiskt mer variabla järvpopulationen i finska Karelen, som antas ha kontakt med järvstammen i ryska Karelen. Hittills har dock inga alleler från Karelen kunnat konstateras bland järvarna i norra Norge (Flagstad m.fl. 2012).

4.1.4. Järvstammens status

ARTENS STATUS PÅ DE NATIONELLA OCH GLOBALA RÖDLISTORNA

I den svenska rödlistan anges järvens status som livskraftig (LC) (Gärdenfors 2010). Internationella naturvårdsunionen (IUCN) klassificerar järven i kategorin "least concern" (Abramov m.fl. 2009). Klassificeringen innebär att arten inte är globalt hotad eller rödlistad.

ARTENS STATUS I FÖRHÅLLANDE TILL ART- OCH HABITATDIREKTIVET

Järven är listad i art- och habitatdirektivets bilaga 2, vilket innebär att särskilda bevarandeområden måste utses för arten i Sverige och det finns särskilda skyddsbestämmelser.

SÅRBARHETSANALYSER

Sårbarhetsanalys är en sammanfattande benämning på analyser av populationers utdöenderisk och/eller av hur snabbt populationerna förlorar genetisk variation (Kindvall 1998, Akçakaya och Sjögren-Gulve 2000). Utifrån uppmätt dödlighet och fortplantningsframgång hos individer av olika kön och ålder i en rovdjurspopulation, kan sårbarhetsanalysen visa hur många individer som behövs för att populationens utdöenderisk och/eller förlust av genetisk variation inte ska vara större än exempelvis

vedertagna kriterier för minsta livskraftiga populationsstorlek (antalet individer som motsvarar en "Minimum Viable Population", MVP; Soulé 1987). På så vis kan sårbarhetsanalys vara till hjälp när ett tydligt mål för bevarandet av en population ska sättas. Sårbarhetsanalyser kan också användas för att bedöma hur olika förvaltningsstrategier, till exempel jaktuttag eller stöduppfödning vid olika populationsstorlekar, kan påverka populationens utdöenderisk och/eller förlust av genetisk variation.

Valet av kriterium vid analyser av livskraftig populationsstorlek styr i hög utsträckning sårbarhetsanalysens resultat. Ofta använda kriterier är t.ex. "mindre än 5 procents utdöenderisk inom 100 år" eller "genetiskt effektiv populationsstorlek minst 500 individer". De värden för minsta livskraftiga population som inbegriper genetiken lägger betydligt större vikt vid att populationerna inte ska förlora betydande mängder genetisk variation så att deras anpassningsförmåga därmed minskar. Ofta används en kombination av ett kriterium som gäller utdöenderisk och ett kriterium som gäller förlust av genetisk variation. EU-kommissionens riktlinjer för populationsbaserad förvaltning av stora rovdjur (Linnell m.fl. 2008) ger viss vägledning för vilka kriterier som bör användas vid sårbarhetsanalyser, bland annat förordades en utdöenderisk på mindre än 10 procent över en 100-årsperiod. EU:s artikel-17-riktlinjer (Evans och Arvela 2011) ska också tillämpas, och i händelse av konflikt mellan olika riktlinjer är det de sistnämnda som gäller (Evans och Arvela 2011).

Naturvårdsverket redovisade i januari 2013 ett regeringsuppdrag om sårbarhetsanalyser för björn, varg, järv och lodjur (Naturvårdsverket 2013a) som skulle tydliggöra minsta livskraftiga population för arterna baserade på IUCN:s kriterium E. De framtagna MVP-värdena för populationerna ska dels ingå i Naturvårdsverkets förvaltningsplaner och dels användas som underlag för bedömning av arternas Favourable Reference Population och bevarandestatus i Sverige i 2013 års rapportering enligt artikel 17 i art- och habitatdirektivet.

Sårbarhetsanalys för järv genomfördes av en extern expert (Nilsson 2013). Data till analyserna bygger dels på opublicerat datamaterial från aktiva forskare, dels på data från publicerade vetenskapliga artiklar. VORTEX-modellen användes för sårbarhetsanalyserna, vilken är en ofta använd standardmodell för sårbarhetsanalyser av däggdjur. Naturvårdsverket inhämtade synpunkter på metodval och resultaten från forskare vid svenska och utländska institutioner. För synpunkterna och detaljer i analyserna hänvisas till Nilsson (2013).

IUCN:s riktlinjer för hur sårbarhetsanalys enligt kriterium E ska göras (IUCN 2012) anger att alla faktorer som väsentligt kan påverka populationens livskraft kortsiktigt eller långsiktigt om möjligt ska ingå i sårbarhetsanalysen. Beaktande dessa riktlinjer, EU:s artikel-17-riktlinjer (Evans och Arvela 2011; sid. 41) och Laikre m.fl. (2009), redovisades MVP-värden enligt kriterium E (mindre än 10 procent utdöenderisk på 100 år) från simuleringar där effekter av inavelsdepression samt sällsynta katastrofer var inkluderade och även för genetisk MVP där förlusten av genetisk variation på 100 år bedömdes.

För järv blev MVP-resultatet för den skandinaviska populationen (Sverige och Norge), utan hänsyn till förlust av genetisk variation, 150 individer (Nilsson 2013). Om bibehållandet av genetisk variation hos populationen beaktas blev MVP-värdena minst 500 järvar för att bibehålla mer än 95% av den genetiska variationen i 100 år och minst 1378 järvar för att ha en försumbar förlust av genetisk variation (motsvarande den genetiskt effektiva populationsstorleken $N_e = 500$; Laikre m.fl. 2009; Nilsson 2013). Detta motsvarar den minsta populationsstorlek som uppfyller kriteriet att förlusten av genetisk variation i egenskaper som styrs av många gener tillsammans, långsiktigt över tid, inte är större än den variation som nyskapas genom naturlig mutation. Ännu har inte genetiska analyser gjorts (Ø. Flagstad, personligt meddelande) så Naturvårdsverket kan bedöma i vilken grad genflöde som finns mellan järvbestånden i Skandinavien och Finland-Ryssland, eller hur pass genetiskt särpräglade de skandinaviska järvarna är från de mer östliga. Naturvårdsverket hoppas sådana resultat kommer att fås tillgång till innan förvaltningsperiodens slut. Från sårbarhetsanalysen är värt att notera att den skandinaviska järvpopulationens förväntade ökningstakt (i individantal), utan effekter av legal jakt, är låg: + 4,6 % per år (Nilsson 2013).

Inom riksdagens beslutade FRP-intervall (prop. 2012/13:191) beslutade Naturvårdsverket att FRP för järv i Sverige är minst 600, vilket motsvarar den svenska andelen av en skandinavisk population med minst 920 järvar.

4.1.5. Inventering av järvstammens storlek, utbredning och utveckling

Övervakningen av järvstammen, det vill säga inventering av järvstammens storlek och utbredning samt uppföljning och analys av dess genetiska status, utgör grunden för järvförvaltningen. Ett övervakningsprogram ska, förutom att följa populationernas utveckling och hälsa, kunna svara på om samhällets mål, politiska mål och om de internationella åtagandena har uppnåtts eller inte.

Att det finns tillförlitliga data från inventeringar är en förutsättning för att förvaltningen av de stora rovdjuren ska vara ansvarsfull och långsiktigt hållbar. För att få en adaptiv förvaltning som kan förändras för att nå uppställda mål, krävs att övervakningssystemet ger löpande återkoppling om vad de beslutade åtgärderna resulterat i. Inventeringarna har dessutom stort generellt värde som källa för information till alla i samhället som är intresserade av stora rovdjur. Roddjuren engagerar människor och det finns stor efterfrågan på kunskap. Det är dessutom många som vill bidra till och dela med sig av kunskap om rovdjuren genom att rapportera sina egna syn- och spårobservationer till myndigheterna.

Inventeringsresultaten kommer till användning i många sammanhang. De är underlag för Naturvårdsverkets och länsstyrelsernas uppföljning av nationella och regionala mål för rovdjursstammarnas storlek, utbredning och utveckling i relation till nationella och regionala förvaltningsplaner. Dessutom används de av Sametinget för beslut dels om fördelning av ersättning för rovdjursförekomst i samebyarna, dels om bidrag till

förebyggande åtgärder för att förhindra skador av rovdjur på ren. Resultaten används också av länsstyrelserna för att följa effekterna av genomförda förvaltningsåtgärder. Resultaten från rovdjursinventeringarna används även vid internationell rapportering, till exempel för rapportering till EU-kommissionen enligt artikel 17 i Habitatdirektivet för varg, björn, järv och lodjur (Sverige) och till Bernkonventionen (Norge och Sverige).

Länsstyrelserna ansvarar för genomförandet av inventeringarna av stora rovdjur på regional nivå. De regionala myndigheternas ansvar omfattar bland annat planering, genomförande, dokumentation, sammanställning och utvärdering av inventeringsarbetet. I renskötselområdet har landets samebyar en viktig roll i sammanhanget och jägarna är involverade i rovdjursinventeringarna på olika sätt i större delen av landet. Naturvårdsverket har ett övergripande, nationellt ansvar för inventeringsverksamheten och ska fastställa resultaten som länsstyrelserna har tagit fram. Statens Veterinärmedicinska Anstalt bedömer status av döda järvindivider och från pågående forskning erhålls kunskap om järvens biologi och ekologi.

Järv inventeras årligen från första februari till sista juli. Inventeringen sker främst genom registrering av föryngringar vid kända föryngringslokaler och beroende på vilka inventeringskriterier som uppfylls kategoriseras observationerna som *Dokumenterad*, *Bedömd som säker*, *Osäker*, *Ingen föryngring* eller *Kan inte bedömmas*. Järvarna spåras när det är snö för att hitta de lyor där honorna har fött ungar under vintern. Som hjälpmedel vid inventering av järvlyor använder länsstyrelserna ofta övervakningskameror som järven själv utlöser. Kamerorna placeras en bit från lyans öppning och järvarna kan därefter lämnas ostörda fram till det att kameran hämtas. Även observationer som görs vid en lya på barmark kan användas för inventering av föryngringslokaler. Om det vid en lyelokal går att se olika spårtecken, i enlighet med fastställda inventeringskriterier, så kan det bedömas om föryngring har skett eller ej.

En annan metod för inventering av järv som används som komplement till registrering av föryngringar är insamling av biologiskt material i form av till exempel spillning och hår för DNA-analys. Genom genetiska analyser kan individer identifieras vilket kan användas för att särskilja olika föryngringslokaler. Genetiska data används också för att beräkna hur många järvar som finns i populationen. Eftersom varje järvindivid bär på ett unikt DNA kan man dels avgöra hur många individer som hittas under inventeringarna och dels beräkna den andel järvar som inte återfunnits under inventeringarna. Genom att analysera DNA från djur som fålls eller hittas döda kan tillförseln av nya gener via immigration följas. Dödlighet och genetisk variation kan också beräknas. Inventeringsresultat från både fältarbete och genetisk analys registreras i Rovbase. Alla prover från järv som DNA-analyserats finns tillgängliga i databasen www.rovbase.se, vilket också gäller för de andra rovdjuren. Uppgifter som kan avslöja lyornas placering är som regel belagda med sekretess.

Järvinventeringen bygger i stor utsträckning på en samverkan mellan länsstyrelserna och samebyarna i länen i norra rovdjursförvaltningsområdet, där samebyarna årligen gör en stor och viktig insats. Inte minst utanför renskötselområdet och i mer tätbefolkade

områden kan även allmänheten bidra till inventeringen genom att rapportera sina syn- och spårobservationer av järv direkt till länsstyrelsen eller via rapporteringssystemet Skandobs (www.skandobs.se). Det finns även en mobilapplikation - Skandobs touch.

Antalet dokumenterade föryngringar är inte detsamma som det totala antalet järvar i Sverige. Eftersom alla enskilda järvar inte hittas eller registreras under inventeringen används matematiska modeller för att beräkna det totala antal järvar som faktiskt finns i Skandinavien. Modellerna bygger på forskningsbaserad kunskap om järvstammens demografiska struktur och järvpopulationens utveckling över en längre period. När beräkningarna jämförs med tidigare års populationsberäkningar ser man om järvstammen är stabil, om den är på väg nedåt eller om den ökar. Utgångspunkten för beräkningarna är antalet föryngringar som dokumenterats vid den årliga inventeringen. Genetiska data används också för att beräkna hur många järvar som finns i populationen. Detta medför att vi i Skandinavien för närvarande har två oberoende inventeringssystem för järv som kan användas för jämförelse av de olika inventeringarna. Viltskadecenter har tillsammans med Rovdata i Norge ett uppdrag att utföra populationsberäkningar. Alla resultat från populationsberäkningar är behäftade med en viss osäkerhet och beskrivs vanligen med ett visst intervall.

Inventeringen regleras av förordningar och Naturvårdsverkets föreskrifter. Av föreskrifterna framgår till exempel ansvarsfördelning, var och när inventeringarna ska genomföras och krav på dokumentation. För styrning och vägledning kring inventeringarna finns även *Naturvårdsverkets metodik för inventering av stora rovdjur i Sverige* som består av instruktioner och faktablad. I dessa dokument redogörs för bland annat olika inventeringsmetoder och för kriterier för att fastställa föryngring m.m. Faktabladen och instruktionerna har utvecklats inom ramen för en svensk-norsk översyn av rovdjursinventeringarna och gäller i båda länder. För mer detaljerad information om hur inventeringarna genomförs se *Naturvårdsverkets metodik för inventering av stora rovdjur i Sverige* (www.naturvardsverket.se). Där finns faktablad och instruktioner som beskriver hur inventeringarna ska genomföras, tillgängliga för alla. Naturvårdsverkets beslut om bidrag till länsstyrelsernas arbete med rovdjursinventering är också ett styrmedel.

Resultat från de årliga inventeringarna av järv i Sverige presenteras på Naturvårdsverkets webbplats (www.naturvardsverket.se).

ANALYS AV DNA FRÅN JÄRV

Insamling av biologiska prover (spillning, sekret mm.) för DNA-analys är en allt viktigare del av järvinventeringen. Insamlings- och analysmetodiken och därmed analysframgången har successivt förbättrats och tidsserien med DNA-resultat börjar nu bli så omfattande att värdefulla resultat om antalet olika individer och deras minimiålder och ortstrohet samt hur ofta de reproducerar sig kan utläsas på länsnivå. Insamling av järvprover för DNA-analys ökar och får allt större betydelse inom inventeringsverksamheten. Betydelsen av att inventera föryngringar i fält kan därför komma att minska.

RAPPORTERING OCH KOMMUNIKATION OM ROVDJURSFÖREKOMST

Allmänhetens observationer och rapporter till länsstyrelserna om rovdjursförekomst är en viktig del för kommunikationen om rovdjursförekomst. För att följa upp sådana rapporter och för att undvika skada och minska oro, är länsstyrelsernas arbete med inventering, besiktning av skador, förebyggande åtgärder, tillsyn och kommunikation kring de stora rovdjuren också en avgörande del.

Sedan februari 2013 finns webblösningen Skandobs.se, där allmänheten kan rapportera sina observationer av stora rovdjur, ladda upp bilder och på kartbilder se vad andra har rapporterat med mera. Den gemensamma svensk-norska webblösningen är ett viktigt steg i samordningen av rovdjursinventeringarna i Skandinavien. En utgångspunkt har varit att Skandobs ska främja allmänhetens delaktighet i rovdjursinventeringarna. Länsstyrelsen kan i Skandobs visa för allmänheten vilka observationer som har kvalitetssäkrats av fältpersonal. Allmänheten kan också i vissa län rapportera sina observationer av rovdjur i databasen Rovobs.se som utvecklats av länsstyrelserna.

Observationer av stora rovdjur som kommit till länsstyrelsernas kännedom, registreras löpande i databasen Rovbase. Databasen används av förvaltningen i Norge, Sverige och till viss del Finland. Den har en publik del där allmänheten kan ta del av materialet. Rovbase ägs och förvaltas av Miljødirektoratet och Direktoratet for Naturforvaltning i Norge. Förvaltning och vidareutveckling sker i samarbete med Naturvårdsverket i Sverige.

DÖDA ROVDJUR

Alla stora rovdjur som påträffas döda i Sverige och Norge tillfaller staten. I Sverige sker detta i enlighet med 33 § jaktförordningen. För rovdjur som fälls i samband med skyddsjakt eller licensjakt avgör den beslutande myndigheten hur det ska förfaras med de fällda djuren (24 d § jaktförordningen). Vid skyddsjakt lämnas vanligtvis hela det fällda djuret till Statens veterinärmedicinska anstalt, vid licensjakt endast utvalda delar. När rovdjur avlivas i andra sammanhang (i nödvärn, av polisen, för att skydda tamdjur, i samband med trafikolyckor eller av djurskyddsskäl) lämnas hela det döda djuret till Statens veterinärmedicinska anstalt för obduktion.

Döda rovdjur ger värdefull information som kan användas i forskning och förvaltning. Man får exempelvis kännedom om var rovdjuren uppträder, vilket kön och vilken ålder de döda djuren har, vilka jaktmetoder som är mest effektiva och vilka andra dödsorsaker utöver jakt som förekommer. Varje dött rovdjur som hittas eller fälls under jakt blir undersökt. Uppgifter om döda rovdjur finns tillgängliga på Rovbases hemsida.

4.2. Människan och järven

Rovdjur har genom tiderna varit kontroversiella, vilket kan härledas till skador på tamdjur, konkurrensen om det jaktbara viltet samt rädsla och oro som dessa djur kan orsaka.

Under flera år har det funnits en polarisering mellan olika intressen – alltifrån intressen som vill ha många rovdjur till de som anser att det inte ska finnas rovdjur överhuvudtaget i Sverige. Ett av målen med en förvaltningsplan är att människor ska uppleva det samlade arbetet med förvaltning av rovdjursstammarna i Sverige som begripligt och förutsägbart. I kombination med en större delaktighet i rovdjursförvaltningen kan detta ge förutsättningar för att fler människor ska kunna acceptera dessa arter och förvaltningen av dem i enlighet med rovdjurspolitiken.

Large Carnivore Initiative for Europe har tagit fram en kunskapssammanställning för EU-kommissionen rörande olika länders åtgärder för att hantera konflikter inom rovdjursförvaltningen (Linnell 2013).

4.2.1. Människors inställning till järv och järvförekomst

Det finns en stad-land-dimension i attityder till rovdjurs förekomst och rovdjursförvaltning, där människor i städer och större tätorter generellt är mer positiva till rovdjur än människor på landsbygden.

Den senaste undersökningen gällande attityder till rovdjur och rovdjursförvaltning (Sandström m.fl. 2014) visar att en majoritet av svenskarna tycker om att ha järv i Sverige. Undersökningen visar också att acceptansen för de nya antalsmålen för järv är hög i de tillfrågade länen. Mest positiv till järv och antalsmålet för järv är invånarna i Stockholms län.

Enligt en studie över svenskarnas rädsla för vilda djur (Ericsson m.fl. 2010) är flest människor i Sverige rädda för att möta björn, vildsvin och varg i nämnd ordning i skogen.

4.2.2. Järvar nära bebyggelse

Trots att järvpopulationen expanderar i skogslandet och att järven därmed kommer närmare mer tätbefolkade trakter har hittills inga närgångna järvar rapporterats av allmänheten. Däremot har det någon gång förekommit att en järv har brutit sig in i för tillfället obebodda stugor i fjällen och förorsakat skador på byggnader, inredning och matförråd.

4.2.3. Järvens påverkan på viltstammarna

Järven är både rovdjur och asätare och förekomst av större klövdjur anses vara en viktig förutsättning för artens förekomst. Inom renskötselområdet är renen en viktig födoresurs för järven, främst under vinterhalvåret, antingen som eget jaktbyte eller som kadaver. Under sommarhalvåret och i områden där det är glest med ren är dieten mera varierad (SOU 2007:89).

När det gäller järvens födoval i norra Sveriges skogsland dominerar ren och älg, åtminstone vintertid. Medan ren är en viktig födoresurs där den förekommer, både i form av kadaver och renar som järven dödar själv, verkar älgen i form av slaktrester från

älgjakten och kadaver vara av betydelse inom hela järvens utbredningsområde. I övrigt finns endast få observationer av andra födoslag som järven utnyttjat. De arter som oftast påträffats är skogsfågel, hare och bäver. Även smågnagare verkar tas av järven. Också rester av räv och rådjur har påträffats i spår efter järv eller vid lyplatser (Aronsson och Persson 2012).

Således verkar järven inte ha någon större påverkan på de klövviltarter som är intressanta för människan ur jaktlig synvinkel, dvs. älg och rådjur. Älgen nyttjas flitigt, men som rester efter älgjakten eller som kadaver, medan rådjuret är ett sällsynt inslag i dieten.

4.2.4. Rovdjursturism

På många ställen i världen är rovdjursturism en stor och ekonomiskt lönsam näring. I vissa delar av Sverige har rovdjursturism etablerats. Denna verksamhet kan bidra till ökad sysselsättning lokalt genom guidning, uthyrningsstugor och restaurangverksamhet. Enligt en kartläggning av rovdjursturism som Naturvårdsverket genomfört kan verksamheten bidra till ökad acceptansen för rovdjuren hos lokalbefolkningen. En sådan effekt antas emellertid huvudsakligen vara beroende av den rådande attityden till rovdjur, avståndet till verksamheten samt hur seriös och vederhäftig arrangören uppfattas. Vidare uppges att det på platser där det finns ett stort motstånd mot rovdjuren ofta även finns ett motstånd mot rovdjursturism (Naturvårdsverket 2008).

Målarter för dagens rovdjursturism i Sverige är idag främst björn och varg. Kungsörn attraherar främst fågelfotografer. Järven är inte någon art som får någon större uppmärksamhet i sammanhanget, men uppskattas likväl av turister när den dyker upp vid åtelplatser för björn eller när en spårlopa upptäcks vintertid. Lodjuret är den art bland de stora rovdjuren som diskuteras minst i turismsammanhang.

Regelverket kring rovdjursturism är komplext. Komplexiteten gäller främst miljöbalkens bestämmelser om samråd, tillsynsbestämmelser vid åtling, sekretessregler, djurskydds- och säkerhetsaspekter samt konsekvenser för rovdjursstammarnas dynamik och struktur.

4.3. Skador och skadeförebyggande arbete

4.3.1. Angrepp på människor

Det finns något enstaka exempel då järv har angripit forskare vid fångst av ungar. Det saknas emellertid dokumenterade angrepp av järv i andra situationer (Viltskadecenter 2007). Varje år besöks ett stort antal järvlyor av länsstyrelsernas fältpersonal under järvinventeringen och det har inte rapporterats om några angrepp i sådana situationer.

4.3.2. Skador på ren

Rovdjursutredningen Mål för rovdjuren (SOU 2012:22) gjorde en uppskattning av hur många renar som dödas per år av stora rovdjur. Totalt rör det sig om cirka 19 500–82 500 djur. Exakt hur många renar som varje år blir dödade eller skadade av stora rovdjur vet man inte. Ersättningssystemet för rovdjur i renskötselområdet bygger på förekomst av stora rovdjur och de årliga rovdjursinventeringarna syftar till att fastställa förekomst (se

vidare 4.3.6 Viltskadersättningssystemet). Döda renar som återfinns dokumenteras därför enbart i begränsad omfattning.

Såväl renskötsel- som myndighetsrepresentanter har vid upprepade tillfällen påpekat att det är viktigt att beakta den samlade rovdjursförekomsten i en sameby och inte varje rovdjursart för sig. Länsstyrelsen har, inom ramen för sitt regionala ansvar för rovdjursförvaltningen, möjligheten att ta ett samlat grepp om förekomsten av de olika rovdjursarterna.

Skador på ren orsakade av stora rovdjur är på grund av renskötelsens karaktär ofta svårare att förutse och förebygga än skador på andra tamdjur. Rovdjuren påverkar även renägares psykosociala hälsa genom rädsla och oro för angrepp och genom merarbete såsom att återsamla renhjordar vid splittring. Renen är järvens viktigaste födoresurs, men järvens predationstakt varierar beroende på järvindivid, snöförhållanden, tillgång på ren och tillgången på alternativ föda, som till exempel kadaver. Det händer att järvar under gynnsamma förhållanden, främst förhållanden med djup snö och skare som bär järven men inte renen, dödar ett större antal renar på kort tid. Även under kalvningstiden är järvens predation sannolikt mer betydelsefull.

I områden där lodjur och järv samexisterar utnyttjar järven i hög grad renar som slagits av lodjur. I ett område med både järv och lodjur var renar den viktigaste födokällan för järv (85 % av alla järvbesökta kadaver) och de allra flesta var lodjursdödade (61 % av kadavren) (Mattisson m.fl. 2011). Den tillgängliga biomassan från lodjursdödade renar (efter lodjurets konsumtion) var ungefär dubbelt så stort som järvarnas födobehov, vilket visar att lodjurens predation på ren har stor betydelse för järvarna i områden där arterna förekommer tillsammans (Andrén 2011).

Järvens inverkan på rennäringen har dessutom analyserats med hjälp av statistiska modeller (Hobbs m.fl. 2012). En av många slutsatser i denna studie var att varje järvföringring minskar rennäringens avkastning med cirka 94 renar per år, men också att tätheten av ren, vädret under vintern och det geografiska läget har en påverkan på tillväxttakten i renhjorden. I en norsk studie kunde man däremot inte se någon signifikant effekt av förekomst av lodjur och järv på tillväxttakten i renpopulationen. Variablerna med störst påverkan på tillväxttakten var tätheten av ren, primärproduktionen och vinterns längd (Tveraa m.fl. 2014). Olika faktorer påverkar alltså utvecklingen av renhjordarna och det är ofta svårt att avgöra exakt vilken effekt rovdjuren har.

TOLERANSNIVÅ

I propositionen En hållbar rovdjurspolitik (2012/13:191, s. 65) anges att toleransnivån för skador på ren orsakade av stora rovdjur ska vara maximalt 10 % räknat på den aktuella samebyns faktiska renantal. Renantalet baseras på fastställda renlängder som lämnats in till länsstyrelsen och utgörs av årliga renräkningar av vinterrenhjorden (efter slakt).

Att fastställa en toleransnivå kan av olika skäl vara en svår uppgift mot bakgrund av den osäkerhet som finns för rovdjurens predationstakter och det faktiska antalet dödade renar.

Även om det råder stor osäkerhet i predationssiffrorna gör regeringen bedömningen att såväl det faktiska antalet dödade renar som kostnader för rovdjursdödade renar måste minska av både samhällsekonomiska skäl och sysselsättningsskäl. Det finns olika uppfattningar om hur stor toleransnivån bör vara men regeringen gör bedömningen att mot bakgrund av kända predationsdata och predationens konsekvenser för rennäringen och rovdjuren, samt tidigare överenskommelser, att en nivå om 10 % förefaller väl avvägd.

Konsekvenserna för rennäringen och rovdjuren av olika toleransnivåer har utretts av Naturvårdsverket och Sametinget och finns beskrivet i rapporten Förvaltningsverktyg för förekomst av stora rovdjur baserad på en toleransnivå för rennäringen (Sametinget och Naturvårdsverket 2013).

Riksdagen gör bedömningen att toleransnivån 10 % kan uppnås samtidigt som gynnsam bevarandestatus för varg, björn järv, lodjur och kungsörn uppnås och bibehålls. En årlig beräkning av om toleransnivån överskrids eller ej bör göras. Detta ger en möjlighet att beräkna genomsnittsvärdena för exempelvis de senaste tre åren för att på så sätt få underlag för beslut om hur en långsiktigt hållbar förvaltning kan bedrivas.

Sametinget har tagit fram en beräkningsmodell över de totala förlusterna av ren under året. Man kan i dagsläget att utgå ifrån denna modell i samrådet mellan länsstyrelse och sameby och därigenom föra en dialog om vad dessa förluster beror på samt resonera om åtgärder. När den så kallade riskmodellen (se vidare 4.3.2 Skador på ren) är utvecklad för svenska förhållanden så ska den ingå som ett instrument i förvaltningsverktyget. Med hjälp av riskmodellen kan man ta fram lösningsförslag och utveckla rutiner för att åtgärda problem samt planera framtida åtgärder i förvaltningen av stora rovdjur och i renskötseln.

FÖRVALTNINGSVERKTYG OCH RISKMODELL

I syfte att underlätta samexistensen mellan renar och rovdjur i renskötselområdet har Sametinget och Naturvårdsverket efter regeringsuppdrag (JO2010/2752, L2012/1579) föreslagit en modell för adaptiv förvaltning av rovdjur i renskötselområdet, ett förvaltningsverktyg för förekomst av stora rovdjur baserad på toleransnivån för rennäringen (Sametinget och Naturvårdsverket 2013).

I propositionen En hållbar rovdjurspolitik (s. 68) anges att

”Regeringen anser att myndighetsbeslut och förvaltning som rör stora rovdjur och renar måste ha sin utgångspunkt i det faktum att naturen är dynamisk och att variation förekommer. En utgångspunkt är därför att förvaltningen ska vara adaptiv. Med adaptiv avses att förvaltningen bygger på att ny kunskap ständigt inhämtas och att effekterna av genomförda åtgärder utvärderas. Det är en ständigt lärande förvaltningsform som i detta fall ska utvecklas med hänsyn till såväl rovdjuren som rennäringens behov”

Förvaltningsverktyget som begrepp ska ses som en strukturerad samrådsprocess och bygger på att länsstyrelser och samebyar i samråd och utifrån ett adaptivt förhållningssätt

fastställer hur man lokalt kan upprätthålla en hållbar rennäring och bidra till en gynnsam bevarandestatus för rovdjuren. Förvaltningsverktyget ska användas som ett redskap i den regelbundna dialogen mellan länsstyrelse och sameby inom ramen för förvaltning av rovdjur.

Förvaltningsverktyget består av fyra steg och stegen kräver en aktiv samverkan mellan länsstyrelserna och samebyarna:

1. Fastlagd toleransnivå/målnivå (riksdagsbeslut 10 %)
2. Beräknad och uppskattad förlust av renar på grund av rovdjur med hjälp av en riskmodell (beskrivs nedan)
3. Förebyggande åtgärder
4. Uppföljning/utvärdering

Den bärande tanken med förvaltningsverktyget är att skadorna för rennäringen ska begränsas så att de hamnar under den av riksdagen antagna toleransnivån på ett sätt som har så små konsekvenser för rovdjursstammarna som möjligt. Detta kan ske genom en förvaltning som baserar sig på faktiska förekomster av renar och stora rovdjur i fält samt genom hantering av eller jakt efter stora rovdjur som åstadkommer oproportionerligt stor skada.

Naturvårdsverket och Sametingets bedömning är att med hjälp av förvaltningsverktygets alla steg, inklusive användning av riskmodellen

- möjliggör mer riktade åtgärder för att minska renskötelsns förluster till följd av stora rovdjur,
- skapar effektivare handläggning och samordningsvinster, samt
- uppnår större legitimitet för beslut som avser både rovdjurs- och renskötselförvaltningen

(Sametinget och Naturvårdsverket 2013)

Riskmodellen

Riskmodellen är ett GIS-baserat dataverktyg, en dynamisk modell som bygger på kunskap och data från både rovdjur och rennäring. Riskmodellen ska fånga upp variationen mellan år utifrån lokala och regionala svängningar i rovdjursstammarna. Modellen utgör en av grunderna i arbetet med förvaltningsverktyget och gör det möjligt att uppskatta och visualisera hur risken att förlora ren till rovdjur varierar i olika områden.

Syftet med riskmodellen är att den ska kunna användas för att beskriva nuvarande situation avseende risk för predation i ett område, men även kunna användas för att planera framtida åtgärder i förvaltningen av rovdjur och i renskötelsen. Riskmodellen ska användas för att på ett systematiskt och transparent sätt ta fram bättre kunskap och underlag för att bedöma konsekvenserna för rovdjuren utifrån en faktisk toleransnivå. På så sätt kan man skapa en strukturerad kvantifierad redovisning av predationen för att

underlätta dialogen i samrådsprocessen mellan samebyarna och länsstyrelsernas handläggare.

En bärande tanke med modellen är att framförallt samebyar och länsstyrelserna, men också att Naturvårdsverket, Sametinget och aktuell forskning inom området gemensamt ska bidra med sina kunskaper och tillsammans skapar ett underlag som underlättar kommunikation och som skapar samförstånd.

Riskmodellen har utvecklats av Norskt Institutt for Naturforskning för norska förhållanden. Sametinget och Naturvårdsverket ska tillsammans med Norskt Institutt for Naturforskning och pågående forskningsprojekt kring rovdjur och renar driva utvecklingen av riskmodellen så att den anpassas till svenska förhållanden samt tydliggöra huvudmannaskap och organisation kring riskmodellen. Utvecklingsarbetet kommer i stor utsträckning att ske via försöksverksamhet där samebyarna och länsstyrelserna aktivt deltar.

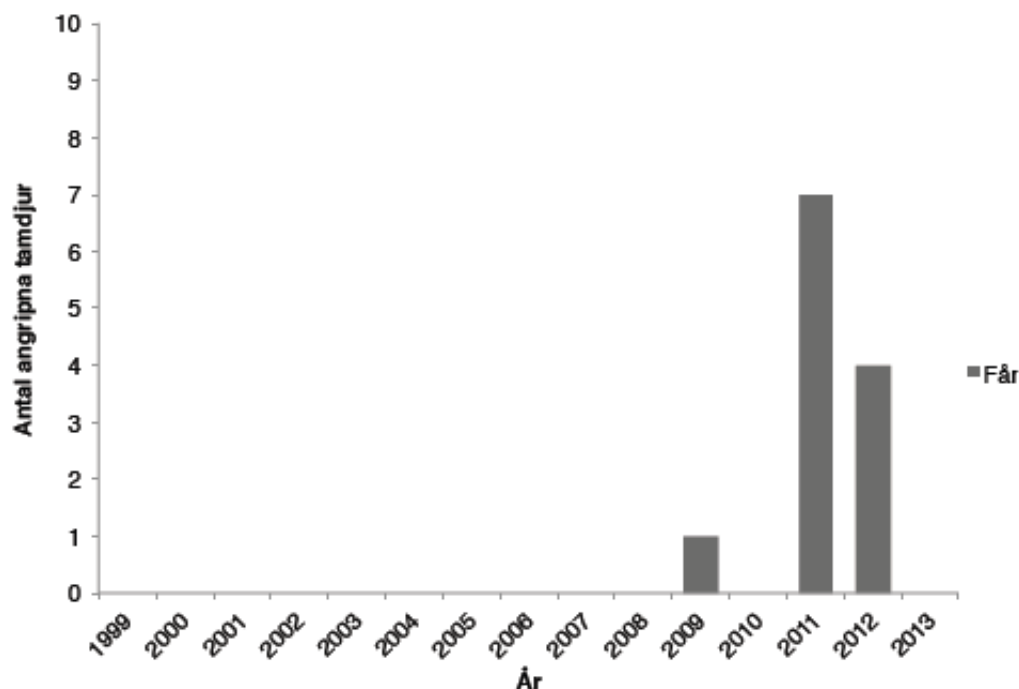
4.3.3. Skador på andra tamdjur än ren

Viltskadecenter publicerar årligen statistik över inträffade skador orsakade av stora rovdjur på andra tamdjur än ren. Dessa rapporter går att ladda hem från Viltskadecenters hemsida (Viltskadecenter 2003-2014). Järv orsakar skador i huvudsak på ren. Järvangrepp på andra tamdjur och utanför rensköstelområdet är mycket ovanliga. Av viltskadestatistiken framgår att järv aldrig har angripit någon hund utan att de flesta angreppen sker av varg och lodjur.

Angreppen på tamdjur kan i likhet med angrepp på ren ge upphov till både primära skador i form av dödade, skadade eller saknade djur och sekundära skador i form av till exempel merarbete, stressade och oroliga djur samt förlorad arbetsinkomst. Sekundära effekter kan vara ångest och oro hos ägaren av djuren.

SKADOR PÅ FÅR

Förutom på ren har järven rapporterats orsaka skador främst inom fårskötseln. Antalet angrepp har dock varit mycket lågt och under perioden 1999-2013 har enligt Viltskadecenter totalt endast 12 får rapporterats angripna av järv (figur 6). Områdena där skador har skett är framförallt skogs- och fjällbeten där får går på fritt bete under sommar eller höst. Förhållandena här liknar alltså de som råder i Norge, där rovdjur kan ta många av de frigående fåren. Att järven expanderar i skogslandet kan innebära att angrepp på andra tamdjur än ren kommer att bli något vanligare under den kommande förvaltningsperioden.

Figur 6. Skador på får, orsakade av järv i Sverige mellan åren 1999-2013. 2013 dokumenterades inga järvangrepp på tamdjur (undantaget ren). Siffrorna är hämtade från Viltskadecenters årliga sammanställning av viltskador (Viltskadecenter 2003-2014). Underlaget baseras på inrapporterade, besiktade skador.

4.3.4. Skadeförebyggande åtgärder

SKADEFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER FÖR REN

Rensköterna har stor kunskap om förebyggande åtgärder som använts och används inom renskötseln, vilka delvis har sammanfattats av Sikku och Torp (2004). Eftersom renar är en viktig födoresurs för de stora rovdjuren i renskötselområdet är det inte rimligt att kunna förebygga all predation, däremot bör det vara möjligt att minska förlusterna till rovdjur. Syftet med förebyggande åtgärder är att försöka minska förlusterna under de perioder eller i de områden där skadorna är som mest omfattande. Renskötseln är sedan renskötselns uppkomst anpassad till att minimera skada från rovdjur och skadeförebyggande åtgärder är till stor del en naturlig del i renskötseln. Men det finns stora kunskapsluckor kring effekterna av åtgärder för att minska rovdjursskador på renar. Framförallt behövs mer kunskap om hur stor effekt en åtgärd har i förhållande till de specifika kostnaderna för åtgärden.

I och med att få av de åtgärder som används idag har utvärderats och att information om deras effektivitet oftast bygger på antaganden och observationer från renägarna själva är det mycket svårt både att jämföra och/eller rangordna åtgärderna efter effektivitet. Många av åtgärderna anses av renägarna som arbetskrävande och dyra. Både kostnad och arbetsinsats är dock svåra att uppskatta. För att göra en skattning krävs även att man kan särskilja vad som är del av det dagliga arbetet med renarna och vad som är extra förebyggande arbete. Få av de förebyggande åtgärderna som används inom renskötseln

kommer att vara kostnadseffektiva men de kan förhoppningsvis leda till minskade konflikter mellan människa och rovdjur. För att kunna utvärdera förebyggande åtgärder krävs kunskap om hur stora förlusterna av ren är både före och efter åtgärden genomförande och vad som orsakar förlusterna.

I Naturvårdsverkets rapport 6555 redovisas ett antal förebyggande åtgärder för renskötseln (Naturvårdsverket 2013b).

Bevakning av hjordarna

Intensiv bevakning av renarna är den förebyggande åtgärd som generellt utförs i så stor utsträckning som det anses vara möjligt för att undvika rovdjursangrepp. Möjligheterna att ha en intensiv bevakning påverkas av förhållanden som väder, topografi, växtlighet och betesförhållanden. Intensiv bevakning av renarna kräver stora arbetsinsatser av renskötarna, vilket till viss del är en naturlig del i arbetet med renarna.

Kalvning i hägn

Kalvning i hägn strider mot den traditionella driftsformen som bygger på fritt bete, men kan i vissa fall vara en möjlig åtgärd för att till exempel öka bevakningen av kalvar. Kalvning i hägn liksom extra bevakning i samband med kalvning i eller utan hägn är mycket arbets- och kostnadskrävande förebyggande åtgärder. Bevakningen kräver insats dygnet runt och den ökade arbetsbelastningen kan innebära att renar utanför hagen kanske inte hinner ses över i hög grad som önskas. Metoden medför också att det kan vara svårt att tillgodose vajornas behov av lugn och ro under kalvningen.

Sveriges lantbruksuniversitet har i november 2012 fått ett regeringsuppdrag att undersöka hur kalvning i hägn och områdesinriktad jakt i kalvningsområde för ren påverkar överlevnaden i renhjorden (L2012/2817). Uppdraget ska slutredovisas den 15 december 2016.

Utfodring

Utfodring av ren, i syfte att hålla dem samlade på en mindre yta, kan vara aktuellt för att hålla renarna ifrån de naturliga betesmarkerna och undvika närhet till rovdjur. Utfodring av ren i större skala är mycket resurskrävande och strider generellt mot den traditionella näringen. Renskötseln baseras på att nyttja naturliga betesresurser året om och basresursen i näringen är tillgången till marken.

Flytt av renar

Flytt av renar är en åtgärd som syftar till att skilja renarna från förekomst av rovdjur under kritiska perioder eller under längre tid. Åtgärden kan verka tillfälligt effektiv under förutsättning att rovdjuren inte flyttar med, eller att rovdjuren (framför allt varg) drabbar någon intilliggande vintergrupp eller sameby. Problemet är att finna alternativ mark med låg eller ingen förekomst av rovdjur.

GPS-halsband på renar

Användning av GPS-halsband med realtidsuppföljning via GSM-nätet på ett representativt urval av renar i hjorden skapar möjligheter till en bättre översikt och kontroll av renhjorden. Realtids-GPS på ren kan verka som förstärkt stöd i det dagliga arbetet med renskötsel samt miljö- och arbetsmässig effektivisering. Tekniken kan förenkla för rensköterna att återfinna renhjorden efter rovdjursangrepp och på ett enklare sätt överblicka så att inte renarna sprider sig till marker som inte är lämpade för renbete, särskilt under barmarkssäsongen utan spårnö. Ökad kunskap om renens betsutnyttjande förenklar också vid samrådsdiskussioner med andra markanvändare.

GPS på rovdjur

GPS-halsband på rovdjur kan indirekt fungera som en förebyggande åtgärd genom att underlätta genomförandet av andra åtgärder. Sändare på enskilda individer kan till exempel verka förebyggande genom att underlätta spårning av rovdjur och bevakningen av renhjorden. Det kräver en mer eller mindre fullständig GPS-märkning av rovdjuren eftersom de i regel till skillnad mot renarna uppträder enskilt.

Flytt av rovdjur

Flytt av rovdjur kan vara ett alternativ för att snabbare uppnå beståndsmål. Tanken är att flytta problemindivider till områden utanför renskötselområdet. Att flytta rovdjur är dock problematiskt eftersom flyttade rovdjur saknar revir och inte heller alltid är välkomna av befolkningen i området. Erfarenheterna visar också att ett skapat ett tomrum snabbt fylls igen av individer från grannreviren. Dessutom går många av de djur som flyttas tillbaka till sina ursprungliga hemområde. Åtgärden kräver tillgängliga områden som inte har allt för täta rovdjursstammar.

Zonering

En indelning av landskapet i olika zoner med olika täthet av rovdjur kan minska rovdjurens påverkan i de mest känsliga områdena. Eftersom predationstakten av samtliga rovdjursarter kan antas öka under kalvningstiden så kan en fredning av kalvningslanden från rovdjur minska kalvförlusterna avsevärt. Renen är extra känslig för rovdjursangrepp på våren under och strax efter kalvning. Nyfödda kalvar är sårbara och vajorna är generellt i dålig kondition efter vintern. Det finns andra områden förutom kalvningsland där en anpassning av rovdjurstätheten kan övervägas, såsom områden för rastbeten, flyttningsleder och kärnområden för renskötseln där enskilda rovdjurs närvaro kan skapa orimligt stora problem för näringen.

SKADEFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER FÖR TAMDJUR, UNDANTAGET REN

Skadeförebyggande åtgärder för andra tamdjur än ren består dels av permanenta åtgärder för att långsiktigt minska risken för rovdjursskador, dels av akuta åtgärder i syfte att minska risken för ytterligare skador direkt efter ett angrepp. Långsiktiga åtgärder kan planeras in i det långsiktiga förvaltningsarbetet medan akuta åtgärder kräver planerad beredskap på länsnivå eftersom sådana åtgärder bör sättas in snarast efter ett angrepp.

För att förebygga rovdjursskador på tamdjur finns flera olika metoder. För de flesta hägnade djur bedömer Viltskadecenter att ett bra elstängsel är den mest effektiva

metoden. Det behövs dock metodutveckling för bland annat stängsling mot vatten. För verksamheter med fritt betande tamdjur, till exempel fäboddrift, är utvecklingsbehovet för skadeförebyggande åtgärder avsevärt större. Även när det gäller löshundsjakten är utvecklingsbehovet för skadeförebyggande åtgärder stort. Under 2015 kommer Viltskadecenter att sammanställa en särskild utvärdering av skadeförebyggande åtgärder.

I Viltskadecenters rapport Rovdjur, tamdjur, hundar och människor (Viltskadecenter 2007) listas ett antal förebyggande åtgärder samt rekommendationer kring respektive åtgärd.. Skyddsjakt som skadeförebyggande åtgärd redogörs i ett eget avsnitt (se vidare 4.3.5 Skyddsjakt som skadeförebyggande åtgärd).

4.3.5. Skyddsjakt som skadeförebyggande åtgärd

Skador av rovdjur utanför renskötselområdet ska i första hand förebyggas, till exempel med rovdjursavvisande stängsel. Det är dock inte alltid möjligt att inom rimliga gränser förebygga och undvika skador av rovdjur, vare sig inom eller utanför renskötselområdet. Därför är det i en del fall nödvändigt att bedriva skyddsjakt efter vissa individer som orsakar eller riskerar att orsaka allvarliga skador. Om jakten riktas mot rätt individ kan skyddsjakt vara en effektiv skadeförebyggande åtgärd på kort sikt.

BESLUT OM SKYDDSJAKT

Naturvårdsverket har delegerat rätten att besluta om skyddsjakt på stora rovdjur till länsstyrelserna. Delegeringen gäller både beslut om skyddsjakt på myndighetens eget initiativ och efter ansökan av den som riskerar att drabbas av skada. Förutsättningarna för ett beslut om skyddsjakt är att det inte finns någon annan lämplig lösning på problemet, att skyddsjakten inte försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde samt att något av de skäl som anges i 23 a § jaktförordningen föreligger.

Naturvårdsverket har utvecklat en databas för registrering av beslut om jakt på stora rovdjur. Beslut om både skydds- och licensjakt ska registreras i denna databas. Att alla myndighetsbeslut om jakt på stora rovdjur samlas på en plats underlättar arbetet med sammanställningar och förenklar den delen av förvaltningen.

Sedan hösten 2012 registreras djur som fällts vid skyddsjakt i den svensk-norska rovdjursdatabasen Rovbase. Registreringen av döda djur i databasen är dock inte tydligt kopplad till jaktbesluten.

SKYDDSJAKTENS GENOMFÖRANDE

Den beslutande myndigheten fastställer enligt 9 b § jaktförordningen vilka villkor som ska gälla för jakten. Det gäller exempelvis antalet djur som får fällas, vilka metoder som får användas, om jakten får bedrivas på annans mark, inom vilken tid och vilket område skyddsjakt får ske samt vilken kontroll som kommer att ske.

För att skyddsjakten ska bli effektiv får myndigheten medge undantag från vissa förbud och bestämmelser som gäller vid jakt. Exempelvis kan användning av motordrivet fordon samt motordriven luftfarkost tillåtas. Jakten kan också tillåtas pågå utanför ordinarie jakttid på dygnet och med hjälp av belysning och enligt 24 d § jaktförordningen kan den bedrivas på annans jaktområde. Om djuret är försett med sändare kan sändarens positioner användas och bidra till att skyddsjakten kan genomföras effektivare med minskad risk för ytterligare skador.

I förarbetena till nuvarande reglering anges att huvudregeln även fortsättningsvis bör vara att sökanden genomför och bekostar en beviljad skyddsjakt. Länsstyrelsen kan dock göra avsteg från detta. Vidare anges att det inte är statens ansvar att utföra skyddsjakt annat än när sådan jakt har initierats av en myndighet (prop. 2012/13:191, s. 53-54).

Under 2012 tog Naturvårdsverket fram särskilda riktlinjer för beslut om skyddsjakt efter stora rovdjur. Det är viktigt att en uppföljning av riktlinjernas tillämpning görs och att behov av vidareutveckling identifieras.

SKYDDSJAKT PÅ ENSKILDS INITIATIV

Det finns möjligheter för den enskilde tamdjursägaren eller person som handlar på uppdrag av denne att under vissa förutsättningar utan beslut från myndighet avliva ett rovdjur om det angriper tamdjur eller om det finns skälig anledning att befara ett sådant angrepp (28 § jaktförordningen). Det är dock enbart tillåtet om det inte går att skrämma bort rovdjuret eller på något annat lämpligt sätt avbryta eller avvärja angreppet.

ANNAN AVLIVNING AV ROVDJUR

Även polismyndigheten får låta avliva ett vilt djur som orsakar avsevärd skada eller antas vara farligt för människors säkerhet om det inte finns någon annan tillfredsställande lösning (9 § jaktlagen).

4.3.6. Viltskadersättningssystemet

Det svenska viltskadeersättningssystemet baseras till stora delar på regeringens proposition Om jakt och viltvård (prop. 1991/92:9). I propositionen framgår följande:

”Respekten för naturen och dess givna regler måste prägla synen på konflikter mellan olika mänskliga aktiviteter och viltet. Detta innebär att viltskador inte helt kan undvikas. En alltför hög grad av tålighet kan emellertid inte krävas av dem som drabbas av skador. Principen bör dock vara att viltskador skall förebyggas.”

Viltskadeersättningssystemet innehåller två delar, medel för skadeförebyggande åtgärder samt ersättning för redan inträffade skador. Dessa redovisas närmare nedan.

MEDEL TILL SKADEFÖREBYGGANDE ÅTGÄRDER

Samebyar kan ansöka om bidrag för skadeförebyggande åtgärder för rovdjursskador på ren hos Sametinget. Bidrag ska beviljas endast för åtgärder som normalt inte ingår i

renskötseln. Bidragsbeloppet dras inte av från den ersättningen för rovdjursförekomst som samebyn är berättigad till.

ERSÄTTNING

Ersättning till samebyarna för skador orsakade av stora rovdjur sker enligt 9 § viltskadeförordningen (baserat på rovdjursförekomst). Enligt 6 § samma förordning beslutar regeringen efter förslag av Sametinget den ersättningsnivå som ska lämnas till samebyarna för varje föryngring av varg, järv och lodjur inom en samebys betesområde samt för regelbunden eller tillfällig förekomst av varg, järv och lodjur. Efter förslag av Sametinget beslutar regeringen även om ersättningsnivån för förekomst av björn och kungsörn. Ersättningen fördelas sedan av Sametinget till samebyarna.

Enligt 10 § viltskadeförordningen lämnar Sametinget efter ansökan ersättning för så kallad massdöd om ett eller flera rovdjur av samma art under en begränsad tidsperiod och inom ett begränsat område dödar eller skadar ett stort antal renar. Ersättningen beräknas utifrån renarnas slaktvärde med tillägg för honrenarnas produktionsvärde. Ersättning får också lämnas för det merarbete som kan styrkas. Ersättningen får lämnas endast om skadorna har besiktats av länsstyrelsen.

Det bör påpekas att det finns ett stort behov av att öka kunskapen om sekundära skador orsakade av rovdjursangrepp. Sådana skador inkluderar bland annat förlorad arbetsinkomst, minskad avelsproduktion och problem med samling av spridda djur. Många drabbade djurägare anser att deras kostnader för sekundära skador inte blivit ersatta.

4.4. Jakt på järv

Utöver ansökan om skyddsjakt, skyddsjakt på enskilds initiativ och polisens möjlighet att avliva djur som åtgärd för att förhindra allvarlig skada kan det finnas ytterligare skäl att i Sverige jaga de stora rovdjuren.

Jaktlagstiftningen ger utrymme för envar att avliva frilevande vilt som är så skadat att det av djurskyddsskäl snarast bör avlivas (40 b § jaktförordningen). Det händer ibland att stora rovdjur som skadats allvarligt i en trafikolycka avlivas med stöd av denna bestämmelse.

Populationsreglerande jakt i syfte att reglera stammens täthet, storlek och tillväxt, det vill säga licensjakt, är en komponent i den svenska förvaltningen av de stora rovdjuren. Jakten kan bidra till att minska konflikten mellan rovdjur och människa i de regioner där rovdjurens förekomst är tät och på så sätt medverka till att acceptansen för rovdjuren i den svenska faunan upprätthålls. Idag beslutas det om licensjakt på björn, lodjur och varg när förutsättningarna för sådan jakt är uppfyllda.

4.4.1. Beslut om licensjakt

För arter där det finns fastställda miniminivåer för län och rovdjursförvaltningsområden kan Naturvårdsverket delegera rätten att besluta om licensjakt utan att ange ett högsta antal djur som får fällas. De länsstyrelser som omfattas av ett sådant delegeringsbeslut (eller Naturvårdsverket i de fall där delegering saknas) får fatta beslut om licensjakt under förutsättning att det inte finns någon annan lämplig lösning och att jakten inte försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus för arten. Jakten måste dessutom vara lämplig med hänsyn till stammens storlek och sammansättning och ske selektivt och under strängt kontrollerade förhållanden (23 c § jaktförordningen).

Den beslutande myndigheten fastställer vilka villkor som ska gälla för jakten (9 b § jaktförordningen). Det gäller exempelvis antalet djur som får fällas, vilka metoder som får användas, inom vilken tid och vilket område jakt får ske samt vilken kontroll som kommer att ske.

4.4.2. Jaktens genomförande

Vid eventuellt beslut om licensjakt ska jaktens omfattning syfta till att reglera populationen utifrån den målsättning som motiverats och fastställts i den regionala förvaltningsplanen för den aktuella arten. I normalfallet är licensjakten ett verktyg för att dämpa tillväxten i en population alternativt ett verktyg för att hålla populationen på en stabil nivå. Det innebär att beskattningen av stammen tillsammans med övrig dödlighet inte överstiger tillväxten i stammen. I de fall där licensjakt används för att minska tätheten i ett område är det viktigt med ett långsiktigt perspektiv och inte sikta på att nå områdets förvaltningsmål redan året därefter. Detta för att inte förvaltningsåtgärden ska få ett för stort genomslag som leder till att jakten riskerar artens gynnsamma bevarandestatus.

Utrymmet för uttag genom licensjakt är beroende av artens status och populationsnivå. Det är således ingen absolut siffra utan utrymmet kan delvis variera beroende på vilken art som berörs. För att på ett bra sätt kunna bedöma omfattningen licensjakten kan ha i ett område krävs kunskap om flera viktiga faktorer, exempelvis populationens storlek, övrig dödlighet (skydds jakt, trafikdödade m.m.), reproduktion osv. Det är viktigt att alla sådana faktorer vägs in vid ett beslut, dels för att förvaltningen ska lyckas med att nå målsättningen, dels för att inte äventyra den gynnsamma bevarandestatusen. Till hjälp för att beräkna vilket uttag som är lämpligt i ett område bör populationssimuleringar användas. Dessa är ett bra redskap för att inför beslut om jakt modulera vilket resultat den planerad avskjutning kan ha på populationen i området. I de fall beslutande myndighet är osäker på hur moduleringen går till kan Naturvårdsverket rådfrågas.

Om licensjakten ska fungera som ett effektivt förvaltningsverktyg behövs ett systematiskt och adaptivt upplägg med täta uppföljningar, kontinuerlig vidareutveckling och förändringar anpassade efter nya förutsättningar och erfarenheter. En del av detta är att licensjakten utvärderas årligen både på nationell och regional nivå och att man utifrån nyvunnen kunskap genomför justeringar till nästa års licensjakt vid behov. Därmed finns mycket goda förutsättningar för att vidareutveckla licensjaktens ändamålsenlighet och

effektivitet som förvaltningsverktyg. För att lyckas med detta krävs en kontinuerlig involvering och konsultation av berörda intressegrupper i arbetet. Denna kommunikation bidrar inte bara med nödvändig kunskap och erfarenhet utan även till att upprätthålla och stärka den delaktighet och ömsesidig förankring som är en förutsättning för en trovärdig förvaltning.

Utöver att länsstyrelsen bör genomföra årliga uppföljningar direkt efter avslutad jakt kommer Naturvårdsverket att följa upp eventuella licensjaktens effekter på rovdjursstammarna i samband med revideringen av åtgärderna i förvaltningsplanerna, det vill säga vart tredje år, samt vid förvaltningsperiodens slut.

All licensjakt efter stora rovdjur i Sverige sker utifrån en av beslutande myndighet fastställd jaktkvot. Jakten avlyses när denna kvot är fylld eller jakttiden för arten gått ut. Det är därför viktigt att fällda djur rapporteras skyndsamt till länsstyrelsen och att ansvariga jaktledare håller sig informerade om hur många djur som finns kvar att skjuta i det område där jakten bedrivs.

4.4.3. Rapportering och prover

Samtliga beslut om licensjakt som länsstyrelserna fattar samt utfallet av dessa ska rapporteras till Naturvårdsverket. Naturvårdsverket avser att följa de regionala beslutsprocesserna och kommer enligt 24 c § jaktförordningen att återkalla delegeringen av rätten att besluta om licensjakten om möjligheten till jakt används på ett sätt som kan försvåra upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus.

Fällda djur besiktigas av länsstyrelsens besiktningsmän, prover tas och information om jaktens genomförande samlas in. Information om fällda stora rovdjur registreras av länsstyrelserna i den svensk-norska rovdjursdatabasen Rovbase. Beslutande myndighet avgör enligt 24 d § jaktförordningen (jämfört med 13 § NFS 2014:24) i sitt beslut om licensjakt vem som har rätt till hela eller delar av det fällda djuret.

Proverna tagna från rovdjur som fällts vid licensjakt skickas in till Statens veterinärmedicinska anstalt. Det ger myndigheter och forskare underlag för analyser av stammarnas status och utveckling. Sveriges veterinärmedicinska anstalt informerar också om hur jakten fortskrider på sin hemsida. Det fällda djurets status, ålder m.m. rapporteras efter avslutad jakt till berörda myndigheter samt direkt till skytten.

4.5. Centrala begrepp i rovdjursförvaltningen

Inom rovdjursförvaltningen finns många begrepp som är viktiga för den som arbetar med förvaltningen och för den som vill sätta sig in i hur förvaltningen fungerar. Nedan återfinns förklaringar till ett antal centrala begrepp. Förklaringarna har tagits fram utifrån befintliga regelverk samt med stöd av en arbetsgrupp från länsstyrelserna. Förklaringarna har sedan färdigställts av Naturvårdsverket. Syftet med sammanställningen är att skapa en gemensam grund att utgå från i förvaltningen.

4.5.1. Begrepp kopplade till rovdjurens status

GYNNNSAM BEVARANDESTATUS

Med bevarandestatus för en art avses summan av de faktorer som påverkar den berörda arten och som på lång sikt kan påverka den naturliga utbredningen och mängden hos dess populationer. En arts bevarandestatus anses gynnsam när

1. uppgifter om den berörda artens populationsutveckling visar att arten på lång sikt kommer att förbli en livskraftig del av sin livsmiljö
2. artens naturliga eller hävdbetingade utbredningsområde varken minskar eller sannolikt kommer att minska inom en överskådlig framtid, och
3. det finns och sannolikt kommer att fortsätta att finnas en tillräckligt stor livsmiljö för att artens populationer ska bibehållas på lång sikt

Begreppet kommer från artikel 1 i art- och habitatdirektivet (se vidare 4.6.2 EU-lagstiftning).

Till skillnad från minsta livskraftiga population (nedan) som handlar om en arts utdöenderisk är gynnsam bevarandestatus ett begrepp som beskriver när en art eller naturtyp långsiktigt kommer vara en del av sin miljö, det vill säga när den är utom risk och läget är stabilt.

MINSTA LIVSKRAFTIGA POPULATION (MVP= MINIMUM VIABLE POPULATION)

Vid beräkning av MVP kan olika modeller användas och värdet på MVP är beroende av hur lång tidsperiod som betraktas, hur stor risk för utdöende eller hur mycket förlust av genetisk variation man är beredd att acceptera och om man också tar hänsyn till plötsliga omvärldsförändringar (t ex naturkatastrofer och sjukdomar). MVP-värdet kan användas som underlag för att ta fram referensvärden för gynnsam bevarandestatus. Referensvärdet för en arts populationsstorlek ska enligt EU-kommissionens riktlinjer vara högre än MVP för arten.

Minsta livskraftiga population kan anges med olika risknivåer på två olika sätt. En "demografisk" MVP anger det minsta antalet individer en viss population måste bestå av för att risken att den ska dö ut på t.ex. 100 år ska vara mindre än 1, 5 % eller 10 %. En "genetisk" MVP är storleken på populationen som minst behövs för att den ska förlora t.ex. mindre än 1, 5 eller 10 % av sin genetiska variation på 100 år. En alternativ och vedertagen genetisk MVP, som innebär att den genetiska variationen bibehålls i egenskaper som styrs av många gener tillsammans, är att populationens storlek motsvarar en genetiskt effektiv storlek (N_e) på minst 500. Den effektiva populationsstorleken är oftast betydligt mindre än det faktiska individantalet (10-40 % beroende på art, reproduktionssätt och olika populationsförhållanden (Naturvårdsverket 2007)).

BIOGEOGRAFISK REGION

Begreppet biogeografisk region kommer från en biogeografisk indelning av EU som används i arbetet med bland annat genomförandet av de två naturvårdsdirektiven, art- och habitatdirektivet och Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/147/EU av den 30 november 2009 (fågeldirektivet) ((tidigare rådets direktiv 79/409/EEG av den 2 april 1979 om bevarande av vilda fåglar).

Sverige är indelat i tre biogeografiska regioner. Alpin region som motsvarar fjällkedjan, kontinental region som inkluderar Blekinge, Skåne och Halland samt kusten runt Göteborg och slutligen den boreala regionen som omfattar den resterande delen av Sverige. Det finns också en liknande indelning av havsområden.

NATURLIGT UTBREDNINGSOMRÅDE

Ett naturligt utbredningsområde är ett område där en art och dess livsmiljö förekommer naturligt. Arten behöver inte finnas i hela området hela tiden men tillfälliga, udda och isolerade förekomster ingår inte i uppskattningen av det naturliga utbredningsområdet. Inte heller områden där arten saknas och livsmiljön är olämplig tas med. Utbredningsområdet är dynamiskt och inte statiskt (the Habitats Committee, March 2000 (DocHab-04-03/03 rev.3).

REFERENSVÄRDEN FÖR GYNNSAM BEVARANDESTATUS

Referensvärden för gynnsam bevarandestatus består av två delar; referensvärden för populationsstorlek och referensvärde för utbredningsområde. Referensvärdena är centrala för bedömningen om en art eller en naturtyp har gynnsam bevarandestatus. Referensvärdena används som komplement till en analys av trenden för populationsstorleken eller utbredningsområdet. Referensvärden och bevarandestatus för en art ska rapporteras till EU-kommissionen vart sjätte år enligt artikel 17 i art- och habitatdirektivet. Senast skedde detta 2013.

Referensvärden för gynnsam bevarandestatus avseende populationsstorlek

Referensvärdet för populationsstorleken är det minsta antalet individer som en arts population behöver bestå av för att arten ska ha en gynnsam bevarandestatus. Riksdagen har beslutat om ett intervall inom vilka de stora rovdjurens referensvärden för antal individer ska ligga för att ha uppnått gynnsam bevarandestatus. Med utgångspunkt i intervallet har Naturvårdsverket fått i uppdrag att bedöma vad referensvärdet för respektive art ska vara. Under förvaltningsperioden gäller det beslutade referensvärdet och intervallet saknar betydelse. Vid nästa översyn av arternas bevarandestatus (år 2019) blir intervallen åter aktuella.

Referensvärden för gynnsam bevarandestatus avseende utbredningsområde

Referensvärdet för utbredningsområde är det geografiska område som rymmer artens hela ekologiska variation inom en given biogeografisk region och som är tillräckligt stor för att möjliggöra den långsiktiga överlevnaden av den populationsstorlek som motsvarar referensvärdet för populationen. Riksdagen har fastlagt referensvärden för

utbredningsområden för de stora rovdjuren. Beslutade referensvärden för utbredningsområden återfinns i prop. 2012/13:191.

MINIMINIVÅ

Länsstyrelserna ska enligt 4 § förordningen om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn lämna förslag på det minsta antal föryngringar per år som förvaltningen ska syfta till att upprätthålla (miniminivå) för förekomsten av björn, varg, järv och lodjur i länet. Förslaget ska lämnas till samverkansrådet. Samverkansrådet ska lämna förslagen för respektive art till Naturvårdsverket för rovdjursförvaltningsområdet samt för vart och ett av de län som ingår i området.

Naturvårdsverket fastställer miniminivåer på förvaltningsområdesnivå samt länsnivå efter förslag från samverkansråden. Naturvårdsverket ska fastställa miniminivåer inom ramen för de nationella målen för respektive art och med beaktande av arternas naturliga utbredningsområde.

Regionala miniminivåer garanterar att det nationella referensvärdet inte understigs och möjliggör regionalisering av rovdjursförvaltningen. Att antalet föryngringar av en art överstiger artens miniminivå för rovdjursförvaltningsområdet är enligt 24 a § jaktförordningen en förutsättning för att Naturvårdsverket ska kunna delegera rätten till att fatta beslut om licensjakt till länsstyrelserna i förvaltningsområdet.

FÖRVALTNINGSMÅL

Förvaltningsmål anger det antal av en rovdjursart som förvaltningen har som mål att uppnå och upprätthålla.

Ett förvaltningsmål för ett län ska antalsmässigt ligga över den miniminivå som beslutats för länet. Förvaltningsmål bör utformas så att de tar hänsyn till naturens dynamik och samspelet mellan rovdjuren och deras bytesdjur samt socioekonomiska faktorer.

Förvaltningsmålen bör redovisas i den regionala förvaltningsplanen och ta sin utgångspunkt i ekosystemansatsen samt ha ett lärande och adaptivt förhållningssätt (SOU 2012:22).

FÖRYNGRING

En föryngring är en observation av hona som fött ungar som överlevt under innevarande år. För mer detaljerade beskrivningar och bedömningsgrunder för respektive art se Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd om inventering av björn, varg, järv, lodjur och kungsörn och *Naturvårdsverkets metodik för inventering av stora rovdjur i Sverige*.

För varje art finns specifika omräkningsfaktorer som kan användas för att beräkna det totala antalet individer i en population utifrån antalet föryngringar. Omräkning från antal föryngringar av järv till antal individer görs genom att multiplicera genomsnittligt antal föryngringar de sista tre åren med en omräkningsfaktor (6,2651) som baseras på data om ålders- och könssammansättning i populationen, föryngringsfrekvens och ålder vid första

reproduktion i populationen (Landa m.fl. 1998, Persson & Brøseth 2011, Brøseth m.fl. 2010).

FAMILJGRUPP

En familjegrupp är en hona som under inventeringsperioden åtföljs av ungar. När det gäller järv observeras familjegrupper inte särskilt ofta, om man bortser från det bildmaterial som produceras av automatiska kameror vid lyorna. För mer detaljerade beskrivningar och bedömningsgrunder för respektive art se Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd om inventering av björn, varg, järv, lodjur och kungsörn och *Naturvårdsverkets metodik för inventering av stora rovdjur i Sverige*.

4.5.2. Begrepp kopplade till rovdjursförvaltningen

ÖVERGRIPANDE RIKTLINJER

Samverkansråden ska med beaktande av rovdjursförvaltningsplanerna och de fastställda miniminivåerna utforma långsiktiga övergripande riktlinjer för rovdjursförvaltningen i rovdjursförvaltningsområdet (7 § förordningen om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn). Riktlinjerna bör ange rovdjursförvaltningens huvudsakliga inriktning och prioriteringar i ett regionalt perspektiv.

Viltförvaltningsdelegationen ska enligt förordning (2009:1474) om viltförvaltningsdelegationer besluta om övergripande riktlinjer för viltförvaltningen inom länet

- skötsel av älgstammen och i förekommande fall skötsel för hjort- och vildsvinsstammarna,
- licensjakt och skyddsjakt inom länet, och
- bidrag och ersättningar enligt viltskadeförordningen.

Övergripande riktlinjer bör inte inkludera beslut av mer operativ karaktär, såsom enskilda myndighetsärenden.

EKOSYSTEMBASERAD FÖRVALTNING

Eftersom stora rovdjur och deras bytesdjur påverkar varandras förekomst kan rovdjursförvaltningen inte isoleras från annan viltförvaltning. Ett ekosystembaserat angreppssätt i förvaltningen kräver en grundläggande förståelse för hur systemet med de förvaltrade resurserna fungerar. Denna förståelse omfattar bland annat kunskap om samspelet mellan människan, stora rovdjur, deras konkurrenter och bytesdjur. Vidare finns det ett behov av kunskap om vilka förändringar som sker på grund av naturliga variationer och vilka förändringar som orsakats av förvaltningsåtgärder.

ADAPTIV FÖRVALTNING

Även om en fungerande ekosystembaserad förvaltning förutsätter en grundläggande förståelse för systemet som förvaltas kan inget förvaltningssystem vara så precist att det i

detalj kan förutse hur detta dynamiska och komplexa system kommer att utvecklas. Därför krävs en adaptiv förvaltning som kontinuerligt inhämtar ny kunskap om rovdjuren, bytesdjuren och även fortlöpande utvärderar effekterna av genomförda förvaltningsåtgärder samt återför vunna erfarenheter in i den framtida förvaltningen.

En adaptiv och flexibel förvaltning definierar först övergripande mål för de områden som ska förvaltas. I nästa steg beslutar förvaltningen om delmål och åtgärder för att uppnå de övergripande målen. Under förvaltningsarbetet sker en löpande övervakning av utvecklingen och återkommande justeringar av förvaltningsarbetet. Sådana justeringar kan ske om planerade åtgärder inte visar sig ha avsedd effekt, om omvärldsfaktorer förändras eller om ny kunskap tillkommer. Figur 7 åskådliggör dynamiken i den adaptiva förvaltningen. Naturvårdsverkets utgångspunkt är att förvaltningen av stora rovdjur ska vara adaptiv.

Figur 7. Schematisk bild över den adaptiva förvaltningen

SÄRSKILT SÅRBARA OMRÅDEN

Vissa områden i ett län kan bedömas vara särskilt sårbara för rovdjursförekomst eftersom de har höga betesberoende natur- och/eller kulturvärden och där det är svårt att sätta in verkningfulla förebyggande åtgärder för att förhindra allvarliga skador. Exempel på sådana områden renskötselområdets kalvningsland under kalvningsperioden, områden med traditionellt fåbodbruk under betessäsongen, områden med särskilt hög täthet av tamdjursbesättningar samt skärgårdsöar med frigående betesdjur. Sådana områden bedöms ofta vara särskilt sårbara av den anledningen att det är svårt att sätta in verkningfulla förebyggande åtgärder (prop. 2012/13:191, s. 64).

SOCIOEKONOMISK HÄNSYN

Socioekonomiska aspekter i rovdjursförvaltningen utgår från rovdjurens sociala och ekonomiska påverkan på människors verksamhet och vardag. Det kan innebära kostnader och nyttor med avseende på rovdjursförekomst, exempelvis rovdjursturism och rovdjursjakt, skador med konsekvenser för olika näringar, människors rädsla för rovdjur, rovdjurens påverkan på natur- och kulturvärden så som renskötsel och fäboddrift, samt möjligheter till övrig jakt och hur attraktiv landsbygden upplevs.

ALLVARLIG SKADA

Begreppet ”allvarlig skada” kommer från art- och habitatdirektivet och är införlivat i svensk lagstiftning genom artskyddsförordningen (14 §) och jaktförordningen (23 a §). Det är ett av de skäl som kan motivera att undantag från fredningen av de stora rovdjuren beviljas. I Naturvårdsverkets riktlinjer för beslut om skyddsjakt utvecklas begreppet allvarlig skada (Naturvårdsverket 2012).

TOLERANSNIVÅ

Toleransnivå är den maximala acceptabla skadenivån för en samebys rennäring orsakad av stora rovdjur under ett år uttryckt i procent av samebyns faktiska renantal enligt renräkningarna. Toleransnivån ska enligt riksdagens beslut vara maximalt 10 % enligt ovan (se vidare 4.3.2 Skador på ren).

FÖRVALTNINGSVERKTYG

Förvaltningsverktyget fungerar som ett redskap för samråd i den regelbundna dialogen mellan länsstyrelse och sameby inom ramen för förvaltning av stora rovdjur. Förvaltningsverktyget bygger på att länsstyrelser och samebyar i samråd och utifrån ett adaptivt förhållningssätt fastställer hur man lokalt kan upprätthålla en hållbar rennäring och samtidigt bidra till en gynnsam bevarandestatus för rovdjuren (se vidare 4.3.2 Skador på ren).

RISKMODELL

Riskmodellen är ett GIS-baserat dataverktyg. Modellen utgör en del av förvaltningsverktyget och är en dynamisk modell som bygger på kunskap och data från både rovdjur och rennäring. Den ger möjlighet att visualisera och göra olika geografiska beräkningar för att visa rovdjursförekomst och hur risken för rovdjursskador fördelar sig olika över olika områden och hur de kan variera utifrån olika förebyggande åtgärder (se vidare 4.3.2 Skador på ren).

GENETISK VARIATION

Genetisk variation innebär till exempel förekomst av genetiskt olika individer inom en population och genetiskt olika populationer av en art. Genetisk variation är en förutsättning för evolution och ärftlig anpassning genom naturligt urval. Exempel på hur genetisk variation kan mätas är i hur stor andel av generna som en individ har två olika

arvsanlag (individers "heterozygotigrad"), hur många varianter av en gen (antalet alleler) som en population har och hur mycket frekvensen av sådana varianter (alleler) skiljer sig mellan två populationer (Andersson m. fl. 2007).

4.6. Ramar för rovdjursförvaltningen

De regler som styr förvaltning av rovdjursstammarna bygger i stor utsträckning på Sveriges internationella åtaganden, inklusive de EU-direktiv som ska införlivas i den nationella lagstiftningen. De rättsakter som är av störst betydelse är art- och habitatdirektivet, artskyddsförordningen, jaktlagen, jaktförordningen, förordningen om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn, förordningen om viltförvaltningsdelegationer samt viltskadeförordningen.

Svensk lagstiftning). Även Konventionen om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö (Bernkonventionen, SÖ 1983:30), Konventionen om biologisk mångfald (Rio de Janeiro den 5 juni 1992 (SÖ 1993:77)) och Konventionen om internationell handel med utrotningshotade arter av vilda djur och växter (CITES-konventionen: Konventionen den 3 mars 1973 om internationell handel med utrotningshotade arter av vilda djur och växter (SÖ 1974:41)) är konventioner av betydelse. Nedan beskrivs det huvudsakliga innehållet i rättsakterna med fokus på förvaltningen av järv.

4.6.1. Internationella konventioner

KONVENTIONEN OM SKYDD AV EUROPEISKA VILDA DJUR OCH VÄXTER SAMT DERAS NATURLIGA MILJÖ, BERNKONVENTIONEN

1979 års konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö (Bernkonventionen) ålägger parterna att vidta lämpliga och nödvändiga lagstiftnings- och andra åtgärder för att garantera bevarandet av miljön för vilda djur och växter, särskilt de listade arterna. Konventionen har tre listor på skyddsvärda arter, en för växter och två för djur. Listorna för djurarter är indelade efter deras skyddsbehov. Bilaga 2 omfattar bland annat björn, varg, järv och rovfåglar. Sverige har ratificerat konventionen.

Bernkonventionen understryker behovet av att ha ett gränsöverskridande synsätt och uppmanar länder till att ta fram gränsöverskridande handlingsplaner för stora rovdjur. Konventionen har tagit fram riktlinjer för framtagandet och genomförandet av handlingsplaner för vilda djurarter. Riktlinjerna specificerar att handlingsplanerna bland annat bör ha konkreta mätbara förvaltningsmål, tydlig prioritering mellan åtgärder, ansvarsfördelning mellan olika aktörer och adekvat finansiering. Vidare anges att planerna bland annat bör innehålla biologiska data, juridiska aspekter samt en beskrivning av socioekonomiska aspekter. Planeringen av handlingsplanen bör ta hänsyn till ekonomiska och kulturella konsekvenser.

KONVENTIONEN OM BIOLOGISK MÅNGFALD, CBD

Konventionen om biologisk mångfald (CBD) kallas även mångfaldskonventionen eller Riokonventionen. Konventionen har arbetats fram inom FN-systemet. Den

undertecknades vid FN:s konferens om miljö och utveckling i Rio år 1992 och trädde i kraft år 1993. Sverige har ratificerat konventionen.

Konventionen är ett gemensamt försök att komma till rätta med förlusten av ekosystem, arter och gener. Målet är att bevara den biologiska mångfalden. Arbetet för att genomföra konventionen bedrivs inom ramen för olika naturtyper och tvärgående som till exempel områdesskydd av skog, kust och hav.

Konventionen om biologisk mångfald omfattar också bevarande av traditionell kunskap om biologisk mångfald. I artikel 8 j i konventionen anges att den syftar till att respektera, bevara kunskap, innovationer och sedvänjor hos urfolk och lokalsamhällen.

KONVENTIONEN OM INTERNATIONELL HANDEL MED UTROTNINGSHOTADE ARTER AV VILDA DJUR OCH VÄXTER, CITES

Konventionen om internationell handel med utrotningshotade arter av vilda djur och växter kallas vanligtvis CITES-konventionen. Konventionen syftar till att förbättra utrotningshotade arters situation genom att begränsa handeln med dessa arter. Enligt konventionen ska den som handlar med utrotningshotade arter lagföras och det djur eller den växt som någon försökt handla med ska konfiskeras och skickas tillbaka till exportlandet. Konventionen arbetades fram på initiativ av Internationella naturvårdsunionen, IUCN. Konventionen undertecknades år 1973 och trädde i kraft år 1975. Sverige har ratificerat konventionen och de ändringar som genomförts. I rådets förordning (EG) nr 338/97 av den 9 december 1996 om skyddet av arter av vilda djur och växter genom kontroll av handeln med dem listas alla arter.

4.6.2. EU-lagstiftning

ART- OCH HABITATDIREKTIVET

Direktivet har enligt artikel 2 till syfte att bidra till att säkerställa den biologiska mångfalden genom att bevara livsmiljöer och vilda djur och växter. Gynnsam bevarandestatus hos arter och livsmiljöer som listas i bilagor till direktivet ska bibehållas eller återställas. Det strikta skyddet av en art enligt artikel 12 innebär att det är förbjudet att avsiktligt fånga, döda eller störa individer av arten samt att skada eller förstöra parningsplatser eller rastplatser.

De arter som är listade i bilagor till direktivet ska bibehålla eller återfå gynnsam bevarandestatus. Man skiljer mellan de arter som finns upptagna i bilaga 4 och som kräver strikt skydd enligt artiklarna 12 och 13, de arter som finns upptagna i bilaga 5 och där kontroll och utnyttjande regleras i artiklarna 14 och 15 samt de som är upptagna i bilaga 2 som är föremål för utpekande av Natura 2000-områden enligt artikel 3-6. Björn, varg och lodjur finns upptagna i bilaga 4 till direktivet. Där förtecknas arter som kräver ett strikt skydd. Järven är inte listad trots att den skyddas av Bernkonventionen.

Åtgärder som vidtas enligt direktivet ska syfta till att bibehålla eller återställa en gynnsam bevarandestatus. Begreppet ”gynnsam bevarandestatus” är centralt i direktivet.

Åtgärderna ska ta hänsyn till ekonomiska, sociala och kulturella behov och till regionala och lokala särdrag. Dessa är dock inte självständiga grunder för undantag.

Det finns undantagsmöjligheter från skyddet i art- och habitatdirektivet även för strikt skyddade arter. Undantag får göras om samtliga följande tre förutsättningar är uppfyllda: minst ett skäl till undantag i artikel 16.1 (a)-(e) föreligger,

1. upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos bestånden av de berörda arterna i deras naturliga utbredningsområde försvåras inte, och
2. andra lämpliga lösningar saknas
3. Skälen i artikel 16.1 är följande:

a) För att skydda vilda djur och växter och bevara livsmiljöer.

b) För att undvika allvarlig skada, särskilt på gröda, boskap, skog, fiske, vatten och andra typer av egendom.

c) Av hänsyn till allmän hälsa och säkerhet, eller av andra tvingande orsaker som har ett allt överskuggande allmänintresse, inbegripet orsaker av social och ekonomisk karaktär och betydelsefulla positiva konsekvenser för miljön.

d) För forsknings- och utbildningsändamål, för återinplantering och återinförsel av dessa arter och för den uppfödning som krävs för detta, inbegripet artificiell förökning av växter.

e) För att under strängt kontrollerade förhållanden selektivt och i begränsad omfattning tillåta insamling och förvaring av vissa exemplar av de arter som finns förtecknade i bilaga 4 i en begränsad mängd som fastställs av de behöriga nationella myndigheterna.

EU-domstolen har fastslagit att undantag kan medges i särskilda fall även om en art inte har uppnått gynnsam bevarandestatus (EU-domstolens dom C-342/05, stycke 29). En förutsättning är då att undantaget inte förvärrar en ogynnsam bevarandestatus eller leder till att en gynnsam bevarandestatus inte kan uppnås.

Large Carnivore Initiative for Europe har på EU-kommissionens uppdrag tagit fram riktlinjer för förvaltningsplaner på populationsnivå för stora rovdjur (Linnell m.fl. 2008). Riktlinjerna anger att grunden i artikel 16.1 (e) kan användas för att rättfärdiga ett noggrant reglerat uttag på några djur. Riktlinjerna anger även att grunderna (c) och (e) skulle kunna omfatta fall där jakt behövs för att få lokal acceptans för rovdjur hos befolkningen på landsbygden.

EU-kommissionen har tagit fram en särskild vägledning som beskriver kommissionens syn på tolkningen av det strikta artskyddet i direktivet och hur olika begrepp i direktivet bör tolkas med hänvisning till domar från EU-domstolen (EU-kommissionen 2007).

ÖVERENSKOMMELSE MELLAN INTRESSEORGANISATIONER INOM EU

I juni 2013 undertecknades överenskommelsen "Coexistence Between People and Large Carnivores". Överenskommelsen bygger på EU-kommissionens initiativ till dialog om de konflikter som kan uppstå i takt med att antalet rovdjur nu ökar i västra och norra Europa och undertecknades av bland annat EUs miljökommissionär och europeiska företrädare för olika intressen såsom Världsnaturfonden, jägarorganisationer, och företrädare för rennärning och djurhållning. De undertecknande organisationerna förbinder sig att följa art- och habitatdirektivet och att "förvaltningen ska vara vetenskapligt förankrad och tåla granskning samt att kulturella och socioekonomiska avväganden ska göras".

4.6.3. Svensk lagstiftning

ARTSKYDDSFÖRORDNINGEN

Genom bland annat artskyddsförordningen (2007:845) har rådets direktiv 2009/147/EG av den 30 november 2009 om bevarande av vilda fåglar fågeldirektivet och art- och habitatdirektivet införlivats i svensk lagstiftning. Artskyddsförordningens bestämmelser bygger på bemyndiganden i miljöbalken för regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer att utfärda regler till skydd för hotade djur- och växtarter. Artskyddsförordningen innehåller bestämmelser om fridlysning av vilda djur och växter och reglerar import, export, transport, förvaring, handel, preparering och förevisning av djur och växter av arter som lever vilt.

Den fridlysning som uttrycks i 4 § artskyddsförordningen gäller inte vid jakt efter fåglar och däggdjur, då finns motsvarande regler i jaktlagstiftningen. Jakt definieras i 2 § jaktlagen som "att fånga eller döda vilt och att i sådant syfte söka efter, spåra eller förfölja vilt". För andra åtgärder ska artskyddsförordningen tillämpas. Fridlysningsreglerna i 4 § artskyddsförordningen gäller inte heller vid fiske, då finns motsvarande bestämmelser i fiskelagstiftningen. Järven är markerad som n i bilaga 1 till artskyddsförordningen. Det innebär att den i den svenska lagstiftningen har samma skydd som björn, varg och lo.

JAKTLAGEN OCH JAKTFÖRORDNINGEN

Bestämmelser om artskydd finns även i jaktlagen och jaktförordningen vilka dessutom reglerar viltvård, rätt till jakt och jaktens bedrivande.

Huvudregeln enligt 3 § jaktlagen är att allt vilt är fredat och att jakt endast får bedrivas om det sker i enlighet med jaktlagen, jaktförordningen eller föreskrifter och beslut som meddelats med stöd av författning.

Naturvårdsverket får på eget initiativ eller efter ansökan av den som riskerar att drabbas av skada besluta om skyddsjakt efter järv under vissa (23 b § jaktförordningen). Motsvarande gäller för länsstyrelsen om delegering skett enligt 24 a § jaktförordningen. Ett beslut om skyddsjakt förutsätter att det inte finns någon annan lämplig lösning och att det inte försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde. Naturvårdsverket har tagit fram riktlinjer för

skyddsjakt som vägleder om hur Naturvårdsverket ser på tolkningen av bestämmelserna rörande skyddsjakt (Naturvårdsverket 2012)

Vidare finns vissa möjligheter enligt 28 § jaktförordningen för enskild att skrämja bort järv som angriper tamdjur eller om det finns skälig anledning att befara ett sådant angrepp. Skulle sådana åtgärder inte vara tillräckliga kan en varg få dödas av i första hand av tamdjurens ägare eller vårdare för att skydda tamdjur.

Naturvårdsverket får under vissa förutsättningar (23 c § jaktförordningen) besluta om licensjakt efter bland annat järv. Motsvarande gäller för länsstyrelsen om delegering har skett enligt 24 a § jaktförordningen. Förutsättningen för licensjakt är att det inte finns någon annan lämplig lösning och att jakten inte försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde. Jakten måste dessutom vara lämplig med hänsyn till stammarnas storlek och sammansättning samt ske selektivt och under strängt kontrollerade förhållanden.

Naturvårdsverket har rätt att meddela föreskrifter om länsstyrelsens beslut om licensjakt. Sådana föreskrifter och allmänna råd kan reglera bland annat jaktperiod, jaktmedel, jaktledarens ansvar samt rapportering och besiktning av fäلت djur. Sådana föreskrifter och allmänna råd har tagits fram för länsstyrelsens beslut om licensjakt efter björn (NFS 2014:3), varg (NFS 2014:24) respektive lodjur (NFS 2010:15).

Naturvårdsverket får också genom föreskrifter eller beslut i det enskilda fallet enligt 31 § jaktförordningen ge tillstånd till jakt om det behövs för forsknings- eller utbildningsändamål, för återinplantering eller återinförande av en art eller för den uppfödning som krävs för detta under förutsättning att det inte finns någon annan lämplig lösning och att jakten inte försvårar upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde.

FÖRORDNINGEN OM FÖRVALTNING AV BJÖRN, VARG, JÄRV, LO OCH KUNGSÖRN
Förordningen (2009:1263) om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn anger att syftet med förvaltningen är att rovdjursarterna ska finnas i så stort antal att de långsiktigt finns kvar i den svenska faunan och att djuren kan sprida sig till sina naturliga utbredningsområden. Detta syfte ska uppnås i en takt som främjar samexistensen mellan människor och dessa arter samtidigt som skador och olägenheter förebyggs och begränsas.

Sverige är enligt 2 § förordningen indelat i tre rovdjursförvaltningsområden – norra, mellersta och södra – och för varje område finns ett samverkansråd för samverkan mellan länsstyrelserna och, i norra och mellersta området ingår även Sametinget.

Enligt 5 och 6 §§ förordningen ska Naturvårdsverket fastställa miniminivåer för förekomsten av järv i vart och ett av rovdjursförvaltningsområdena och länen. Fastställandet görs efter förslag från samverkansrådet. De nationella mål som riksdagen har beslutat om utgör, med beaktande av artens naturliga utbredningsområde, ramen för

Naturvårdsverkets fastställande. Naturvårdsverket ska minst vart femte år se över fördelningen av nivåerna för förekomsten av järv.

FÖRORDNINGEN OM VILTFÖRVALTNINGSDELEGATIONER

Enligt förordningen (2009:1474) om viltförvaltningsdelegationer ska det inom varje län finnas en viltförvaltningsdelegation som är en del av länsstyrelsen. Delegationerna leds enligt 5 och 6 §§ av landshövdingen som är ordförande och har i övrigt en bred representation med regional förankring från intresseorganisationer, näringar och politiker. Ledamöterna utses av länsstyrelsen efter förslag av den eller de berörda intresseorganisationerna i länet.

Viltförvaltningsdelegationen ska enligt 3 och 4 §§ i förordningen besluta om övergripande riktlinjer för viltförvaltningen i länet, licensjakt och skyddsjakt samt för bidrag och ersättning enligt viltskadeförordningen. Delegationen ska också pröva frågor om godkännande av den miniminivå för förekomsten av järv i länet som enligt förordningen om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn ska lämnas till samverkansrådet, och en rovdjursförvaltningsplan för länet.

VILTSKADEFÖRORDNINGEN

Viltskadeförordningen (2001:724) innehåller bestämmelser om bidrag för skadeförebyggande åtgärder och ersättning för skador av varg, björn, järv, lodjur och kungsörn. Enligt ersättningssystemet för rovdjursskador på rennäringen ska samebyarna kompenseras för förekomst av rovdjur (se vidare 4.3.6 Viltskadersättningssystemet).

Enligt viltskadeförordningens bemyndigande har Naturvårdsverket meddelat NFS 2008:16 som reglerar länsstyrelsernas beslut om bidrag och ersättning för viltskador på andra tamdjur än ren. Vidare har Sametinget föreskrifter (STFS 2007:9) om bidrag och ersättning för rovdjursförekomst i samebyar.

4.6.4. Överklagandebestämmelser

Huvudregeln när det gäller överklagande av en statlig myndighets beslut är att sådana beslut överklagas till allmän förvaltningsdomstol där den första instansen är förvaltningsrätten enligt 22 a § förvaltningslagen (1986:223). Finns det specialbestämmelser kan dock ordningen för överklagande vara en annan. Så är fallet när det gäller beslut med stöd av jaktlagstiftningen enligt 58 § p 1 och 3 jaktförordningen överklagas en länsstyrelses beslut om skydds- eller licensjakt till Naturvårdsverket. Naturvårdsverkets beslut i ett sådant överklagat ärende får sedan inte överklagas vidare. Om delegering saknas och Naturvårdsverket som första instans har prövat en ansökan om skyddsjakt eller beslutat om licensjakt gäller den ovan nämnda huvudregeln och överklagande kan ske till förvaltningsrätten.

Talerätten i ärenden om jakt är varken reglerad i jaktlagen eller i jaktförordningen, varför reglerna i förvaltningslagen blir tillämpliga. Av 22 § förvaltningslagen framgår att ett beslut får överklagas av den som beslutet angår, om det har gått honom emot och beslutet

kan överklagas. Om förutsättningarna för talerätt är uppfyllda är något som får avgöras i det enskilda fallet. När det gäller skyddsjakt är det inte bara den som fått avslag på sin ansökan som kan överklaga beslutet utan även andra kan enligt Naturvårdsverket ha talerätt. Ett beslut kan till exempel angå en person genom att skyddsjakten får bedrivas på dennes mark, utan krav på medgivande från personen ifråga. När det gäller beslut om licensjakt har Naturvårdsverket bedömt att till exempel den jägare som ska bedriva den aktuella jakten kan ha rätt att överklaga villkoren i beslutet om licensjakt. Därutöver kan vissa organisationer ha talerätt, både när det gäller beslut om skyddsjakt och licensjakt, utifrån praxis och regler om talerätt för miljöorganisationer.

4.7. System för förvaltningen

Miniminivåer är en del av ett system vars syfte är att koppla delegeringen av licensjakt till de nationella målen. De är också ett sätt att fördela den lägsta nivå en rovdjurspopulation kan ha och fortfarande ha en gynnsam bevarandestatus på länsnivå.

4.7.1. Miniminivåer

En miniminivå är enligt 4 § förordningen om förvaltning av björn, varg, järv lo och kungsörn det minsta antalet föryngringar per år som förvaltningen ska syfta till att upprätthålla för förekomsten av björn, varg, järv och lodjur i länet. Enligt 1 § samma förordning ska förvaltningen syfta till att djur av dessa arter ska finnas i så stort antal att arterna långsiktigt finns kvar i den svenska faunan och att djuren kan sprida sig till sina naturliga utbredningsområden.

Enligt 4 § förordningen om viltförvaltningsdelegationer ska viltförvaltningsdelegationen i länet pröva frågan om godkännande av länsstyrelsens förslag till miniminivå som ska lämnas till samverkansrådet. Samverkansrådet lämnar sedan förslag till miniminivåer till Naturvårdsverket. Enligt 5 § förordningen om förvaltning av björn, varg, järv lo och kungsörn ska Naturvårdsverket fastställa miniminivåerna inom ramen för de nationella målen för respektive art och med beaktande av arternas naturliga utbredningsområde. Enligt 6 § samma förordning ska Naturvårdsverket minst en gång var femte år se över fördelningen av miniminivåerna.

Enligt 24 a § jaktförordningen andra stycket får Naturvårdsverket överlämna till länsstyrelserna i ett rovdjursförvaltningsområde att besluta om licensjakt efter bland annat järv med stöd av 23 d § jaktförordningen. Vid beslut om licensjakt behöver kriterierna för licensjakt i 23 c § jaktförordningen vara uppfyllda.

Det är ett regionalt ansvar att bedöma utrymmet för licensjakt i länet. Vid denna bedömning är det av stor vikt att beakta det nationella referensvärdet i syfte att säkerställa att det inte äventyras, se 23 c § jaktförordningen om att jakten inte får försvåra upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus. Den licensjakt som beslutas av länen får således inte innebära att antalet föryngringar i Sverige understiger beslutat referensvärde. De regionala miniminivåerna är en fördelning av det nationella referensvärdet och är den

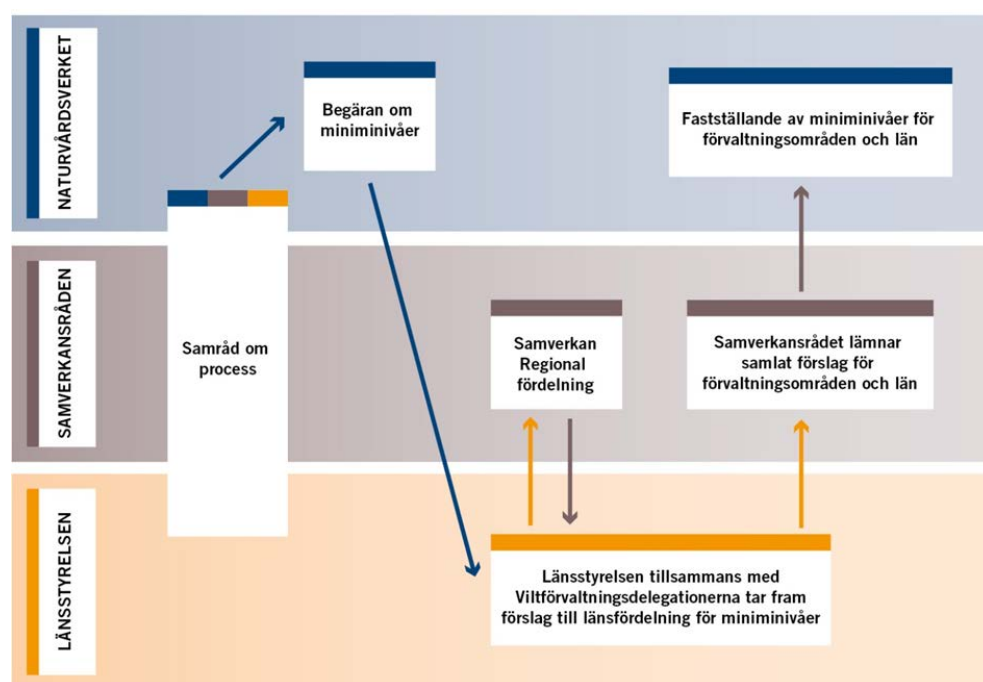
lägsta nivån som förvaltningen i länet ska syfta till att upprätthålla (4 § förordningen omförvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn).

4.7.2. Minimnivåer och referensvärden

De beslutade referensvärdena beskriver det lägsta antal som motsvarar en gynnsam bevarandestatus på en nationell nivå. Minimnivåerna är en regional fördelning av de nationella referensnivåerna. Minimnivåerna motsvarar minst de nationella referensnivåerna för arterna och på detta sätt säkerställs att de nationella målen inte underskrids, dvs. att minimnivåerna ligger inom ramen för de nationella målen.

4.7.3. Process för framtagande av minimnivåer

I förordningen om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn beskrivs ansvarsfördelningen när förslag till minimnivåer för förekomsten av bland annat varg i län och rovdjursförvaltningsområden ska tas fram för fastställande av Naturvårdsverket. Processen för att ta fram regionala minimnivåer framgår av figur 8.

Figur 8. Principer för framtagande av regionala minimnivåer

4.7.4. Revidering av minimnivåer

Naturvårdsverket ska enligt förordningen om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn minst en gång vart femte år se över fördelningen av de regionala minimnivåerna. Naturvårdsverket bedömer att det kan vara lämpligt med en översyn efter tre år, eftersom det skulle passa in med uppdateringar av förvaltningsplaner och rapporteringen av referensnivåer var sjätte år till EU. Om ett samverkansråd finner det lämpligt kan de dock initiera processen att se över minimnivåerna tidigare. Även

Naturvårdsverket kan begära in förslag för att fastställa nya miniminivåer tidigare om det uppkommer nya omständigheter.

4.8. Aktörer inom rovdjursförvaltningen

4.8.1. Nationella aktörer

RIKSDAG OCH REGERING

Riksdagen beslutar om de lagar som berör rovdjuren i Sverige och om den övergripande nationella rovdjurspolitiken. Utifrån den beslutade politiken meddelar regeringen förordningar och Naturvårdsverket föreskrifter. Det är dessa författningar som ligger till grund för rovdjursförvaltningen och som länsstyrelser och Naturvårdsverk fattar sina beslut utifrån.

Varje år beslutar regeringen om sina myndigheters, exempelvis Naturvårdsverket och länsstyrelsernas, årliga arbete i så kallade regleringsbrev. Där i anges de uppdrag som respektive myndighet ska jobba med under året och hur myndigheten får fördela och använda de anslag den får. Naturvårdsverket fördelar medel till länsstyrelserna för deras arbete med rovdjursförvaltningen.

Miljödepartementet samordnar regeringens miljöpolitik. Departementet har huvudansvaret för frågor som rör förvaltningen av stora rovdjur. Departementet förfogar över anslaget för värdefull natur, som är det sakanslag som finansierar stora delar av Naturvårdsverket och länsstyrelsernas arbete med förvaltning av stora rovdjur. Departementet är också ansvarigt för den svenska miljölagstiftningen där bland annat artskyddsförordningen ingår. Från och med 2015 kommer landsbygdsfrågor och därmed frågor som bland annat omfattar skogsbruk, rennäring, samefrågor samt jakt och viltvård, att ligga under Näringsdepartementet. Departementet förfogar då också över viltskadeanslaget som Sametinget och Naturvårdsverket fördelar till bidrag och ersättningar för skador av fredat vilt.

Regeringen delar varje år ut pengar ur Viltvårdsfonden till organisationer och myndigheter som arbetar med jakt, vilt och naturvård. Viltvårdsfonden förvaltas av Kammarkollegiet. En stor del av medlen går till jägarorganisationerna. Därtill får Naturvårdsverket medel för att driva jaktkortsregistret och fördela till viltforskning.

NATURVÅRDSVERKET

Naturvårdsverket har ett övergripande ansvar för skyddet av hotade arter i landet, där förvaltningen av de stora rovdjuren ingår, Naturvårdsverket är den centralt ansvariga myndigheten för jakt och viltfrågor. I ansvaret ingår bland annat att utfärda föreskrifter och vägledning om exempelvis jakt, jägarexamen, artskydd, inventeringar och användningen av viltskademedlen. Naturvårdsverket ansvarar även för föreskrifter och vägledning om fångstredskap. Enligt förordningen (2009:1476) med instruktion för Naturvårdsverket ska myndigheten vara pådrivande, stödjande och samlande vid genomförandet av den svenska miljöpolitiken. En viktig uppgift för Naturvårdsverket är

att ta fram och fastställa nationella förvaltningsplaner. Utifrån de nationella förvaltningsplanerna tar sedan länsstyrelserna fram regionala förvaltningsplaner.

Naturvårdsverket ansvarar för fördelningen av en stor del av de medel som finns tillgängliga i rovdjurspolitiken. Medel för rovdjursinventering, akutverksamhet, förebyggande åtgärder och ersättning för skador, forskning, information och utbildning är viktiga anslagsposter som Naturvårdsverket förfogar över.

Den svenska rovdjursförvaltningen använder databasen Rovbase genom ett samarbete mellan det norska Miljødirektoratet och Naturvårdsverket. Naturvårdsverket har fleråriga avtal med universitetsinstitutioner som utför DNA-analyser av prover av betydelse för förvaltningen. Naturvårdsverket har även en överenskommelse med Sveriges Lantbruksuniversitet angående Viltskadecenter som utför arbetsuppgifter på uppdrag av verket.

Naturvårdsverket samverkar med andra myndigheter i arbetet med att förebygga jaktbrott. Naturvårdsverket har även ett väl utvecklat samarbete med de norska och finska förvaltningsmyndigheterna beträffande rovdjursförvaltning i stort men särskilt beträffande forskning om och inventering av stora rovdjur.

Naturvårdsverket samverkar med länsstyrelserna i deras regionala arbete med stora rovdjur. Naturvårdsverket har ett ansvar för att följa den verksamhet som bedrivs på regional nivå. Uppföljning och utvärdering på nationell nivå är en viktig del i det vägledande arbetet. Dels för att återspegla en nationell överblick till beslutsfattare samt EU, dels för att kunna följa den regionala förvaltningen och snabbt se var det kan finnas behov av justeringar i förvaltningsarbetet. Att skapa förutsättningar för god myndighetssamverkan genom att forma mötesplatser och andra fora är en viktig del i Naturvårdsverkets vägledningsarbete. Myndighetssamverkan sker dock i många olika sammanhang och den samverkan som sker på initiativ av Naturvårdsverket inom ramen för den vägledande rollen är bara en liten del av all myndighetssamverkan inom viltförvaltningen.

Naturvårdsverket och Svenska Jägarförbundet anordnar tillsammans de så kallade viltforskningsdagarna som är ett återkommande forum för dialog mellan forskning och förvaltning om forskningsresultat och om resultatens användning i den praktiska viltförvaltningen. Det är också ett forum för att diskutera viltförvaltningens behov av kunskap nu och i framtiden samt forskningens möjlighet att möta dessa behov.

Naturvårdsverket och länsstyrelserna möter flera andra myndigheter och organ i samverkan under året, bland annat Jordbruksverket, universitet, Viltskadecenter, Rikspolisstyrelsen, Polisen och Naturhistoriska riksmuseet.

Nationella rovdjursrådet

Naturvårdsverket har sedan 2002 ett nationellt råd för rovdjursfrågor knutet till sig. Rådet

består av representanter för berörda myndigheter, näringar och intresseorganisationer och ska bistå Naturvårdsverket i genomförandet av rovdjurspolitiken.

SAMETINGET

Sametinget är både ett folkvalt samiskt parlament och en statlig myndighet. Regeringen beslutar efter förslag från Sametinget med vilket belopp ersättning ska lämnas till samebyarna för rovdjursförekomst. Myndigheten beslutar sedan med stöd av viltskadeförordningen om fördelningen av ersättningen för rovdjursförekomst till landets 51 samebyar. Rovdjursinventeringen ligger till grund för beslut om ersättningar för rovdjursförekomst. Sametinget fördelar också bidrag till åtgärder för att förebygga rovdjursskador (för åtgärder som normalt inte ingår i renskötseln). Sametinget betalar ut ersättning till samebyarna för deras medverkan i inventeringsarbetet av rovdjur och förordnar inventeringssamordnare i landets samebyar som medverkar i rovdjursinventeringarna.

JORDBRUKSVERKET

Jordbruksverket är regeringens expertmyndighet på det jordbrukspolitiska området. En av verkets huvuduppgifter är genomförandet och administrationen av EU:s jordbrukspolitik, däribland Landsbygdsprogrammet. Inom ramen för Landsbygdsprogrammet anvisar myndigheten medel till länsstyrelserna för fasta stängsel runt blocklagd mark till skydd mot rovdjur.

Jordbruksverket är administrativ CITES-myndighet vilket berör rovdjursförvaltningen, då lodjur, björn och varg är CITES-listade. Även de zoologiska konservatorens verksamhet kontrolleras av verket. I djurskyddet ingår att Jordbruksverket har ansvar för regelverket för bland annat djur i djurparker. Det förekommer att djur från de vilda rovdjurspopulationerna omhändertas och placeras i djurpark. Jordbruksverket ansvarar även för riskhantering och åtgärder gällande smittskydd.

NATURHISTORISKA RIKSMUSEET

Naturhistoriska riksmuseet (NRM) är ett kunskapscentrum och en mötesplats för både allmänhet och experter byggd kring samlingar och utställningar. Museets arbete med kunskapsuppbyggnad sker vid museets forskningsavdelning som bedriver naturvetenskaplig grundforskning. Forskningsavdelningen bidrar bland annat med olika expertyttranden i ärenden som handläggs av andra myndigheter såsom Naturvårdsverket, Jordbruksverket med flera. Museet är mottagare av statens vilt, vilket inkluderar de stora rovdjuren och ett 50-tal andra vilda däggdjurs- och fågelarter i landet. Naturvårdsverket tillfrågar NRM i de fall ansökningar inkommer till verket från myndigheter, företag eller andra som vill disponera statens vilt, vilket kan vara fallet då rovdjur fålls vid skyddsjakt.

STATENS VETERINÄRMEDICINSKA ANSTALT

Statens veterinärmedicinska anstalt (SVA) är en myndighet under Landsbygdsdepartementet och har till uppgift att vara ett veterinärmedicinskt expert- och serviceorgan åt myndigheter och enskilda. SVA är specialiserat på djurs sjukdomar och

smittämnen samt hur dessa sprids – mellan djur, till människan och i miljön. Det handlar såväl om tamdjur och fjäderfä som vilda myndigheter såsom Naturvårdsverket, Jordbruksverket med flera.

Samtliga stora rovdjur, förutom kungsörn, som fålls eller påträffas döda ska sändas till SVA för obduktion. Detta gäller oavsett om det rör sig om hela djur eller fynd av delar av djur tillhörande dessa arter. Från djur som fålls med stöd av myndighetsbeslut sänds i vissa fall bara delar av djuren till SVA för analys. Misstänks brott utför SVA rättsmedicinska undersökningar åt polis och åklagare. Vid anstalten görs numera även rutinmässigt åldersbestämningar och i många fall röntgenundersökningar för att upptäcka äldre skottskador eller andra skador. SVA tar prover för egna analyser och förmedlar prover till forskningsprojekten och för DNA-analyser.

SVA ansvarar även för sammanställning av data angående döda stora rovdjur.

POLISEN OCH RIKSPOLISSTYRELSEN

Polisen arbetar tillsammans med länsstyrelserna och andra myndigheter för att förebygga illegal jakt efter stora rovdjur. Polisen utreder jaktbrott och har också rätt att i särskilda situationer låta avliva rovdjur med stöd av 9 § jaktlagen. Polisen samverkar med länsstyrelserna i de fall djur uppträder oskyggt och orsakar problem – exempelvis björnar vid soptunnor.

Rikspolisstyrelsen (RPS) meddelar föreskrifter beträffande förordnande och utbildning av naturvårdsvakter (RPSFS 2000:29 FAP 696-2) och jakttillsyningsmän (RPSFS 2000:28 FAP 696-1).

VILTSKADECENTER

Viltskadecenter är en del av Sveriges lantbruksuniversitet och arbetar huvudsakligen med kunskapsinsamling och kunskapsförmedling i rovdjursförvaltningen. Viltskadecenter är ett nationellt kunskaps- och servicecenter för myndigheter, organisationer, djurägare, markägare och allmänheten. Målet för verksamheten är att bidra till att begränsa skador och konflikter som orsakas av fredade viltarter (stora rovdjur, tranor och gäss). De arbetar bland annat med tillämpad forskning, kunskapssammanställningar och informationsspridning och bedriver en omfattande kursverksamhet. Kunskapsinsamlingen gäller de skador som orsakas av fredat vilt med särskild inriktning på hur sådana skador kan förebyggas. Därutöver tar Viltskadecenter regelbundet fram kunskap om de fredade arternas utbredning och antal genom att granska, sammanställa och utvärdera länsstyrelsernas inventeringar av stora rovdjur. Viltskadecenter fungerar även som en stödfunktion till landets länsstyrelser i fråga om rovdjursinventering. Viltskadecenter sammanställer årligen över skador orsakade av stora rovdjur och fåglar i Sverige. Viltskadecenter ska också ta fram kunskap om berörda näringars förutsättningar, deras kostnader för skador och möjliga skadeförebyggande åtgärder. Viltskadecenter ska sprida den kunskap som erhållits till länsstyrelser, näringar och centrala myndigheter.

Viltskadecenter bedriver ett flertal projekt med målet att utveckla och utvärdera skadeförebyggande åtgärder och publicerar råd och information om vilka åtgärder som är lämpliga att vidta vid olika typer av verksamheter. Det sker i form av faktablad, broschyrer och rapporter som är tillgängliga för myndigheter, organisationer och enskilda.

Viltskadecenter ansvarar för utbildning av länsstyrelsernas viltskadehandläggare, och andra aktörer i rovdjursförvaltningen. Viltskadecenter har supportansvar för de svenska användarna av databasen Rovbase och dess publika del och svarar även för projektledning på svenska sidan vid förvaltning och vidareutveckling av databasen.

Viltskadecenter arbetar på uppdrag av Naturvårdsverket och verksamheten vid Viltskadecenter regleras i ett årligt avtal mellan Naturvårdsverket och Sveriges lantbruksuniversitet. Vissa delar av verksamheten nämns kortfattat i NFS 2008:16 och NFS 2007:10.

SVENSKA JÄGAREFÖRBUNDET

Organisationen Svenska Jägarförbundet får varje år pengar ur Viltvårdsfonden för sitt arbete med det så kallade allmänna uppdraget. Uppdraget innebär att leda delar av den praktiska jakten och viltvården och handlar exempelvis om övergripande information, information om praktisk jakt och förvaltning av vilt, viltövervakning, älgförvaltning, vilt och trafik och yrkesmässig jägarutbildning. Medel till det allmänna uppdraget fördelas av regeringen årligen i regeringsbeslut.

ROVDJURSCENTRA

Naturvårdsverket stöttar det nationella och regionala arbetet med rovdjursinformation genom att varje år fördela bidrag till länsstyrelserna samt de två rovdjurscentra Orsa Grönklitt och De 5 Stora Järvsö.

De två rovdjurscentra tillhandahåller allmän och övergripande information om rovdjurens biologi och aktuell rovdjursförvaltning. De informerar skolklasser om rovdjur, anordnar seminarier och workshops för allmänhet och myndigheter, samt utbildar lärare i rovdjursbiologi och rovdjurspolitik. Syftet med det årliga bidragsstödet från Naturvårdsverket är att verksamheterna ska kunna producera lättillgänglig och objektiv information om de stora rovdjuren.

4.8.2. Regionala aktörer

LÄNSSTYRELSENA

Samtliga 21 länsstyrelser i landet omfattas av rovdjurspolitiken. Alla länsstyrelser har ansvar för inventering av rovdjur. Utöver inventering ansvarar länsstyrelserna bland annat för beslut om bidrag och ersättningar för viltskador (utom på ren), besiktning av sådana skador och besiktning av fällda rovdjur samt arbete med att förebygga jaktbrott. Länsstyrelserna har även det regionala ansvaret för information och kommunikation.

Länsstyrelserna har även ett tillsynsansvar enligt artskyddsförordningen. Vidare ska länsstyrelsen upprätta en rovdjursförvaltningsplan för länet.

I de fall där delegering har skett får länsstyrelsen besluta om skyddsjakt och licensjakt efter stora rovdjur, inklusive järv.

VILTFÖRVALTNINGSDELEGATIONERNA

Vid varje länsstyrelse finns en viltförvaltningsdelegation. Delegationen är ett beslutande organ inom länsstyrelsen. Delegationens åtaganden och beslutsmandat styrs av förordningen om viltförvaltningsdelegationer samt den regionalt beslutade arbetsordningen. En viltförvaltningsdelegation består, utöver landshövdingen som ordförande, av ledamöter som representerar olika intressen i viltfrågor.

SAMVERKANSRÅDEN

Sveriges län är enligt 2 § förordningen om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn indelade i tre rovdjursförvaltningsområden: norra, mellersta och södra förvaltningsområdet. Till varje förvaltningsområde är det kopplat ett samverkansråd. I rådet ingår berörda länsstyrelser landshövdingar i egenskap av ordförande för respektive viltförvaltningsdelegation. I norra och mellersta förvaltningsområdet ska även företrädare Sametinget ingå.

Samverkansrådet ska samverka i frågor som rör den regionaliserade rovdjursförvaltningen. Samverkansrådet är ingen egen myndighet utan ett forum för samverkan mellan myndigheterna. En av samverkansrådets uppgifter är att med utgångspunkt i länsstyrelsernas enskilda förslag samverka och lämna ett gemensamt förslag till Naturvårdsverket om miniminivåer för förekomsten av stora rovdjur i rovdjursförvaltningsområdet och de län som ingår i området.

SAMEBYARNA

En sameby är en ekonomisk och administrativ förening som enligt lag för medlemmarnas gemensamma bästa ska leda renskötseln på ett visst geografiskt område. Renskötselrätten tillkommer alla samer enligt svensk grundlag. Men renskötselrätten kan bara utövas av en same som är medlem i en sameby. Renbetesrätt råder på ungefär 50 % av Sveriges yta, men det betyder inte att all mark är lämplig eller ens möjlig att nyttja som betesmark för renar. Området är indelat i 51 samebyar, det finns 33 fjällsamebyar, 10 skogssamebyar och 8 koncessionssamebyar där renskötsel bedrivs med särskilt tillstånd.

Samebyn är mottagare av de ersättningar som fördelas av Sametinget för rovdjursförekomst i renskötselområdet. Samebyarna deltar aktivt i inventeringsarbetet av rovdjur inom respektive samebys betesområde. Det finns cirka 4 600 renägare, varav 85 % bor i Norrbottens län. Inom en sameby finns flera renskötselföretag.

Omkring 2 500 personer i Sverige har sin huvudsakliga inkomst från renskötsel. Antalet renar varierar i cykler mellan 225 000 och 280 000 i vinterhjord. Rennäringen är beroende av stora betesarealer eftersom renarna rör sig efter årstidsväxlingarna.

4.9. Forskning

Vetenskaplig kunskap är en väsentlig förutsättning för en långsiktigt hållbar förvaltning av viltet som naturresurs. För att ständigt förbättras och för att anpassa sig till viltstammarnas förändringar har rovdjursförvaltningen behov av såväl forskning om de stora rovdjursarterna och deras bytesdjur och roll i ekosystemet, som samhällsvetenskaplig och beteendevetenskaplig forskning om själva förvaltningen och samexistensen mellan människa och rovdjur. En viktig uppgift för forskningen är att bidra till utvecklingen och kvalitetssäkringen av övervakningen av rovdjuren. På motsvarande sätt är det viktigt att data från övervakningen samlas på ett sådant sätt att det kan användas inom forskningen. Kunskapen och kompetensen inom forskningsprojekten är också en viktig resurs för rovdjursförvaltningen på både lokal, regional och nationell nivå när det gäller att utreda olika specifika frågeställningar. Forskning kring stora rovdjur har en lång tradition i Sverige. Tack vare den omfattande forskning som har bedrivits och som fortfarande bedrivs har förvaltningen idag tillgång till mycket bra kunskap om rovdjurens biologi och ekologi i Skandinavien.

4.9.1. Framtida forskningsbehov

Det är viktigt att aktörerna inom viltförvaltningen är med och förtydligar intressen och kunskapsbehov, bidrar till att kunskapsluckor identifieras och definieras, och att forskningsutmaningarna formuleras. Genom enkäter till både forskare och förvaltare som skickades ut i december 2013, och via mötesplatser som viltforskningsdagar och forskningsseminarier har Naturvårdsverket och dess vetenskapliga kommitté för viltforskning, Viltkommittén, främjat aktörernas medverkan i att identifiera kunskapsbehov. Naturvårdsverket arrangerade även under 2012 och 2013 seminarier om förvaltningens behov av forskning kring de stora rovdjuren för att ge en kunskapsöversikt och inventera framtida forskningsbehov.

Som ett resultat av ovanstående presenterade Naturvårdsverket i juni 2014 en ny forskningsstrategi, Viltet och viltförvaltning. Syftet med forskningsstrategin är att ange inriktning för prioriterad vetenskaplig forskning via Naturvårdsverkets medel ur Viltvårdsfonden under sexårsperioden 2015-2020. I strategin identifieras forskningsbehov som är av väsentlig betydelse för att hantera aktuella och förväntade utmaningar, problem och möjligheter inom viltförvaltningen, eller där det finns särskilt stora behov av en mer långsiktig kunskapsuppbyggnad till stöd för förvaltningen nu och i framtiden

4.9.2. Exempel på forskning kring rovdjursförvaltning

UPPFÖLJNING AV VILTFÖRVALTNINGSDELEGATIONERNA

Vid Luleå tekniska universitet pågick under åren 2010-2013 forskning om rovdjurspolitikens legitimitet (Matti m.fl. 2013). Man studerade huruvida den nya beslutsorganisationen med ett nytt samförvaltningsorgan i form av

viltförvaltningsdelegationer förbättrar förutsättningarna för en legitim rovdjurspolitik. Resultaten visar att delegationerna anser att man fått ett för litet inflytande över rovdjursfrågorna. Viltförvaltningen rymmer konkurrerande koalitioner av aktörer med olika syn på rovdjuren. På längre sikt är ömsesidig förståelse och skapandet av en gemensam värdegrund, över koalitionsgränserna, nödvändiga för legitimiteten. Vidare visar forskningen på betydande skillnader mellan lagstadgad och faktisk representation i viltförvaltningsdelegationerna, i och med att personer med friluftsför- och jaktintresse är starkt överrepresenterade. Forskningen finansieras av Naturvårdsverket, Viltvårdsfonden och Formas.

DATABAS GER SVAR PÅ FÖRVALTNINGENS FRÅGOR

Med syftet att skapa en ”intelligent” databas där forskningsdata överförs till en form så att de kan ligga till grund för att svara på viltförvaltningens frågeställningar har SLU, Grimsö forskningsstation, beviljats medel via Naturvårdsverkets medel ur Viltvårdsfonden för perioden 2012-2014 för projektet Planering för hållbar förvaltning av stora rovdjur. Projektet ska utveckla modeller som grundas på data som samlats in under en kombination av totalt 67 års fältarbete inom rovdjursprojekten. Vidare studerar projektet hur förvaltningsprocessen påverkas av skillnader i livshistoria mellan de fyra rovdjursarterna samt huruvida vissa arter är mer känsliga än andra för felbedömningar i förvaltningsbesluten.

4.9.3. Forskningsfinansiering och forskningsuppdrag

Naturvårdsverket har regeringens uppdrag att finansiera forskning kring viltfrågor, bland annat forskning kring stora rovdjur, med medel ur Viltvårdsfonden, ett ansvar som myndigheten har haft ända sedan den bildades på 60-talet. För att vetenskapligt och relevansmässigt granska och prioritera viltforskningsansökningar inom Viltvårdsfonden finns en rådgivande vetenskaplig kommitté för viltforskning, Viltkommittén. Naturvårdsverket arbetar på ett forskningsrådsliknande sätt och finansierar forskning av hög vetenskaplig kvalitet. Forskningen ska ha hög relevans och komma till användning i arbetet med vilt och jakt. Kunskapen ska nå berörda målgrupper och omsättas i praktiken, till nya metoder och effektiva verktyg.

Naturvårdsverket är den enskilt största finansiären av tillämpad och förvaltningsnära forskning kring stora rovdjur i Sverige, men också andra forskningsfinansiärer, finansierar i viss utsträckning, och vissa år, forskning kring stora rovdjur, bland annat Formas och Svenska Jägareförbundet.

Under perioden 2004-2013 hade Naturvårdsverket via Viltvårdfonden sammanlagt fördelat cirka 90 miljoner kronor till olika projekt relaterade till stora rovdjur. Av dessa har cirka 60 mkr gått till biologisk/ekologisk forskning kring varg (cirka 25 mkr), björn (cirka 13 mkr), lodjur (cirka 8 mkr) och järv (cirka 5 mkr). Vidare beviljade Naturvårdsverket under samma period ca 14 mkr till samhällsvetenskaplig/humanistisk forskning kopplade till frågor kring stora rovdjur.

Naturvårdsverket tilldelas årligen av Regeringen medel ur Viltvårdsfonden för viltforskning med mera. Budgetåret 2014 tilldelades Naturvårdsverket 18 miljoner kronor, var av minst 16 miljoner att utbetalas som forskningsbidrag. Forskningsmedel utlyses i konkurrens i juni-september varje år och forskare från universitet och högskolor kan då söka medel i anslutning till den utlysning som annonseras på Naturvårdsverkets hemsida.

I juni 2014 presenterades den nya forskningsstrategin "Viltet och viltförvaltningen – Forskningsstrategi för perioden 2015-2020 för Naturvårdsverkets forskningsmedel ur Viltvårdsfonden". Forskningen tar sin utgångspunkt i prioriterade frågor där det behövs en kunskapsuppbyggnad till stöd för viltförvaltningen. Följande forskningsområden är prioriterade 2015-2020:

- Verktyg för viltförvaltningen
- Från en- till flerartsförvaltning
- Framtidens viltförvaltning

Under 2014 används ca 6 mkr av anslaget för forskning kring varg, björn, lodjur och järv och för forskning kring förvaltningen av desamma.

För att säkra ett långsiktigt bevarande och nyttjande av flera viltarter, inte minst stora rovdjur, är det angeläget med ett internationellt samarbete inom både forskning och förvaltning.

Naturvårdsverkets rådgivande expertkommitté, Viltkommittén, har tagit initiativ till ett europeiskt nätverk för viltforskning och förvaltning, European Wildlife Network. Nätverket startade år 2012 och ska främja kunskapsutbyte bland forskare och förvaltare. Idag har nätverket över 600 medlemmar från 29 europeiska länder och elva länder utanför Europa (<http://europeanwildlife.net/>). För ytterligare information om viltforskningen och viltkommittén på Naturvårdsverket, se naturvårdsverkets hemsida (<http://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Miljoarbete-i-Sverige/Forskning/Viltforskning/>)

4.9.4. Forskning om järv

Naturvårdsverket lägger återkommande uppdrag att utreda förvaltningsrelevanta frågeställningar till forskare. Sådana uppdrag har vanligtvis gått till pågående rovdjursforskningsprojekt och har främst varit inriktade på frågor som rör jakt, inventering, beräkning av populationernas storlek, samt kommunikation med och information till förvaltningsmyndigheterna.

Forskning kring järv bedrivs i Sverige främst inom det Svenska Järvprojektet på Grimsö forskningsstation vid Sveriges Lantbruksuniversitet. Under många år har forskningen bedrivits i Jokkmokksfjällen. I det området har fältverksamheten avslutats, men projektet har genererat stora mängder data som fortsatt kommer att analyseras och därmed bidra

med mycket kunskap. Numera bedrivs fältstudier av järv från Jämtland ner till södra Dalarna för att studera järvars ekologi i skogslandet där järvstammen ökat under senare år. Järvprojektets övergripande mål är att ta fram den ekologiska kunskap som krävs för en hållbar förvaltning av järvstammen i Sverige och Skandinavien. Projektets kärnverksamhet fokuserar på vad som påverkar järvpopulationens tillväxt och utbredning och bedrivs som flera delstudier:

- Studier av järvars demografi (överlevnad och reproduktion) och faktorer som påverkar denna. Med demografiska data analyseras populationens sårbarhet och effekter av förvaltningsåtgärder (t.ex. effekten av olika jakttryck på järvpopulationens tillväxt).
- Studier av järvars sociala dynamik, t.ex. revirhävande, utvandring och parningssystem, och vad som påverkar dessa faktorer. Med denna kunskap kan man öka förståelsen av vad som påverkar populationens utbredning på olika skalor. Därefter är målet att kvantifiera och förutsäga effekten av jakt på populationstäthet och utbredning på både lokal och regional skala.
- Studier av hur interaktioner mellan järv och andra rovdjur (lodjur och varg) påverkar järvens ekologi och därmed förutsättningarna för järvpopulationens tillväxt och utbredning. En viktig aspekt här är också hur interaktioner påverkar respektive rovdjurs predation på olika bytesarter, t.ex. ren.
- För att förstå vad som begränsar järvstammens utbredning kompletteras de olika delstudierna med analyser av vilka habitat järvar föredrar, särskilt med avseende på habitat på lyplatser. En viktig aspekt här är att man kombinerar studier av demografi och habitat för att förstå hur reproduktion och överlevnad varierar i olika områden. Dessa studier bidrar med förståelse av vad som påverkar järvstammens utbredning och kan användas för att förutsäga kolonisation av järvar i nya områden.
- Insamling av kunskap som kan bidra till förbättrad inventering av järvstammen. Här använder man data på järvhonors ekologi och rörelsemönster för att förbättra de befintliga inventeringarna, som fokuserar på föryngringar av järv. Projektet arbetar också med att utveckla och utvärdera metoder för inventering av järvstammen med fokus på resurseffektivitet, framförallt i områden med begränsad snötillgång vilket försvårar metoder baserade på snöspårning. Det är viktigt att hela järvens utbredningsområde inventeras eftersom både mål för populationsstorlek och förvaltningsbeslut bygger på den totala populationsstorleken. Antalet järvar utanför renskötselområdet kan därmed ha stor betydelse för förvaltningen av järvstammen inom renskötselområdet.

Det Svenska Järvprojektet arbetar i stor utsträckning med förvaltningsrelaterade frågor. En stor uppgift i sammanhanget är också att besvara konkreta frågor från förvaltningsmyndigheterna om ekologi och förvaltning av järvstammen. Järvprojektet samverkar med forskningsprojekt som studerar lodjur, varg och björn. Mer information finns på Järvprojektets hemsida (<http://jarvprojektet.se>).

4.10. Samverkan med Norge och Finland

De svenska och norska förvaltningsmyndigheterna har haft ett nära samarbete i mer än 20 år. Under senare tid har även Finland i större utsträckning involverats i samarbetet. Samarbetet tar sig även uttryck i regelbundna nordiska förvaltarträffar som samlar representanter för Miljødirektoratet i Norge, Jord- och skogsbruksministeriet i Finland och Naturvårdsverket i Sverige. En nyinrättad myndighet i Finland, Viltcentralen, kommer också att involveras i det fennoskandiska samarbetet.

4.10.1. Överenskommelse mellan Sverige, Norge och Finland om utvecklandet av samarbete om stora rovdjur

Sedan den 12 augusti 2011 finns det en politisk överenskommelse om utvecklat samarbete om stora rovdjur mellan Sverige, Norge och Finland. Syftet med den mellanstatliga överenskommelsen om rovdjursförvaltning är att ytterligare förstärka samarbetet mellan berörda myndigheter och sträva efter att även involvera behöriga ryska myndigheter. Det anges även i överenskommelsen att de centrala myndigheterna i respektive land uppdras att tillsammans utarbeta innehåll och gemensamma riktlinjer för det fortsatta samarbetet om stora rovdjur.

Medan samverkan kring förvaltning av stora rovdjur med Norge är intensiv har samverkan med Finland utvecklats under senare år. Exempel på detta är ökade kontakter med finska myndigheter angående vargförekomsten i norr och ett samarbete kring järv har initierats. Detta medför i förlängningen att man kan nyttja samordningsvinster mellan Sverige och Finland, bland annat när det gäller frågor som rör det genetiska utbytet mellan de finsk-ryska rovdjursstammarna och de skandinaviska.

Sverige och Norge har ett tätt samarbete om inventeringar av rovdjur och har under 2012-2014 genomfört en översyn av inventeringsmetodik, och utarbetat norsk-svenska instruktioner och faktablad för vägledning och styrning av inventeringsverksamheten. Målet är att ha en gemensam övervakning och rapportering över björn-, varg-, järv-, lodjursstammarna i Skandinavien. Under 2013 har man dessutom sjösatt en gemensam svensk-norsk databas – Rovbase (www.rovbase.se). Rovbase samlar bland annat information om rovdjurens förekomst, döda rovdjur och prover och resultat från DNA-analyser. Sverige och Norge har också tillsammans utvecklat den skandinaviska databasen Skandobs (www.skandobs.se) där allmänheten kan bidra till inventeringen genom att rapportera sina rovdjursobservationer. Det är norska Rovdata som driver Skandobs.

5. Källförteckning

- Abramov, A., Belant, J. och Wozencraft, C. (2009) *Gulo gulo*. The IUCN Red List of Threatened Species. Version 2014.3. <www.iucnredlist.org>. (besökt 2014-12-03)
- Akçakaya, H.R. och Sjögren-Gulve, P. (2000). Population viability analyses in conservation planning: an overview. - Ecological Bulletins 48:9-21.
- Andersson, A.C., Andersson, S. och Lönn, M. (2007) Genetisk variation hos vilda växter och djur i Sverige. – Rapport 5712, Naturvårdsverket.
<http://www.naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/Publikationer/ISBN/5700/91-620-5712-X/>
- Andrén, H. (2011) Predation på ren från lodjur och järv. - Rapport till Sametinget i regeringsuppdrag ”Toleransnivåer för rennäringen”. Grimsö forskningsstation, SLU, Riddarhyttan.
- Andrén, H. (2012) Wolverine – Country and Europe summary. – s. 54-59 i Kaczensky, P., Chapron, G., von Arx, M., Huber, D., Andrén, H. & Linnell, J. (red.), *Status, management and distribution of large carnivores – bear, lynx, wolf & wolverine - in Europe*. Istituto di Ecologia Applicata och Large Carnivore Initiative for Europe (LCIE).
- Aronsson, M och Persson, J. (2012) Järv i skogslandet. – Rapport till WWF.
- Art- och habitatdirektivet: Rådets direktiv 92/43/EEG av den 21 maj 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter, senast ändrat genom rådets direktiv 2006/105/EG. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/PDF/?uri=CELEX:31992L0043&from=SV>
- Artskyddsförordningen (2007:845). http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Artskyddsförordning-2007845_sfs-2007-845/
- Bernkonventionen: Konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö. Bern den 19 september 1979 (SÖ 1983:30).
<http://www.regeringen.se/sb/d/6551/a/106037>
- Bet. 2013/14: MJU7 En hållbar rovdjurspolitik (Miljö- och jordbruksutskottets betänkande). http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utskottens-dokument/Betankanden/201314En-hallbar-rovdjurspoli_H101MJU7/
- Brøseth, H., Flagstad, Ø., Wårdig, C., Johansson, M. och Ellegren H. (2010) Large-scale non-invasive genetic monitoring of wolverines using scats reveals density dependent adult survival. - Biological Conservation 143:113-120.
- CITES-konventionen: Konventionen den 3 mars 1973 om internationell handel med utrotningshotade arter av vilda djur och växter (SÖ 1974:41).
<http://www.regeringen.se/sb/d/1427/a/15233>
- Ekman, S. (1910) Norrlands jakt och fiske. – Facsimileutgåva efter originalupplagan, publicerad som Norrländska Skrifter nr 11 av Två Förläggare Bokförlag, Umeå, år 1983.

- Ericsson, G., Sandström, C., Kindberg, J. och Støen, O.-G. (2010) Om svenskars rädsla för stora rovdjur, älg och vildsvin. - Rapport 2010:1, Institutionen för vilt, fisk och miljö, Sveriges Lantbruksuniversitet.
- EU-Kommissionen (2007) Guidance document on the strict protection of animal species of community interest under the "Habitats Directive" 92/43/EEC (final version Feb 2007)
http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/guidance/pdf/guidance_en.pdf
- EU-Kommissionen (2011) Assessment and reporting under Article 17 of the Habitats Directive. Explanatory Notes & Guidelines for the period 2007-2012. Final version. July 2011. <https://circabc.europa.eu/sd/d/2c12cea2-f827-4bdb-bb56-3731c9fd8b40/Art17%20-%20Guidelines-final.pdf>.
- Evans, D. och Arvela, M. (2011) Assessment and reporting under Article 17 of the Habitats Directive – Explanatory Notes & Guidelines for the period 2007-2012. Final version July 2011. European Topic Centre on Biological Diversity.
<https://circabc.europa.eu/sd/d/2c12cea2-f827-4bdb-bb56-3731c9fd8b40/Art17%20-%20Guidelines-final.pdf>
- Flagstad, Ø., Tovmo, M., Balstad, T., Johansson, M., Syslak, L., Eriksen, L. B., Hagen, M., Sogaard, C. D., Ellegren, H. och Brøseth, H. (2012) DNA-basert övervakning av den skandinaviska jervbestanden 2008-2011. - Rapport 843, NINA.
- Fågeldirektivet: Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/147/EU av den 30 november 2009 (tidigare rådets direktiv 79/409/EEG av den 2 april 1979 om bevarande av vilda fåglar). <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:020:0007:0025:SV:PDF>
- Förordning (2009:1476) med instruktion för Naturvårdsverket
http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Forordning-20091476-med-ins_sfs-2009-1476/
- Förordning om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn (2009:1263).
<http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/sfs-2009-1263/>
- Förordning om viltförvaltningsdelegationer (2009:1474).
http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Forordning-20091474-om-vilt_sfs-2009-1474/
- Förvaltningslagen (1986:223) <http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/sfs-1986-223/>
- Gärdenfors, U. (ed.) (2010) Rödlistade arter i Sverige 2010. - ArtDatabanken, SLU.
- Hedmark, E. och Ellegren, H. (2007) DNA-based monitoring of two newly founded Scandinavian wolverine populations. - Conservation Genetics 8:843-852.
- Hobbs, N.T., Andrén, H., Persson, J., Aronsson, M. och Chapron, G (2012) Native predators reduce harvest of reindeer by Sami pastoralists. - Ecological Applications 22:1640–1654.

- IUCN (2011). Guidelines for Using the IUCN Red List Categories and Criteria – Version 9.0. Prepared by the Standards and Petitions Subcommittee. IUCN Gland, Schweiz.
<http://www.iucnredlist.org/documents/RedListGuidelines.pdf>.
- Jaktförordningen (1987:905). <http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/sfs-1987-905/>
- Jaktlagen (1987:259). <http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/sfs-1987-259/>
- Johansson, M. och Karlsson, J. (2011) Subjective Experience of fear and the Cognitive Interpretation of Large Carnivores. - Human Dimensions of Wildlife 16:15-29.
- Karlsson, J. och Sjöström, M. (2007) Human attitudes towards wolves, a matter of distance. - Biological Conservation 137:610-616.
- Kindvall, O. (1998) Introduktion till sårbarhetsanalyser. - ArtDatabanken, SLU.
<http://www.artdata.slu.se/publikationer/sarbarhetsanalyser.asp>
- Konventionen om biologisk mångfald. Rio de Janeiro den 5 juni 1992 (SÖ 1993:77).
<http://www.regeringen.se/sb/d/1427/a/15180>
- Laikre, L., Nilsson, T., Primmer, C.R., Ryman, N. och Allendorf, F.W. (2009) Importance of genetics in the interpretation of Favourable Conservation Status. - Conservation Biology: 23:1378-1381.
- Landa, A., Tufto, J., Franzén, R., Bø, T. och Lindén, M. (1998) Active wolverine *Gulo gulo* dens as a minimum population estimator in Scandinavia. - Wildlife Biology 4: 159-168.
- Linnell (2013).
http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/task_4_conflict_coexistence.pdf
- Linnell J, Salvatori V & Boitani L (2008). Guidelines for population level management plans for large carnivores in Europe. Contract nr. 070501/2005/424162/MAR/B2. Final version 1st July 2008.
http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/guidelines_for_population_level_management.pdf
- Linnell, J., Salvatori, V. och Boitani, L. (2008) Guidelines for population level management plans for large carnivores in Europe. Contract nr. 070501/2005/424162/MAR/B2. Final version 1st July 2008.
http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/guidelines_for_population_level_management.pdf
- Linnell J.D.C. (2013) From conflict to coexistence? Insights from multi-disciplinary research into the relationships between people, large carnivores and institutions.
http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/task_4_conflict_coexistence.pdf
- Matti S., Lundmark, C. och Sandström, A. (2013) Institutioner för en legitim rovdjursförvaltning. En förstudie av tre viltförvaltningsdelegationer. – Rapport till Naturvårdsverket, dnr. 8002-0154-10.
- Mattisson, J., Andrén, H., Persson, J. och Segerström, P. (2011) The influence of intraguild interactions on resource use by wolverine and Eurasian lynx. - Journal of Mammalogy 92:1321-1330.

- Naturvårdsverket (2007) Genetisk variation hos vilda växter och djur i Sverige - Rapport 5712, Naturvårdsverket. <http://www.naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/Publikationer/ISBN/5700/91-620-5712-X/>
- Naturvårdsverket (2008) Rovdjursturism - tre rapporter med kartläggning, litteraturstudie och juridisk analys. - Rapport 5687, Naturvårdsverket. <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/620-5687-5.pdf?pid=3296>
- Naturvårdsverket (2012) Riktlinjer för beslut om skydds jakt. – Rapport 6568, Naturvårdsverket. <http://www.naturvardsverket.se/Nerladdningssida/?fileType=pdf&downloadUrl=/Documents/publikationer6400/978-91-620-6568-3.pdf>
- Naturvårdsverket (2013a) Sårbarhetsanalys för björn, järv och lo. - Skrivelse till Regeringskansliet. <http://www.naturvardsverket.se/Nerladdningssida/?fileType=pdf&downloadUrl=/upload/miljoarbete-i-samhallet/miljoarbete-i-sverige/regeringsuppdrag/2013/sarbarhetsanalys/skrivelse-sarbarhetsanalyser-rovdjur-2013.pdf>
- Naturvårdsverket (2013b) Förvaltningsverktyg för förekomst av stora rovdjur baserat på en toleransnivå för rennäringen. Redovisning av ett regeringsuppdrag. - Rapport 6555, Naturvårdsverket. <http://www.naturvardsverket.se/Nerladdningssida/?fileType=pdf&pid=8051&downloadUrl=/Documents/publikationer6400/978-91-620-6555-3.pdf>
- Naturvårdsverket (2014) Metodik för inventering av stora rovdjur i Sverige och Norge. <http://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Vagledning/Vilt/Inventeringsmetodik-for-stora-rovdjur/>
- Naturvårdsverket och Rovdata (2013) Järv: Instruktion för insamling av spillning. <http://www.naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/Publikationer/ISBN/8600/978-91-620-8644-2/>
- Naturvårdsverket och Rovdata (2014) Järv: Instruktion för fastställande av föryngring. <http://www.naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/Publikationer/ISBN/8600/978-91-620-8689-3/>
- Naturvårdsverket och Rovdata (2014) Järv: Inventering av föryngringslokaler. <http://www.naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/Publikationer/ISBN/8600/978-91-620-8690-9/>
- NFS 2002:18 Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd om jakt och statens vilt <http://www.naturvardsverket.se/Nerladdningssida/?fileType=pdf&downloadUrl=/Documents/foreskrifter/nfs2002/NFS2002-18k.pdf>
- NFS 2007:10. Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd om inventering av björn, varg, järv, lodjur och kungsörn. <http://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Rattsinformation/Foreskrifter-allmanna-rad/NFS/2007/NFS-200710----Inventering-av-bjorn-varg-jarv-lodjur-och-kungsorn/>
- NFS 2008:16. Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd om bidrag och ersättningar för viltskador enligt 11 och 12 §§ viltskadeförordningen (2001:724). <http://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Rattsinformation/Foreskrifter-allmanna-rad/NFS/2008/NFS-200816----Bidrag-och-ersattningar-for-viltskador/>

- NFS 2010:1. Naturvårdsverkets föreskrifter om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn. <http://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Rattsinformation/Foreskrifter-allmanna-rad/NFS/2010/NFS-20101---Forvaltning-av-bjorn-varg-jarv-lo-och-kungsorn/>
- NFS 2010:15. Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd för länsstyrelsens beslut om licensjakt efter lo. <http://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Rattsinformation/Foreskrifter-allmanna-rad/NFS/2010/NFS-201015---Licensjakt-efter-lo/>
- NFS 2012:12. Föreskrifter om ändring i Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd (NFS 2007:10) om inventering av björn, varg, järv, lodjur och kungsörn. <http://www.naturvardsverket.se/Nerladdningssida/?fileType=pdf&downloadUrl=/Documents/foreskrifter/nfs2012/nfs-2012-12.pdf>
- NFS 2014:22. Föreskrifter om ändring i Naturvårdsverkets föreskrifter (NFS 2010:1) om förvaltning av björn, varg, järv, lo och kungsörn. <http://www.naturvardsverket.se/Nerladdningssida/?fileType=pdf&downloadUrl=/Documents/foreskrifter/nfs2014/nfs-2014-22.pdf>
- NFS 2014:23. Naturvårdsverkets föreskrifter om ändring i Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd (NFS 2007:10) om inventering av björn, varg, järv, lo och kungsörn. <http://www.naturvardsverket.se/Nerladdningssida/?fileType=pdf&downloadUrl=/Documents/foreskrifter/nfs2014/nfs-2014-23.pdf>
- NFS 2014:24. Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd för länsstyrelsens beslut om licensjakt efter varg. <http://www.naturvardsverket.se/Nerladdningssida/?fileType=pdf&downloadUrl=/Documents/foreskrifter/nfs2014/nfs-2014-24.pdf>
- NFS 2014:3. Naturvårdsverkets föreskrifter om ändring av Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd (NFS 2010:7) för länsstyrelsens beslut om licensjakt efter björn. <http://www.naturvardsverket.se/Nerladdningssida/?fileType=pdf&downloadUrl=/Documents/foreskrifter/nfs2014/nfs-2014-3.pdf>
- Nilsson, T. (2013). Population Viability Analyses of the Scandinavian populations of bear (*Ursus arctos*), lynx (*Lynx lynx*) and wolverine (*Gulo gulo*). - Rapport 6549, Naturvårdsverket. <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6549-2.pdf?pid=7417>
- Persson, J. och Brøseth, H. (2011) Järv i Skandinavien – status och utbredning 1996-2010. - Rapport 732, NINA.
- Persson, J. (2006) Järvens status och ekologi i Sverige. - Rapport från Grimsö Forskningsstation, SLU, Riddarhyttan.
- Persson, J., Rauset, G.R., Segerström, P. och Andrén, H. (2011) Mortality and poaching of wolverines in Sweden. – Rapport till WWF.
- Prop 2012/13:191 En hållbar rovdjurspolitik. <http://www.regeringen.se/sb/d/16553/a/223451>
- Prop. 1991/92:9 Jakt och viltvård http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Propositioner-och-skrivelser/om-jakt-och-viltvard_GF039/?text=true

- Prop. 2004/05:150 Svenska miljömål - ett gemensamt uppdrag.
<http://www.regeringen.se/sb/d/4431/a/44128>
- Rauset, G.R. (2013) Life and death in wolverines. – Doctoral thesis no. 2013:15, Swedish University of Agricultural Sciences, Uppsala.
- Rovbase (2014). www.rovbase.se
- Rovdata och Viltskadecenter (2014) Inventering av järv 2014. - Beståndstatus för stora rovdjur i Skandinavien nr 2-2014. Rovdata och Viltskadecenter.
- RPSFS 2000:28 (FAP 696-1). Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om utbildning m.m. av jakttillsynsman.
- RPSFS 2000:29 (FAP 696-2). Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om förordnande och utbildning av naturvårdsvakter.
- Rskr. 2013/14:99 Riksdagsskrivelse angående en hållbar rovdjurspolitik.
http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Kammaren/Riksdagsskrivelser/20131499_H10K99/
- Rådets förordning (EG) nr 338/97 av den 9 december 1996 om skyddet av arter av vilda djur och växter genom kontroll av handeln med dem. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31997R0338:SV:HTML>
- Sametinget (2012) Rapport regeringsuppdrag ”utformning av ett förvaltningsverktyg för förekomst av stora rovdjur baserat på en toleransnivå för rennäringen” (JO2010/2752). – Rapport från toleransnivåutredningen.
<http://www.sametinget.se/40201>
- Sametinget och Naturvårdsverket (2013). Förvaltningsverktyg för förekomst av stora rovdjur baserat på en toleransnivå för rennäringen. Redovisning av ett regeringsuppdrag. – Rapport 6555, Naturvårdsverket.
<http://www.naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/Publikationer/ISBN/6500/978-91-620-6555-3/>
- Sandström, C. och Ericsson, G. (2009) Om svenskars inställning till rovdjur och rovdjurspolitik. - Rapport 2009:1, Institutionen för vilt, fisk och miljö, SLU.
- Sandström, C., Ericsson, G., Dressel, S., Eriksson, M. och Kvastegård, E. (2014) Attityder till rovdjur och rovdjursförvaltning - Rapport 2014:1, Institutionen för vilt, fisk och miljö, SLU.
- Sikku O.J. & Torp E. (2004) Vargen är värst: Traditionell samisk kunskap om stora rovdjur - Jamtli förlag, Östersund.
- SLU (2014) Forskningsprojektet *Utmaningar för den politiska legitimiteten inom svensk naturresursförvaltning - fallet den illegala jakten*.
http://www.slu.se/sv/institutioner/stad-land/forskning/miljokommunikation/projekt/illegal_jakt/
- SOU 2006:14 Samernas sedvanemarker (Betänkande av Gränsdragningskommissionen för renkötselområdet). http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Utdredningar/Statens-offentliga-utredningar/Samernas-sedvanemarker-del-1_GUB314/
- SOU 2007:89. Rovdjuren och deras förvaltning. (Betänkande av utredningen om de stora rovdjuren). <http://www.regeringen.se/sb/d/8704/a/93609>
- SOU 2011:37 Rovdjurens bevarandestatus (Delbetänkande av rovdjursutredningen)
<http://www.regeringen.se/content/1/c6/16/69/99/6efd870c.pdf>

- SOU 2012:22 Mål för rovdjuren (Slutbetänkande av rovdjursutredningen).
<http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/189971>
- SOU 2013:60 Åtgärder för samexistens mellan människa och varg (Betänkande av Vargkommittén). <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/221670>
- Soulé, M. E. (1987) Viable Populations for Conservation. - Cambridge University Press, Cambridge och New York.
- Statistisk centralbyrå (2014) <http://www.ssb.no/jord-skog-jakt-og-fiskeri/statistikker/rovdyravg/aar/2014-08-29?fane=tabell&sort=nummer&tabell=192597> (besökt 2014-12-04)
- STFS 2007:9. Sametingets föreskrifter om bidrag och ersättning för rovdjursförekomst i samebyar. http://www.sametinget.se/3521?file_id=1
- The Habitats Committee, March 2000 (DocHab-04-03/03 rev.3).
http://www.bfn.de/fileadmin/MDB/documents/themen/natura2000/ec_guidance_2006_art17_appendix1.pdf
- Tveraa, T, Ballesteros, M., Bårdsen, B.-J., Fauchald, P., Lagergren, M., Langeland, K., Pedersen, E. och Stien, A. (2014) Beregning av produksjon og tap i reindriften – Rapport 938, NINA.
- Viltskadecenter (2003-14). Viltskadestatistik.
http://www.viltskadecenter.se/index.php?option=com_content&task=view&id=30&Itemid=46
- Viltskadeförordningen (2001:724). <http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/sfs-2001-724/>